

नेपालको पहिलो बौद्ध मासिक पत्रिका

आनन्दभूमि

The Ananda Bhoomi

वर्ष ३१ अंक ८ योगाची-नसिर पूर्णिमा

लुम्बिनीमा जन्मनुभएका नेपालका लागि अन्तर्राष्ट्रिय गौरव तथागत बुद्ध,
जसले विश्वशान्ति र भातृत्वको लागि महान् धर्म (उपदेश) प्रतिपादन गरे ।

आनन्दभूमि

२०६० योमरी पुन्ही- मसिर पूर्णिमा वर्ष ३१ अंक ८
द.सं. २५४७ ने.सं. ११२३

The Ananda Bhoomi (Year 31, Vol.8)
A Buddhist Monthly : Oct/Nov 2003

प्रगुण सल्लाहकार

गिर्जा कुगार काश्यप महात्मापिर (अध्यक्ष, आकुविहार)

तिर्थेशक

गिर्जा ज्ञानपूर्णिक महात्मापिर (प्रगुण, विश्वशासित विहार)

सरपादक

कोण्डल्य

सह-सरपादकहरू

गिर्जा लिखोदय (विश्व शासित विहार, ४४८९८४)

सानु गहर्जन (गण्डे, ५७२७८८)

फलस्वाम शावया (ओकुवहाल, ५७२७४४८)

विशेष सहयोग

विमुग्नघार तुलाघार, गुरुन्थेल

सल्लाहकारहरू

गिर्जा धर्मगृहि (संघेव, आकुविगुठी)

तीर्थ गारायण मालबाहर (अध्यक्ष आकु दायक समा)

करप्यटर संज्ञा

डिल्लीराम गोतग 'चानु, दिपक गार्छाङ

प्रकाशक

आनन्दकुर्ता विहार गुरुठ

प्रगुण व्यवस्थापन तथा सह-प्रकाशक

सुर्खी होतु बेपाल

वितरण व्यवस्थापन

संघरत डगोब, रामेश गहर्जन, राजेन्द्र गहर्जन,

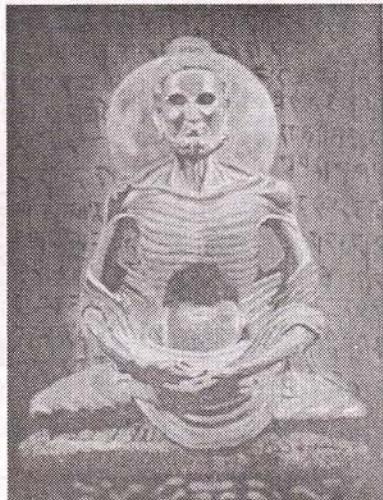
आर्थिक व्यवस्थापन

सुरेश गहर्जन, सुरज गहर्जन, विनोद गहर्जन,
उत्तमाघार गहर्जन

सहयोगीहरू

षुड जयहर्ता समारोह जमिति (श्रीध), भागणोर पढुता,
अकर्णावती, नेत्रेश वर्जातार्य (वृष्टवल), हारिनोपाल गहर्जन,
गंगाराम गहर्जन, पेमा थेप्च चरिता अवाले, उमिला गहर्जन,
सुखकेशी थेप्च (बोपा), विकास तामाइ, विकास गहर्जन, अजय
शावया।

बुद्ध चरनामृत

फन्दनं चपलं चित्तं, दुरक्षर्व दुनिवारयं ।
उजुं करोति मेधावी, उसुकारो व तेजनं ॥
चञ्चल चपल चित्त, दुरक्षित दुरनिवारणलाई ।
सीधा गर्दछ मेधावीले, जसरी वाणकारले तीरलाई ॥

धर्मपीति सुखं सेति, विष्पसन्नेन चेतसा ।
अरिष्पत्वेदिते धर्मे, सदा रमति पण्डितो ॥
धर्मपीति सुखले सुत्दछ, विपस्सना चेतनाले ।
आर्य प्रवेदित धर्ममा, सदा रमाउछन् विद्वानहरू ॥

-धर्मपद-

सम्पर्क काठमाडौ

सुखी होतु बेपाल

बुद्ध विहार भृकुटीमण्डप, पो.ब.न. १९३, काठमाडौ
फोन/फ्याक्स: ४२३६७०२/४४८२२५० E-mail : sukihi@ntc.net.np

वार्षिक रु. २५०/-

श्वेतप्रति रु. २५/-

वार्षिक शालक बनी सहयोग गर्नौ ।

— गताङ्कमा प्रकाशित आनन्द भूमि —

आनन्द भूमि

The Ananda Bhumi

विषय सूची

क्र.सं.	विषय	लेखक	पृष्ठ
सम्पादकीय			
१.	श्रद्धेय मिक्षु बोधिसेन ..	नियोध	४
२.	धर्मपद-१	मिक्षु सम्यकसम्योधि प्राणपुत्र	५
३.	धर्म सम्बन्धमा	मिक्षु सुशील	७
४.	वास्तविकताको बोध	डा.गणेश माली	१०
५.	नेपाली बौद्धको टुप्पीमा..	सुवर्ण शाक्य	१४
६.	कर्म संरक्षक	पुरुष शाक्यवंश	१६
७.	बुद्धको अहिंसा	तिलकमान शाक्य	१८
८.	शाक्यवंशको उत्पत्ति	धर्मसुन्दर वज्राचार्य	२१
९.	खोकनावासी जनतामा...	कृष्णकुमार प्रजापति	२३
१०.	धर्म दायाद	ज्योती शाक्य	२६
११.	सिद्धार्थ संवेग	बुद्धरत्न वज्राचार्य	२८
१२.	What is Religion	Master Hsing Yun	२७
१३.	Whom do you love..	Gautam Maharjan	२९
१४.	साथीलाई पत्र	श्रा. उत्तमो	३०
१५.	बौद्ध गतिविधि.	सुखी होतु डेस्क	३१

*The language of compassion
is the language of the heart.*

Dampa Enterprises

Tibetan Raw Wool,
Pashmina & Silk Yarn
Wholeseller

Tel : 4270828 (Off.) 4272945 (Res.)
Fax : 4278926, 4484129 (Show room)
Mobil : 981020922
Swayambhu (Ring Road)
Kathmandu – 15, Nepal

*Do not believe just
anything But think and
verify for yourself.*

Ajay Emporium

Naghali Tole
Kathmandu, Nepal

सम्पादकीय

‘विवाद रहित बुद्ध जन्मभूमि लुम्बिनी’ मा किन विवाद ?

सम्राट अशोकले राख्न लगाएको अशोक स्तम्भमा उत्कीर्ण ‘हिद बुधे जाते सक्यमुनी’ति (यहाँ शाक्यमुनि बुद्धको जन्म भएको हो) ‘हिद भगवं जातेति लुम्बिनि गामे’ (यहाँ भगवान् बुद्ध जन्मनुभएको लुम्बिनी ग्राममा) ब्राह्मी लिपिको अभिलेख प्रमाणको शिलास्तम्भ इ.सं. १८९६ मा प्राप्तिलाई बीसौं शाताब्दीको सबैभन्दा ठूलो पुरातात्त्विक अभिलेख मानिन्छ । यसरी नै चीनिया यात्री फाहियानको ‘लुनमिन’ होस्, ट्वेनसांगको ‘ल-फ-नि’ होस्, अशोक स्तम्भमै पुनः उत्कीर्ण ‘रि पुमल्लस्य चिरं जयतु’ नै होस् यसबाट बुद्धको जन्मभूमि लुम्बिनी नै हो भन्ने अविवादित तथ्यलाई विश्वसामू स्पष्ट पारेको छ ।

साथै लुम्बिनीको मायादेवी मन्दिरमा श्री ५ को सरकार पुरातत्व विभाग, लुम्बिनी विकास कोपर जापानी बौद्ध परिषद्को संयुक्त उत्खनन् क्रममा जुन चिनो ढुंगा Marker Stone पाइयो त्यसबाट अभ बढी प्रमाणित गर्न सकिन्छ । किनकि अशोकको लुम्बिनीस्थित शिलास्तम्भको अभिलेखमा कुदिएको ‘सिलाविगडभिचा’ को अर्थ्यन अन्वेषण वि.सं. २०५३, वि.सं. २०५५ मा गरे अनुरूप जापान बौद्ध परिषद्ले सन् २००१मा दिइएको माहामाया देवीको मन्दिर उत्खनन् को पहिलो भागमा पनि ‘सिलाविगडभिचा’को अर्थ चिनो ढुंगा Marker Stone भनी स्वीकारिएको छ ।

विश्व शान्तिको मुहान बुद्ध जन्मभूमिलाई युनेस्कोले सन् १९९६ मा विश्व सम्पदा सूचीमा समाहित गरिएको लगतै संयुक्त राष्ट्र सघले १३ डिसेम्बर १९९९ का दिन ५४ औं सेसनको एजेण्डा आइटम १७४ ले वैशाख पूर्णिमाका दिन अन्तर्राष्ट्रिय

विदाको घोषणा गरेको थियो । यसरी लुम्बिनी नेपाल राष्ट्रको अन्तर्राष्ट्रिय गैरव भएको छ भने यसलाई विश्व शान्तिको मुहानको परिकल्पना तर्फ सोचिदै गर्दा लुम्बिनीको मर्ममा आघात हुनेगरी कुनै तथाकथित विद्वानको आधारहीन कुराहरू तथाकथित एक राष्ट्रिय दैनिकमा प्रकाशित हुनु दुख्खको कुरा हो । सार्वभौमसम्पन्न राष्ट्र नेपालको राष्ट्रिय मामिलामा ठेस पुग्ने गरी अनावश्यक विवादलाई प्रश्न्य दिई मात्र विवादमाथि विवाद श्रृजना हुने दुस्साहसपूर्ण कुरालाई प्रकाशन स्वतन्त्रताको नाममा छापिनु पत्रकारिता धर्म विपरित पीत पत्रिकारिता हो भन्नुमा अत्युक्त नहोला । यस उसले नेपाललाई फुच्चे राष्ट्र ठानी हाम्रो आस्था, विश्वास अनि राष्ट्रियतामा आँच ल्याउने दुष्प्रयासलाई कसैले पनि, कतैबाट पनि, कुनै पनि स्तरमा स्थान दिइनु हुदैन । विशेषगरी सार्क राष्ट्रको एक सदस्य राष्ट्रले अर्को सदस्य राष्ट्रको सार्वभौमिकतामा खलल पुग्नेगरी कुनै पनि तरहले प्रयास गर्न सार्क राष्ट्रकै आदर्शमयी गरिमामा आघात पुऱ्याउनु समान हुनेछ । त्यसैले यस विषयमा सार्क राष्ट्रका विवेकी नागरिकहरू सचेत हुनुपर्छ ।

अन्तमा लुम्बिनीलाई बौद्धहरूको मात्र चिन्ताको विषय नठानी राष्ट्रकै गैरव ठानी सबै सचेत नेपाली सबेदनशील तवरमा रचनात्मक कलम चलाएर होस् वा विभिन्न तवरमा आ-आफ्नो पक्षबाट प्रयास हुनु नितान्त जरूरी छ भने हामी सचेत नागरि कबाट सार्वभौमिक विषयमा राष्ट्रका प्रत्येक नागरि कलाई व्युझ्नाउने कोशिस गरिनु पर्छ, यो सबैको दायित्व पनि हो ।

□ निग्रोध

नेपालमा थेरवाद बुद्धधर्मको पुनर्जागरण पछि उल्लेखनिय योगदान दिनहुने अग्रज महास्थविरहरूमा नयाँ पुस्तकाका महास्थविरका रूपमा श्रद्धेय भिक्षु बोधिसेन महास्थविर पनि एक हुनहुन्छ । विगत ३० वर्षदेखि बनेपा काम्ब्रेमा थेरवाद बुद्धधर्म प्रचारमा संलग्न उहाँको गृहस्थी नाम बुद्धरत्न वज्राचार्य हो । ललितपुर जिल्लाको गावाहाल निवासी पिता महन्त वज्राचार्य तथा माता केशरी वज्राचार्यबाट वि.सं. २००७ माघ शुक्ल प्रतिपदाका दिन उहाँको जन्म भएको थियो ।

माता पिताको धार्मिक क्रियाकलापबाट प्रेरित बुद्धरत्न वज्राचार्यले प्रारम्भिक शिक्षा एवं धार्मिक शिक्षा-सूत्र तथा विनय विशारद (वि.ए) अध्ययन दर्जिलिंगमा पुरा गर्नुभयो । आमावाबाकै प्रेरणामा बुद्धरत्न वि.सं. २०२३, वैशाखमा भिक्षु अतुलसेन महास्थविरको आचार्यत्वमा बहुजन बौद्ध आनन्द विहार, सोनादा, दर्जिलिंगमा श्रामणोंर बोधिसेनको नामले प्रव्रजित हुनुभयो ।

वि.सं. २०२७, कार्तिकमा भारतको मालनदी उदक सीमामा भिक्षु धर्मधर्म महास्थविरको उपाध्यायत्वमा उहाँले उपसम्पदा दीक्षा प्राप्त गर्नुभयो । वि.सं. २०३० मा २३ वर्षको उमेर मा काभ्रै, बनेपास्थित सुदर्शन विहारमा वर्षावास बस्नुभई उक्त विहारको जिर्णोद्धार कार्यमा सक्रिय हुनुभयो । १० वर्षावास सुदर्शन विहारमा विताउनुभई उहाँले स्थानीय बासिन्दालाई धर्मावबोध तथा प्रौढ कक्षा सञ्चालन गर्नुको साथै बौद्ध शिक्षा प्रचार गर्नुभयो ।

बुद्ध जयन्ती समारोह समिति, बनेपाको गठन गर्नुभई धर्मानुशासकको रूपमा योगदान पुऱ्याउदै आउनुभएका भिक्षु बोधिसेन महास्थविर प्रत्येक बुद्धपूर्णिमामा काभ्रेका सांगा, खम्प, पनौती, धुलिखेल, खोपासी, संखु, पाँचखाल आदि स्थानहरूमा बुद्धपूजा, धर्मदेशना कार्यक्रममा निर्नात सक्रिय हुनुभएको छ ।

भिक्षु बोधिसेन महास्थविरले बुद्धधर्म सम्बन्धी नेपालभाषा र नेपालीमा हालसम्म एक दर्जनभन्दा बढी पुस्तकहरू अनुवाद-रचना गर्नुभएको छ । त्यसमध्ये त्रिपिटकको अंगुत्तरनिकाय, थेरेगाथा, थेरीगाथा र पेतवत्थु महत्वपूर्ण ग्रन्थहरू हुन् । पुस्तक लेखन कार्य तथा विभिन्न

धार्मिक कार्यक्रममा आफ्नो जीवन समर्पित गर्दै आउनुभएको नेपाल टेलिभिजनमा बुद्धधर्म सम्बन्धी धार्मिक प्रवचन गर्नुहुने उहाँलाई ज्ञानमाला भजनखलाले हालसालै ज्ञानमाला र लवत सिरपाले विभूषित गरिएको थियो ।

बौद्ध देश थाइल्याण्ड लगायत एशियाका विभिन्न मुलुकहरू भ्रमण गरिसक्नुभएका उहाँले म्यानमारको यांगनु स्थित महाशी सासन यैता (ध्यानकेन्द्र)मा एक वर्षावास बस्नुभएको थियो । दर्जिलिंगमा रहनुहुँदा बहुजन बौद्ध आनन्द विहारको विहार निर्माण कार्यको साथै मालबजार को बौद्ध संघाश्रम विहार जिर्णोद्धारमा उहाँको योगदान रहेको छ ।

सुदर्शन विहारको निर्माणपश्चात् उहाँले आफू संस्थापक भई बोधिचर्या विहार निर्माण गर्नुभयो । उपासिका चिनीमायाले एकान्त स्थानमा जग्गा दान दिएपछि सकल श्रद्धावान दाताहरूको सहयोगमा निर्मित, याइ बुद्धप्रतिमा प्रतिस्थापित बोधिचर्या विहारमा बस्नुहुने उहाँले विभिन्न धार्मिक क्रियाकलाप, दुर्लभ प्रव्रज्यायुक्त बौद्ध तीर्थयात्रा, परियति शिक्षा आदि कार्यमा संलग्न हुनहुन्छ ।

उहाँ मुटुको रोगी भए तापनि धर्म प्रचारमा उत्साहित भएर लाग्नुहुने उहाँ विभिन्न बौद्ध संघसंस्थामा आबद्ध हुनुभई विभिन्न कार्यक्रममा संलग्न हुदै आउनुभएको छ ।

उहाँ अखिल नेपाल भिक्षु महासंघको सहसचिव, बुद्धजयन्ती समारोह समिति, बनेपाको धर्मानुशासक, बोधिचर्या ज्ञानमाला संघको धर्मानुशासक पनि हुनहुन्छ ।

स्थानीय बासिन्दासरह विगत ३० वर्षदेखि अहिलेसम्म बनेपामा निरन्तररूपमा बुद्धधर्मको उन्नतिको लागि योगदान पुऱ्याउनु हुने उहाँ अहिले ५३ वर्षमा प्रवेश गर्नुभएको छ । एकान्त स्थान तथा मित्रतामा अभिरुचि राख्नुहुने श्रद्धेय भन्तेको शासनिक कार्यको उत्थान, धर्मप्रचार गर्ने तथा धर्मग्रन्थहरू लेखी जनमानससम्म पुऱ्याउने लक्ष्य राख्नुभएको छ ।

बुद्धधर्ममा जीवन समर्पित गर्नुहुने उहाँ श्रद्धेय भन्तेको सुस्वास्थ्यको साथै वर्तमान श्रद्धेय बृद्ध भिक्षुहरूपछि नेतृत्वपत्तिका देखिनुहुने उहाँ श्रद्धेय बोधिसेन महास्थविर बाट नेपालको थेरवाद बुद्धशासनमा निरन्तररूपमा सक्रिय भूमिका निभाउदै जान सकोस् भन्ने हार्दिक शुभेच्छा व्यक्त गर्दछौ ।

धर्मपद-३

धर्मको पाइला भन्नु नै सम्यक्शिक्षा अन्तर्गत जीवन यापन हो । त्यसैले सम्यक्शिक्षाको साररूपमा जीवनलाई बुझने र त्यसैअनुसार अनुशरण गर्न सजिलो होस् भन्नको लागि बुद्धिचनहरूमध्ये विशेष संग्रह गरिएको धर्मपद गाथाहरू पदांसमा यहाँ उल्लेख गरिएको छ । यसबाट पनि संक्षिप्तामा सम्यक्शिक्षा के हो ? मानव जीवन कसरी यापन गर्ने हो ? भन्ने कुरा बुझन सघाउ पुग्दछ । गाथाको सुरुआतमा दायितार्फ दिइएको नामको अर्थ जसको कारणवाट यो सूत्र भगवान्ले बताउनुभयो उसको नाम हो । दायितार्फ दिइएको ठाउँको अर्थ भगवान्ले त्यस स्थानमा यो सूत्र देशना गर्नुभएको हो । बीचको अंकहरूमध्ये पहिलो अंक कूल ४२३ सूत्रहरूमध्येको क्रमाङ्क हो । दोश्रो अड्ड २६ वर्गमध्येको क्रमाङ्क हो । तेथो अड्ड वर्गभित्रको सूत्रहरूको क्रमाङ्क हो ।

१. यमकवर्गो

(युगलवर्ग)

जेतवन १/१/१ चकखुपाल वेर
मनोपुब्बंगमा धर्ममा, मनोसेट्ठा मनोमया ।
मनसा चे पटुठेन, भासति वा करोति वा ।
ततो न दुक्खमन्वेति, चककं व वहतो पदं ॥
मनको अगुवा हुने धर्म, मन नै श्रेष्ठ मनोमय ।
मनलाई दुषित गरी, बोल्ने तथा गर्ने गरेमा ।
चककाले भारी बोकेहै, दुःख पछि पछि आउँछ ॥

□ भद्रत सम्यक् सम्बोधि प्राणपुत्र

जेतवन २/१/२ मटठकुण्डली

मनोपुब्बंगमा धर्ममा, मनोसेट्ठा मनोमया ।
मनसा चे पसन्नेन, भासति वा करोति वा ।
ततो न सुखमन्वेति, छाया व अनपायिनी ॥

मनको अगुवा हुने धर्म, मन नै श्रेष्ठ मनोमय ।

मनलाई प्रसन्न गरी, बोल्ने तथा गर्ने गरेमा ।

पछि लाग्ने छायाँजस्तै, सुख पछि पछि आउँछ ॥

जेतवन ३/१/३ थुल्लतिस्स थेर

अक्कोच्छि मं अवधि मं, अजिनि मं अहासि मे ।

ये च तं उपनयहन्ति, वेरं तेसं न सम्मति ॥

मलाई हकाच्यो मलाई पिट्यो, मलाई हरायो मेरो हरण गच्यो ।

भनेर जसले विचार गर्दै, उसको मनमा शान्ति हुदैन ॥

४/१/४

अक्कोच्छि मं अवधि मं, अजिनि मं अहासि मे ।

ये तं न उपनयहन्ति, वेरं तेसूपसम्मति ॥

मलाई हकाच्यो मलाई पिट्यो, मलाई हरायो मेरो हरण गच्यो ।

भनेर जसले विचार गर्दैन, उसको मनमा शान्ति हुन्छ ॥

जेतवन ५/१/५ कालीयक्षिणी

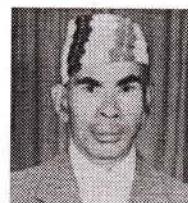
नहि वेरेन वेरानि, सम्मतीधि कुदाचनं ।

अवेरेन च सम्मति, एस धर्मो सनन्तनो ॥

हुदैन शत्रुताले शत्रुता, शान्ति कहिले पनि यहाँ ।

मित्रताले नै शान्ति हुन्छ, यही हो धर्म सनातन ॥

अनिच्चावत संखारा

जन्म:

वि.सं. १९८२

वैशाख ३ गते

मृत्यु:

वि.सं. २०६०

कार्तिक ९ गते

दिवंगत : सप्तरत्न बुद्धाचार्य

दीपकर ज्ञानमाला भजनया संस्थापक एवं मानार्थ आजीवन सदस्यजुया भजन विकास यायेगु व सुचारुप न्यायेकेगु ज्याय दुनुगलीनिसें घवालि याना विज्ञाम्ह भाजु सप्तरत्न बुद्धाचार्य दिवंगत जुया विज्ञागुलिं थुगु खलःयात तसकं मर्माहत जूगु दु । वस्पोलया सुगति कामना यासे दुःख कपि सकल जहानपित्त दैर्य

धारण याये फयेमा धैगु मनतुना ।

प्रार्थी

दीपकर ज्ञानमाला भजन परिवार ख्वप

सूचना

लोकाकीर्ति परियति शिक्षालयको आयोजनामा
जाडोको विद्यामा निःशुल्क जापानी भाषाको कक्षा
सञ्चालन गर्दैछौ । साथे आफ्नो छोराछोरीहरूलाई
बौद्ध परियति शिक्षाको अध्ययन गर्न र गराउन
अनुरोध गर्दछौ ।

सम्पर्क मिति : २०६०/८/२७ गते शनिवार सम्म
कक्षा : २०६०/९/१ गते (४ बजे)
स्थान : लोकाकीर्ति महाविहार, नक्कही
५५४६१६८ (अज्या)

आयोजक
लोकाकीर्ति परियति शिक्षालय
लोकाकीर्ति महाविहार
नक्कही

जेतवन	६/१/६	कोसाम्बिक भिक्षु	जसरी राम्री नद्याएको घरमा, वर्षा लगातार चुहिन्छ । त्यसरी अभावित चित्तमा, राग लगातार चुहिन्छ ॥
परे च न विजानन्ति, मयामेत्य यमामसे ।			१४/१/१४
ये च तथ विजानन्ति, ततो सम्मन्ति मेधगा ॥			
मूर्खले मात्र विचार गर्दैन, एकदिन मर्नुपर्छ भनी ।			यथागारं सुच्छन्तं, वुट्ठी न समति विज्ञफति ।
मर्नुपर्छ भनी विचार गर्दा, कलह त्यसै शान्त हुन्छ ॥			एवं सुभावितं चित्तं, रागो न समति विज्ञफति ॥
जेतवन	७/१/७	चुल्काल	जसरी राम्री छाएको घरमा, वर्षा लगातार चुहिन्दैन । त्यसरी अभावित चित्तमा, राग लगातार चुहिन्दैन ॥
सुभानुपस्तिं विहरन्तं, इन्द्रियेसु असंबुतं ।			
भोजनम्हि च अमतञ्जू, कुसीतं हीनवीरियं ।			
तं वे पसहति मारो, वातो रुख्बं व दुब्लं ॥			
सुभानुपस्ती भई विहार गर्नै, इन्द्रियमा असंयमी ।			वेलुवन १५/१/१५ चुन्द सूकरिक
भोजनमा अमावज्ञ, आलसी हीन वीर्यवान ॥			इध सोचति पेच्च सोचति, पापकारी उभयत्थ सोचति ।
उसलाई मारले जित्दछ, जसरी आँधीले दुर्वल रुखलाई ॥			सो सोचति सो विहञ्जति, दिस्वा कस्म किलिठमत्तनो ॥
जेतवन	८/१/८	महाकाल	यहाँ शोक गर्दै उहाँ शोक गर्दै, पापी दुवैतर शोक गर्दै ।
असुभानुपस्तिं विहरन्तं, इन्द्रियेसु सुसंबुतं ।			ऊ शोक गर्दै ऊ पीढित हुन्छ, देखेर आफ्नो किलष्ट कर्म ॥
भोजनम्हि च मतञ्जू, सदृं आरद्ध वीरियं ।			
तं वे नप्सहति मारो, वातो सेलं व पब्लं ॥			जेतवन १६/१/१६ धम्मिक उपासक
असुभानुपस्ती भई विहार गर्नै, इन्द्रियमा सुसंयमी ।			इध मोदति पेच्च मोदति, कतपुञ्जो उभयत्थ मोदति ।
भोजनमा मावज्ञ, श्रद्धालु आरव्य वीर्यवान ।			सो मोदति सो पमोदति, दिस्वा कस्म विसुद्धिमत्तनो ॥
उसलाई मारले जित्दैन, जसरी आँधीले पर्वतलाई ॥			यहाँ मोदित हुन्छ, उहाँ मोदित हुन्छ, कृतपुण्य दुवैतर मोदित हुन्छ ।
जेतवन	९/१/९	देवदत्त	ऊ मोदित हुन्छ, प्रमोदित हुन्छ, सुगतिमा अझ मोदित हुन्छ ॥
अनिक्षकसावो कासावं, यो वत्थं परिदहेस्ति ।			जेतवन १७/१/१७ देवदत्त
अपेतो दम सच्चेन, न सो कासावमरहति ॥			इध तप्पति पेच्च तप्पति, पापकारी उभयत्थ तप्पति ।
चित्तमलयुक्त भएको, काषाय वस्त्र जो लगाउँछ ।			पाप मे कतन्ति तप्पति, भीय्यो तप्पति दुगतिं गतो ॥
विमुख दम सत्यले, उसलाई काषाय सुहाउँदैन ॥			यहाँ तप्दछ, उहाँ तप्दछ, पापी दुवैतर तप्दछ ।
यो च वन्तकसावस्स, सीलेसु सुसमाहितो ।			मैले पाप गरे भनेर तप्दछ, अझ तप्दछ, दुर्गति गएर ॥
उपेतो दम सच्चेन, स वे कासावमरहति ॥			जेतवन १८/१/१८ सुमनादेवी
जो क्लेशलाई त्यागेर, शीलमा सुसमाहित भएर ।			इध नन्दति पेच्च नन्दति, कतपुञ्जो उभयत्थ नन्दति ।
संयुक्त दम सत्यले, उसलाई काषाय सुहाउँछ ॥			पञ्चाङ्ग मे कतन्ति नन्दति, भीय्यो नन्दति सुगतिं गतो ॥
वेलुवन १९/१/१९/ अग्रधावक			यहाँ नन्दित हुन्छ उहाँ नन्दित हुन्छ, कृतपुण्य दुवैतर नन्दित हुन्छ ।
असारे सारमतिनो, सारे चा सार दस्सिनो ।			पुण्य गरे भन्दै नन्दित हुन्छ, सुगतिमा अझ नन्दित हुन्छ ॥
ते सारं नाधिगच्छन्ति, मिच्छासंक्षण गोचरा ॥			जेतवन १९/१/१९/ दुइजना साथी
असारलाई सार सम्भने, सारलाई असार देखे ।			बहुम्पि चे सहित भासमानो, न तक्करो होति नरो पमत्तो ।
उसलाई सार प्राप्त हुँदैन, मिथ्या संकल्प गोचरलाई ॥			गोपो व गावो गणयं परेसं, न भागवा सामञ्जस्स होति ॥
सारञ्च सारतो जत्वा, असारञ्च असारतो ।			धेरै धम्मदेसना गरेर पनि, आचरण नगर्ने प्रमादीलाई ।
ते सारं अधिगच्छन्ति, सम्मासंक्षण गोचरा ॥			गोठालेले परवस्तु चराएँमै, हुँदैन प्राप्त श्रमणत्व फल ॥
सारलाई सार जानेर, असारलाई असार भनी ।			२०/१/२०
उसलाई सार प्राप्त हुन्छ, सम्यक संकल्प गोचरलाई ॥			अप्पम्पि चे सहित भासमानो, धम्मस्स होति अनुधम्मचारी ।
जेतवन २१/१/२१ नन्द थेर			रागञ्च दोसञ्च पहाय मोह, सम्मप्णजानो सुविमुत्तचित्तो ।
यथागारं दुच्छन्तं, वुट्ठी समति विज्ञफति ।			अनुपादियानो इध वा हुरं वा, स भागवा सामञ्जस्स होति ॥
एवं अभावितं चित्तं, रागो समति विज्ञफति ॥			थोरै धम्मदेसना गरेर पनि, धार्मिक हुन्छ अनुधम्मचारी ।

धर्म शम्बलदृष्टिमा

□ भिक्षु सुशील

भन्न त हामी सजिलैसंग यो भन्न सकदछौं कि जुन कार्य-नियम समाज हितपरक छ, सो कार्य-नियम धर्म अन्तर्गत छ, अथवा सो कार्य-नियम 'धर्म' हो। तर 'धर्म' को अर्थ अथवा 'धर्म' को विशेषता त्यति मैं मात्र सीमित छ त? तपाइँ कुनै व्यक्ति जो समाजद्वारा मान्यता प्रदान गरिराखेको धर्म-गुरुको आसनमा पलेटी कसेर बसीराखेको महानुभवसंग सो सम्बन्धमा प्रश्न गर्नु भएमा तपाइँले पाउनु हुनेछ 'धर्म' को विशेषता व्याख्यान जन्म जन्मान्तरसंग सम्बन्धित भएको। तब तपाइँको मधिंगल तिल्मलाउने छ, तपाइँले ठम्याउन नै नसकिने अवस्थाको सामना गर्नुपर्दा सो बोझको विचाइबाट थचक्क बस्नैपन्ने अवस्था उत्पन्न हुन पुग्नेछ। त्यस्तो अवस्थामा तपाइँले या त सो प्रश्नलाई त्याग गर्नुपर्ने हुनेछ अथवा सो प्रश्नको उत्तर प्राप्त गरी नै छाड्ने संकल्प गर्नुभएको छ, भने पुनः आफ्नो मधिंगल घोट्नुपर्ने हुन्छ। त प्रश्न उद्धन सकदछ 'धर्म' के हो? विना कुनै परिव्रत्म, सजिलैसित उत्पन्न भएको यस प्रश्नको उत्तर प्राप्त गर्नु त्यति सजिलो छैन। सजिलैसित थापाराउन सकिने आशाले खोजी गरेको यो प्रश्नको उत्तर पाउन सजिलो किन नभएको होला? हामी पाउँछौं वर्तमान हाम्रो समाज वर्तमान हाम्रो समाज मात्र होइन चेतनशील कुनै पनि समाज जिटलताहरूद्वारा गन्जागोलयुक्त, एकापसमा लसपस हुदै, फेद-टुप्पो ठम्याउन नसकिने गरी हाट-बजारमा उत्पन्न हुने स्वर-धनी भै कै अवस्था विद्यमान रहेको। हाट-बजारमा उपस्थित व्यापारीहरू चर्को-चर्को स्वरले आवाज दिएर केताहरूलाई आफूतर्फ आकर्षित पार्न नाना तरिका अपनाउने गरे भै 'धर्म' को विज्ञापन गरिरहेको 'धर्माधिकारीहरू' पनि नाना तरिकाद्वारा समाजका सदस्यहरूलाई आफूतर्फ आकर्षित पार्न खोजिरहेको, व्यापारमा खपिस-पोख्त व्यापारीले आफ्नो व्यापार-व्यवसाय चलाएर प्रशस्त नाफा कमाउन उचित-अनुचित जुन कुनै तरीका अपनाउन पछि पर्ने छैन। उसको उद्देश्य 'नाफा' मा केन्द्रित रहेको हुनेछ, नाफा पाउन 'असल-कमसल' मिसाएर 'असल' कै मोलमा बेच्ने पनि गर्दछन्। व्यापारीले आफ्नो उद्देश्य के अनुरूप 'नाफा' लाई जोड दिनु अस्वाभाविक होइन। खरीदकर्ता जो गुण-दोष छुट्याउन असमर्थ छ, भने त्यसको दोष व्यापारी माथि थोपार्नु त्यति कै अव्यवहारिक हुनेछ जिति सुख्खा-बलौटे जग्गामा धान बालि लगाउँदा धर्तीले लह-लहाउँदा धानका बालाहरू फलाइएन भन्ने अत्तो थापेर धर्तीको गुण छास भएको मान्नु अनुचित हुन्छ। जसको जे जस्तो उद्देश्य हुनेछ सोहि अनुरूपको आचरण गर्नेछ, जसको जे जिति क्षमता हुनेछ सोहि अनुरूप कै व्यवहार हुनेछ। सोहि कारण वर्तमान हाम्रो समाजमा हाम्रो समाजका सदस्यहरूको क्षमताद्वारा जे-जसरी 'धर्म' लाई बुझेका हुन् सोहि अनुरूपको अभिव्यक्ति हामी सामु प्रकट भैरहेका हुन्। अधिल्लो समय, अतीत काल जुन वर्तमान हाम्रो समय भन्दा भिन्न थिए। सो समयसंग आज हामीले भोगरहेको वर्तमान समयलाई तुलना गरी कोही-कोही वर्तमान समय 'धर्म' अनुकूल नभएको ठहर गर्न गर्दछन्। यदि हामी समय कै मात्र तुलना गर्ने

गर्दछौं भने सो उपयुक्त हुने छैन। किनभने समय कुनै निरपेक्ष वस्तु होइन, अपरिवर्तनशील-अप्रभावित रहन। सो अधिल्लो काल, अधिल्लो कालका मानवहरूको विचार-धारणा-चेतना र अन्य कुराहरूको मिश्रित विम्ब मात्र हो भन्ने कुरालाई नवुभिकन निरपेक्ष रूपमा, सापेक्षता भावलाई विसर वर्तमान र अधिल्लो समयको तुलनागरी हेर्दा लामो निश्चास बाहेक अन्य सार्थक कुरा हामी पाउन सकिने छैनौं।

'धर्म' सम्बन्धमा पनि हामी सोहि अनुरूप निरपेक्षतालाई त्याग गरी सापेक्षतापूर्वक अध्ययन गरी हेनै हो भने 'धर्म' कुनै अप्यारो, गाहो अथवा बुम्न नै नसकिने कुरा नभएको पाउन सकिनेछौं। समय चक्रको प्रवाहमा हरेक (उत्पन्न भएका पदार्थ-चेतना सबै) कुरा बिटुलिदै, खिइदै-क्षय हुदै, मलिन हुदै गैरहेको हुन्छ। वात्य सर्सरा एवं आन्तरिक क्षमताका कारण परिवर्तन हुदै गैरहेको हुनेछ। सोहि परिवर्तित स्वरूपको कारण 'धर्म' बुम्न अप्यारो, गाहो हुन पुगेको हो भन्ने कुरा थाहा पाउन केही नियमहरू बुम्न सकेको खण्डमा कुनै अप्यारो हुन जाने छैन। मोटामोटी रूपमा हामी (क) अस्थिरता; (ख) कार्य कारण, (ग) साध्य र साधन; (घ) प्रभाव; (ङ) आन्तरिक क्षय; (च) उद्देश्य; (छ) नियमित आक्रिस्मकता; (ज) एकता; (झ) फड्को; (ञ) कर्म र कर्म-फल सम्बन्धमा केही छलफल गराई।

(क) अस्थिरता:

हामीले आफ्नो दैनिक जीवनलाई नियालेर हेनै हो भने कतिपय कुराहरू जुन हामीबाट सम्पन्न गरिएका थिए अथवा जुन कुरा सम्पन्न गर्न हामीले संकल्प गरेका थियौं ती कुराहरू अपूर्ण र हेको, पूर्णतामा पुगेको ठानेका कुराहरू आज आएर अपूर्ण रहेको हामी पाउँछौं। हिजो पूर्ण भएको अथवा पूर्ण ठानिएको तर आज अपूर्ण हुन पुगेको सो सम्बन्धमा सोच विचार गर्दा हामी पाउन सकदछौं उक्त विचार अथवा कार्य हिजो हामा क्षमता एवं कल्पनाशीलता कै अनुरूप पूर्ण थिए तर आज हाम्रो क्षमता एवं कल्पनाशीलता हिजोको भन्दा परिष्कृत, परिवर्द्धित एवं परि मार्जित भैसकेको हुनाले हिजोको सो विचार अथवा कार्य आजको परिप्रेक्ष्यमा अपर्याप्त, अ-पूर्ण हुन गएको हो। सो हुनुमा हामी पाउँछौं समयको गतिशीलताले सँगर्संगै विचार-क्षमता-कल्पनाशीलताले पनि गति लिएको र सोहि गतिको कारण पूर्णबाट अ-पूर्ण हुन गएको हो। गतिशीलताले पूर्णबाट अ-पूर्णतामा रूपान्तरित हुन जाने मात्र नभै अ-पूर्णले पूर्णतामा फड्को लिएको पनि हामी पाउन सकदछौं। पूर्णतालाई बुम्ने हाम्रो क्षमतामा क्षय भएको पनि पाउन सकदछौं। पूर्ण एवं अपूर्णताको द्रन्द्वमा पिलिस्पर विगतको चेतना वर्तमान चेतनासंग बाझिएको पनि हामी पाउँछौं। पूर्वांग्रही भएर त्यस्तो अपेक्षा गर्न खोजे तापनि सो पूर्ण नहुन सकिन्छ, विगतको चेतना हाम्रो वर्तमान चेतना भन्दा उत्कृष्ट छ भन्ने सोचाइ पनि गलत हुन सक्छ। यस्तै नै वर्तमान हाम्रो चेतना विगतकालीन चेतनाभन्दा प्रगति उन्मुख छ भन्ने सोचाइ पनि गलत हुन सक्छ। सो कुराहरू हुनुमा गति

एवं स्थितिको नियमले खेलिरहेको भूमिका बडो सूक्ष्म रूपमा क्रियान्वित हुदै हाम्रो चेतना एवं क्षमतालाई प्रभावित पाइँ अगाडि बढिरहेको बारे चनाखो हुन नसकदा सधै एकैनाश-एकै रूपमा र हिरहने छ भन्ने धारणा उत्पन्न हुन गै नियमसँग खेलवाड गर्न पुग्ने हुन्छ । नियम जुन कसैको अधिनमा नरही स्वतन्त्र आफौ गतिमा मन्द अथवा तीव्र रूपमा अगाडि बढिरहेको हुनेछ । तसर्थ 'धर्म' सम्बन्धमा पनि सो नियम लागू हुन जान्छ । 'धर्म' जुन नियम अन्तर्गत क्रियाशील छ र आफौ क्रियाशीलद्वारा आफौ प्रभावको स्पष्ट छाप पाइँ बढिरहेको हुन्छ तथापि 'धर्म' प्रतिको जिज्ञासा, धर्म-जिज्ञासुहरूको क्षमता, क्रियाशीलता नियमानुसार नरहि नियम विपरित अथवा नियमलाई अतिक्रमण गर्ने तवरबाट बद्दा 'धर्म' बोधगम्यबाट अवोधगम्य एवं अनुकूलताबाट प्रतिकूलतामा रूपान्तरित भएको महसूस गर्न पुग्न हो । सो प्रकार महसूस गर्नपुग्दा 'धर्म' रहस्यमय, तिलसी, चमत्कारिक एवं सीमित व्यक्तिहरूको पेवा बन्न पुग्नेछ । यसो हुन पुग्न भनेको अस्थिरता अथवा गतिशीलताको नियमलाई बेवास्ता गरी इच्छानुकूल रूपमा लिई आफू अनुकूल बनाउन यथार्थतालाई अ-यथार्थिक आवरणद्वारा ढाक्नपुग्दा हुनजाने हो । अस्थिरता अथवा गतिशीलताको नियम जुन कुनै अस्तित्वमा देखापरेको छ सो सबैमा लागू हुन्छ । कुनैमा प्रत्यक्ष देख नसक्ने गरी लागू भएको हुनेछ, कुनैमा प्रत्यक्ष देख नसकिने तर कालान्तरमा परिवर्तन भएको पाउन सकिने गरी लागू भएको हुनेछ । बालकबाट युवक र युवकबाट युवा हुदै मृत्युसम्म पुगेकोलाई हामी प्रत्यक्ष देख नसक्दछौ तर सगरमाथाको उचाइमा हास आएको हाम्रो सिंगो जीवनले पनि देख्न समर्थ नहुन सक्दछ । यसो भएको हैदैमा सगरमाथा अटल छ र यो क्षय हुदैन भनी ठानु त्यक्तिकै अनुपयुक्त छ जतिको अनुपयुक्त औसिको रातमा जुन चम्पिएको हुनेछ भन्नुमा हुन्छ । अस्थिरता अथवा गतिशीलताको नियम सबैमा लागूहुने भएतापनि सो नियम लागू हुनमा अन्य नियम माथिको निर्भरता नियम अन्तर्गत कै नियम हो । जस्तो तथागत भगवान् बुद्धद्वारा जात धर्म अन्य कुनै पुद्गलद्वारा सोही ज्ञानप्राप्त गरे तापनि सो पुद्गललाई तथागत कै समकक्षमा स्थान दिइने छैन- दिइएको हुदैन । एउटै धर्म सोहि अनुरूप सोहि उद्देश्य कै लागि बोध गरिएको भए तापनि अन्यले सो स्थान प्राप्त गर्न सकिदैन । त्यस्तै अस्थिरताको नियम सबैमा समान रूपमा लागू हुने भए तापनि सो नियम एकैरूपमा लागू हुनै पदछ, यस्तो धारणा संभव हुदैन । यसै कारण अस्थिरता अथवा गतिशीलता अथवा अनित्यताको नियम बुझन केही कठिन हुन जाने हो । तथापि यो स्वयंसिद्ध नियम हो कि जुन उत्पन्न भएको छ त्यो गतिशील छ, जुन गतिशील छ त्यो एकै रूपमा हुदैन, जुन एकै रूपमा हुदैन त्यो एक समय नाश हुनेछ, जुन नाशवान् छ त्यसलाई नाश हुन नदिने इच्छा गरी रोक्न खोज्ना सो कार्यले विकृत जन्माउने छ । विकृत हुनु पनि एक अर्थमा नाश हुनु नै हो । विकृत हुनु पहिलो स्वरूपबाट अस्थिर, अनित्य हुनु हो । सो कारण प्रथमतः अस्थिरताको अथवा गतिशीलताको अथवा अनित्यताको नियम सार्वभौम, सर्वकालिक, सर्वव्यापक छ भन्ने कुरा बुझनु 'धर्म' सम्बन्धमा उत्पन्न जिज्ञासा मेट्न प्रथम खुड्किलो चढ्नु हो ।

(ख) कार्य कारण

कार्य भन्नाले यो अथवा त्यो कुनै पनि कार्यलाई जनोउँदछ । कार्य कुनै न कुनै उद्देश्यद्वारा अभिप्रित भएर गर्ने गर्दछ । कार्य सम्पादन गर्ने कर्ताले कार्य सम्पादन गर्न प्राप्त गर्ने प्रेरणा अथवा त्यस्तो प्रेरणालाई जगाउने कुनै न कुनै कारण रहेको हुनेछ । धर्म कै करा लिईँ ? कुनै व्यक्ति धर्म के हो ? सो प्रश्न सम्बन्धमा जिज्ञासु छ भने सो व्यक्तिमा उत्पन्न भएको सो जिज्ञासा निरपेक्ष रूपमा उत्पन्न भएको हुने छैन । त्यस्तो जिज्ञासा उत्पन्न हुनमा कुनै न कुनै कारण हुने नै छ । 'धर्म' भन्ना साथ नै हामीमा यस्तो सोचाइ अथवा चेतना जागृत भैसकेको हुनेछ कि हामीले भोगेका परम्परागत आचरणहरू अथवा दार्शनिक मत वादहरू हाम्रा चेतनामा उपस्थित भैसकेका हुन्छन् । त्यसरी उपस्थित हुन आउने आचरण, विचार अथवा मतवादहरू निरपेक्ष हुदैनन्, तिनीहरू हामीद्वारा अनुभूत कुराहरूसँग सापेक्ष हुन्छन् र सोहि हामीद्वारा गरिएका अनुभवका कुराहरू अर्को समय अन्य स्थानमा हामी व्यक्त गर्ने गर्दछौ । एक समय हामीले अनुभव गरेको अनुभव अर्को समय त्यो हाम्रो ज्ञान हुन जानेछ । अनुभव ज्ञानमा रूपान्तरित हुन पुग्दा हिजो जसरी हामी जिज्ञासु थियौ आज सोहि अनुरूप कै जिज्ञासुहरूको जिज्ञासा हाम्रो अनुभवमा रूपान्तरित हुदै ज्ञानको रूपमा प्रकट भएकोलाई माध्यम बनाइ अर्कोले आफ्तो जिज्ञासा साम्यपार्ने अवसर प्राप्त गर्नेछ । धर्म सम्बन्धमा जानकारी प्राप्त गर्न जुन हेतु (इच्छा-चेतना)छ त्यो कारण भएर उपस्थित हुँदा सोलाई साधनको रूपमा प्रयोगमा ल्याइएको हुनेछ । जुन साधनको रूपमा प्रयोगमा ल्याइएको छ त्यो कार्य पनि हो र कुनै अर्को समय त्यो कारण पनि थिए । जस्तो धर्म सम्बन्धमा उत्पन्न जिज्ञासाले 'धर्म के हो' बुझ्ने जुन चेतना उत्पन्न गरेका थिए सोबाट धर्म सम्बन्धिज जिज्ञासा शान्त पार्न गरिएको प्रयत्न धर्म सम्बन्धमा उत्पन्न जिज्ञासा शान्तगर्ने कार्य थियो । कुनै अर्को समय सो कार्यद्वारा अर्को व्यक्तिको जिज्ञासा शान्त पार्नमा योगदान पुऱ्याउने कार्य गरेको छ भने सो कार्य कार्य-रूपमा मात्र सीमित नरही कारणको रूपमा रूपान्तरित भएको हुनेछ । तसर्थ एक समयको कार्य अर्को समय कारण बन्न सकिने हुनेछ, एक समयको कारण कुनै अर्को समय कार्य रूपमा रहन पनि सकिने हुनेछ । उदाहरणको लागि कुनै एक प्रव्रजितद्वारा शील पालना गर्नु प्रव्रजित जीवनको अभिन्न अंग कार्य-रूप भित्रको एउटा कार्य हो । सो प्रव्रजितद्वारा पालना गरिरहेको शील कै कारण गृहस्य उपासकहरू शीलवानको रूपमा सो प्रव्रजितलाई सम्मान-सत्कार एवं आदर गैरवको स्थान प्रदान गर्ने गर्दछन् । यहाँ 'शील' प्रव्रजित जीवनको अभिन्न अंग 'कार्य' हो र प्रव्रजितलाई प्रव्रजितको रूपमा परिचय दिने कारण पनि हुन गएको छ । यस्तै नै धर्म सम्बन्धमा पनि कुनै समय धर्म 'कार्य' को रूपमा प्रस्तुत हुन गएको हुन सकिने छ त कुनै समय धर्म 'कारण' को रूपमा उपस्थित हुन पनि सम्भव छ । कार्यको रूपमा प्रस्तुत हुने धर्म र कारणको रूपमा प्रस्तुत हुने धर्म तात्कालिक रूपमा भिन्न हुने नभएपनि प्रयोगात्मक रूपमा भिन्न भएको पाउन सकिन्छ । सो हुनुमा 'धर्म' को भूमिका भिन्न हुन गएबाट त्यस्तो हुनगएको नभै 'धर्म' मार्फत प्राप्त गरिने प्रत्यय (कुनै कुनै पनि कार्यलाई जानुवाट सो प्रकारको

भूमिका देखा पर्न सक्ने हो । जस्तो, दान-कार्य धर्म अवबोध (अनुभव) गर्ने प्रारम्भिक-प्राथमिक कार्य भित्रको एउटा कार्य हो । दान-कार्य मलिन (मयलयुक्त, चामो) चित्त सफा नरम मलिलो पार्ने माध्यम हो । तथापि दान-कार्य अभिमानपूर्वक आफ्नो धनको घमण्ड प्रदर्शन गर्न यदि गर्ने गर्दछ भने सो कार्यबाट चित्त सफा, नरम, मलिलो हुनुको विपरित भन् कठोर घमण्डको स्वभावमा रूपान्तरित हुन पुग्नेछ । सो चित्तले दान-कार्य गर्नुवाट प्राप्त हुने सुखद अनुभव गर्न पाउनुको सङ्ग अहंभाव-घमण्डपनलाई मात्र भन् अभ विकास गर्न पुग्नेछ । तब सो दान-कार्य घमण्डपना सिर्जना गर्ने कारण बन्न पुग्नेछ । यसरी कुशल कर्म (दान-कार्य) अकुशल कर्म-विपाक (घमण्ड) मा रूपान्तरित हुन पुग्नेछ । यसो हुनु भनेको साधनको दुरुपयोग गर्नु हो । साधनलाई साध्य (लक्ष्य) ठान्नु हो । दान-कार्यलाई कुशल संचय गर्ने साधनको रूपमा प्रयोग गर्नु पर्नेमा सो दान-कार्यलाई साध्यको रूपमा प्रयोग गर्दा अभिमान उत्पन्न हुन गएको हुनेछ । साधनलाई साध्य र साध्यलाई साधनको रूपमा विपरित अर्थमा बुझन जाँदा उद्देश्यबाट पृथक हुन पुग्ने छ, जानुपर्ने बाटोबाट उछिट्टिएर विपरित दिशामा पुग्न जानेछ । सोहि कारणले गर्दा धर्म सम्बन्धमा जिज्ञासुले 'धर्म' लाई बुझन कार्य-कारणको नियमलाई बुझनु आवश्यक हुने हो ।

(ग) साध्य-साधन

यो अथवा त्यो कुनै पनि कार्य सम्पन्न गर्न प्रयोगमा ल्याउने उपाय साधन हो । लोभ चित्तलाई अलोभ चित्तमा बदल्नको लागि जुन शर्त छ, त्यो हो त्याग चेतनाको विकास गर्नु । त्याग चेतना विकसित हुँदा लोभ चेतनाले स्थान पाउन सकिने छैन । लोभी व्यक्तिले लोभ चेतना निर्भूल पार्न त्याग चेतनालाई साधनको रूपमा प्रयोग गर्नु निरुद्देश्य हुँदैन । उद्देश्य प्राप्तिका लागि सो त्याग चेतनाको विकास गर्न खोजिएको हुनेछ । आफ्नो उद्देश्य प्राप्त गर्नको लागि त्याग चेतनाको विकास गरी लोभी स्वभाव निर्भूल गर्नु लोभ चेतना भएको व्यक्तिको प्राथमिक उद्देश्य भित्रको एउटा उद्देश्य हुनेछ । सो प्राथमिक उद्देश्यले दीर्घकालीन अथवा अन्तिम उद्देश्य प्राप्त गर्न आधारभूमिको व्यवस्था गर्नेछ । प्राथमिक उद्देश्य एवं अन्तिम उद्देश्यको भेद छुट्ट्याउन नसकिएको अवस्थामा प्राथमिक उद्देश्य प्राप्त भएकोलाई नै अन्तिम उद्देश्य स्वीकार गरी त्यसमै स्थीर हुन खोज्दा साधनलाई साध्यको रूपमा ग्रहण गर्न पुगेको हुनेछ । साधन, जुन अन्तिम उद्देश्य प्राप्तिकोलागि माध्यमको रूपमा मात्र प्रयोग गर्नुपर्नेलाई नै अन्तिम उद्देश्यको रूपमा स्वीकार गर्दा उद्देश्य सम्बन्धमा भ्रम उत्पन्न हुन जानेछ अथवा उद्देश्य प्राप्त गर्ने कार्यलाई तिलाज्जली दिन पुग्नेछ, तब सबै कुरा गडबड हुन जानेछ । यसैले भनिएको हो-अन्य व्यक्ति अभिध्यालु (लोभी) भएमा भ यहाँ अनभिध्यालु (लोभरहित) हुनेछु- यस्तो सल्लेख (तप) गर्नु पर्दछ । तपश्चर्या गर्नुको उद्देश्य लोभ रहित हुनुमा मात्र सीमित हुँदैन, सो भन्दा पनि माधिको उद्देश्य प्राप्त गर्न कै लागि तपश्चर्या गर्ने गर्दछ । रथ विनीत सुत (मञ्जिकमनिकाय) को आयुष्मान् सारिपुत्र र आयुष्मान् पूर्ण मैत्रायणीपुत्रको वार्तालाई हेरै-

"आवुसो ! तपाहाँ हाम्रो भगवानसँग ब्रह्मचर्यावास गर्नुहुन्छ ?"
"हो, आवुसो !"

"किन, आवुसो ! शील-विशुद्धि (आचरण शुद्धि) को लागि भगवानसँग ब्रह्मचर्यावास गर्नुभएको हो ?"

"होइन, आवुसो !"

"होइन भने आवुसो ! के चित्त-विशुद्धि(मानसिक शुद्धि) को लागि भगवानसँग ब्रह्मचर्यावास गर्नुभएको हो ?"

"होइन, आवुसो !"

"..... के दृष्टि-विशुद्धिको लागि ..... ?"

"होइन, आवुसो !"

"..... के कांक्षा-वितरण-विशुद्धि (=शंका समाधान गर्न)..... ?"

"होइन, आवुसो !"

"..... के मार्ग-अमार्ग ज्ञान-दर्शन-विशुद्धिको लागि ..... ?"

"होइन, आवुसो !"

"..... के प्रतिपद ज्ञान-दर्शन-विशुद्धिको लागि ..... ?"

"होइन, आवुसो !"

"..... के ज्ञान-दर्शन-विशुद्धिको लागि ..... ?"

"होइन, आवुसो !"

"आवुसो ! 'के तपाईँ शील-विशुद्धिको लागि भगवानसँग ब्रह्मचर्यावास गर्नुहुन्छ' (भनी) प्रश्न गर्दा 'होइन, आवुसो !'- भन्नुहुन्छ । ..... 'ज्ञान-दर्शन विशुद्धिको लागि भगवानसँग ब्रह्मचर्यावास गर्नुहुन्छ' (भनी) प्रश्न गर्वापनि 'होइन, आवुसो !'- भन्नुहुन्छ, त आवुसो ! तपाईँ के को निमित्त भगवानसँग ब्रह्मचर्यावास गर्नुहुन्छ ?"

"उपादान (=परिग्रह) रहित परिनिर्वाणको लागि आवुसो ! म भगवानसँग ब्रह्मचर्यावास गर्ने गर्दछु ।"

"आवुसो ! शील-विशुद्धि त्यसबेलासम्मको लागि मात्र हो, जबसम्म (व्यक्तिले) चित्त-विशुद्धिलाई प्राप्त गरेको हुने छैन; चित्त-विशुद्धि त्यसबेलासम्मको लागिमात्र हो जबसम्म दृष्टि-विशुद्धि प्राप्त गरेको हुने छैन, दृष्टि-विशुद्धि त्यसबेलासम्मको लागि मात्र हो जबसम्म कांक्षा-वितरण-विशुद्धि प्राप्त गरेको हुने छैन; कांक्षा-वितरण-विशुद्धि त्यसबेलासम्मको लागि मात्र हो जबसम्म मार्गामार्ग ज्ञान-दर्शन-विशुद्धि प्राप्त गरेको हुने छैन; मार्गामार्ग-ज्ञान-दर्शन-विशुद्धि प्राप्त गरेको हुने छैन; जबसम्म ज्ञान-दर्शन-विशुद्धि प्राप्त गरेको हुने छैन; ज्ञान-दर्शन-विशुद्धि त्यसबेलासम्मको लागि मात्र हो जबसम्म उपादान-रहित परिनिर्वाण प्राप्त गरेको हुने छैन ।

उपर्युक्त वार्ताबाट के थाहा पाउन सकिन्छ भने एउटा तहको उपलब्धि प्राप्त गर्न जुनसाधन (माध्यम) प्रयोग गरिएको हो सो साधनको उपयोगिता सो उपलब्धि प्राप्त हुनासाथ गौण महत्वको हुन पुगदछ । सोहि साधनलाई प्रयोग गरेर साध्य (अन्तिम लक्ष्य) सम्म पुग्न खोज्नु मूर्खता हुनेछ, तथापि अधिल्लो साधनको उपयोगितालाई प्रयोग गरेर नै पछिल्लो साधनको उपयोग गर्न सकिने अवस्थाको सिर्जना हुन पुग्ने हो । त्यसैले साधन र साध्यबीच सम्बन्ध र साधन र साध्यको निय्यौल गर्न सक्न धर्म सम्बन्धमा जानकारी प्राप्त गर्नका लागि महत्वपूर्ण रहेको हुन्छ । सो सम्बन्धमा निय्यौल गर्न नसक्दा भ्रम उत्पन्न हुन सकिन्छ ।

क्रमशः

वारतविकिताको बोध

बुद्ध धर्म वास्तविकताको बोधमा आधारित धर्म हो । बुद्ध धर्मको अनन्य सम्बन्ध बोधिज्ञानसित छ, भने बोधिज्ञानको सीधा सम्बन्ध सत्यता वा वास्तविकता (Reality) सँग छ ।

वास्तविकताको अर्थ हो - वास्तवमा जो हों वा छ त्यो (the thing as it is)। कुनै वस्तु वा घटनालाई त्यो के हो ? कसरी हुन्छ ? इत्यादि बारे हाम्रो व्यक्तिगत धारणा गलत पनि हुनसक्छ । तत्काल सत्य लागेको कुरा अथवा सापेक्षिक सत्य (Relative truth), वास्तविक सत्य (Absolute truth) भन्दा फरक हुनसक्छ ।

हामीले हाम्रो चारैतिर भइरहेको परिवर्तनहरूलाई कुन दृष्टिले हेँदौ, यदि हाम्रो सुभवउ ठीक छ भने त्यस प्रकारको दृष्टिलाई सम्यक् वा ठीक दृष्टि भनिन्छ होइन भने गलत धारणालाई मिथ्यादृष्टि भनिन्छ । मिथ्यादृष्टिको सम्बन्ध सापेक्षिक सत्यसित हुन्छ, भने सम्यक दृष्टिको सम्बन्ध निरपेक्षिक सत्य वा वास्तविकतासँग हुन्छ । संसार परिवर्तनशील छ । यहाँ प्रत्येक वस्तुमा प्रत्येक क्षण परिवर्तन भैरहन्छ । जीवित प्राणीहरूको कुरै छोडौ, निर्जीवहरूमा पनि क्रमिक परिवर्तन भै नै रहन्छ । कहिले परिवर्तनको बेग छिटो हुन्छ त कहिले ढिलो हुन्छ तर परिवर्तन वा हेरफेर अवश्य हुन्छ । यही परिवर्तनको क्रममा समय प्रवाहित भैरहन्छ, एक क्षणमै वर्तमान भूत बन्दू त भविष्य वर्तमान बन्दू । यस परिवर्तन हुने स्वभाव भएको विश्वलाई घटनाहरूको एक श्रृंखलाबद्ध क्रममा घटनै घटनाहरूको लहरको रूपमा प्रवाहित भैरहेको हामी देख्न सक्छौ । मसीना अणु परमाणुहरूका चालहरूदेखि लिएर, पृथ्वी, सुर्य, चन्द्रमा, तारा, निहारिकाहरूको चालसम्मलाई पनि सुक्षम वा स्थूल घटनाको रूपमा हेर्न सक्छौ ।

यसरी हेदा सम्पूर्ण घटनाहरू अन्तसम्बन्धित देखिन्छन् । एउटाको अस्तित्व र परिवर्तन सबैको अस्तित्व र परिवर्तनमा

पाठ्ना फाइनान्स कर्पोरी लि.

मानभवन, ललितपुर

फोन : ५५३१४७५, ५५५११०२

फ्याक्स : ५५४४२०६

G.P.O. Box : 8975, EPC 2285

E-mail : pfinace@wlink.com.np

□ डा. गणेश माली

निर्भर गर्दछ । कुनै वस्तुको उत्पत्ति परिवर्तन र विलयलाई त्यसको अरूसँगको समग्र सम्बन्धमा हेर्ने हो भने हामी यही पाउँछौ सम्पूर्ण विश्व एक साथ परिवर्तन भैरहेको छ, र यही परिवर्तनमा हामी अन्तर सम्बद्धता पाउँछौ, विश्व एकता पाउँछौ ।

प्रत्येक घटनाको एउटा सत्यता अथवा यथार्थता हुन्छ, जसरी घट्यो वास्तवमा त्यस्को लेखा कसैले नगरे पनि यथार्थता त अवश्यै हुन्छ । हाम्रा इन्द्रियहरू (कान, आँखा, जिभो, नाक, चर्म, मन) मा सीमितता हुन्छ । साथै हाम्रो स्थिति पनि कुनै एक समय एउटा ठाउँमा मात्र सीमित हुन्छ । यसकारण कुनै घटनाको एक पक्ष मात्र हामी थाहा पाउन सक्छौ, कति घटनाको त हामीलाई पत्ते हुन्दैन । र हाम्रो अगाडि घटेको थाहा भएको घटनाको सत्यता पनि समग्र रूपमा हामीलाई थाहा हुन्दैन । इन्द्रिय जनित सीमित संचेतनाहरूको कारण हामी आफैनै सापेक्षिक जगत्तमा रहन्छै र त्यसैमा हाँसी खेली, रोई-कराई जीवन निर्वाह गर्दैँ ।

यही सापेक्षिक जगत्को अज्ञानले हामीमा वास्तविकता के हो भनी जान्ने जिज्ञासा पैदा गर्दछ । यद्यपि सम्पूर्ण घटनाहरूको निरपेक्षिक सत्यता हुन्छ, तर सो थाहा पाउन भने हामी सक्दैनौ । वैज्ञानिकहरू पनि त्यस हृदसम्म पुग्न सकेका छैनन् । जुन कुरा हामी थाहा पाउन सक्दैनौ, त्यसको हामी परिकल्पना मात्र गर्न सक्छौ; जुन कल्पना हाम्रो सूझ बूझसँग सम्बन्धित हुन्छ । हामी एउटा यस्तो व्यक्ति वा तत्वको परिकल्पना गर्दौ जो सर्वव्यापी छ, सर्वदर्शी छ र सर्वज्ञ छ, जसले विश्व भरीमा सम्पूर्ण घटनाहरूको सम्पूर्ण सत्यता अनादिकालदेखि अनन्तसम्म थाहा पाउँछन्, यस्तो सर्वव्यापी, सर्वदर्शी, सर्वज्ञ व्यक्तिद्वारा थाहा पाउने विश्व प्रवाहका सम्पूर्ण सत्यताहरूलाई हामी यथार्थता वा तथ्यता (वास्तवमा जस्तो छ त्यस्तो) को संज्ञा दिन्छौ । जुन

कर्जागा व्याजदर

क्र.सं.	कर्जा	व्याजदर
१.	हायर पर्चेज	१५-१७
२.	औद्योगिक/घरेलु/हस्तकला	१४-१७
३.	व्यापार	१७-१७
४.	आवास	१६-१७
५.	सुरक्षण पत्रमा कर्जा (शेयर, सरकारी र अन्य सुरक्षण पत्रहरू)	१६-१७
६.	अन्य	
७.	क) निर्माण तथा ठेक्का ख) वित्तीय जमानी (सेवा शुल्क २.५% लानेछ) ग) ब्रिज फाईनान्स	१७ १७ १७
८.	शेयर धितो कर्जौ	+२

तथ्यताको एक अभिन्न अंशको रूपमा हामीहरू सबै छौं, त्यो व्यक्ति वा तत्व परिकल्पित भला किन नहोओस् तर विश्व व्यापीपूर्ण सत्यता । न अवश्य छ, जुन परिकल्पित अवश्य होइन ।

अब घटना प्रवाहमा प्रत्येक स्थिति क्षणिक अथवा अनित्य हुनाको कारण पूर्ण सत्यताका सम्पूर्ण अंशहरू पनि अनित्य नै हुन्छन् । यसरी पूर्ण सत्यता एउटा यस्तो ज्वाला जस्तो हुन जान्छ जस्का प्रत्येक अंशका स्थिति क्षणिक छन् । सो पूर्ण सत्यता क्षणिक सत्यताहरूको एक अन्तर्सम्बन्धित विश्वव्यापी सम्प्रश्न जस्तो हुन जान्छ जुन विश्व जस्तै अनन्त छ, अनादि छ जस्को कुनै एक सीमित अंश क्षणिक नै भएर पनि, सम्पूर्णतामा नित्य छ, जुन तबसम्म रही रहन्छ, जबसम्म विश्व रही रहन्छ । यसरी विश्व प्रवाह र पूर्ण सत्यता पर्यायवाची हुन जान्छन् । अर्थान् एउटै प्रवाहको दुई स्वरूप-अस्तित्व स्वरूप र यथार्थ सत्यता स्वरूप हुनजान्छ । कल्पनाको उडानमा हामी आफूलाई सम्पूर्ण सत्यतामा विलीन गर्न सक्छौं जस्तो कि वास्तवमा हो पनि र एकरूप छौं भनी थाहा पाउन सक्छौं, तर हामी आफै सर्वज्ञ, सर्वदर्शी भने हुन सक्दैनौं, किनकि हामीमा सीमितता छ ।

यद्यपि निरपेक्षिक सत्यतामा हामी विशाल विश्वव्यापी प्रवाहको एक अभिन्न अंशको रूपमा रहन्छौं, वास्तवमा हामीलाई हाम्रो सीमितताको कारण सापेक्षिक सत्यहरूले बाँधेको हुन्छ । यस सापेक्षिक जगत्मा हामी छौं, हाम्रो सीमित ज्ञान छ, विशाल अज्ञान छ, आफ्नो व्यक्तिगत अस्तित्व छ, र सो अस्तित्वलाई आफूले बचाई राख्न वा आफ्ना संतिहरूद्वारा बचाइ राख्ने प्रवल स्वार्थ छ, चाहना छ, जुन तृष्णारूपी नदीको मूल श्रोत हो ।

यहाँ हामी राग, द्वेष, मोह कारण र अतृप्त ममता, अहंकार र विषय वासनाद्वारा बाचिन्छौं, तेरो र मेरो गङ्गाँ, जीवन प्रतिको मोह र अतृप्त तृष्णाहरूको कारण अनेक दुख भोग्छौं, र सांसारिक जीवन प्रवाहमा बहन्छौं । सापेक्षिक जगत्मा हामी बाँध्न्छौं र मध्याँ र यो क्रम जारी नै रहन्छ ।

बोधिज्ञानको निकटतम सम्बन्ध वास्तविकता अर्थात् यथार्थतासँग रहेकोले, यस ज्ञान अन्तर्गत निरपेक्षिक पूर्ण सत्यताको दृष्टिकोणबाट सापेक्षिक जगत्लाई हेरिन्छ । यस दृष्टिकोणबाट हेर्दा सापेक्षिक जगत्मा जिइएको तृष्णाको प्रवाहमा रहेको जीवन करूणाजनक दुखमय हुनजान्छ । बोधिज्ञान प्राप्त व्यक्ति सापेक्षिक जगत्को तृष्णामय जीवनबाट माथि उठेको हुन्छ र निरपेक्षिक सत्यतासँग एक रूप भईहेको हुन्छ । यस तथ्यायुक्त दृष्टिकोणमा सापेक्षिक जगतका क्षणिक स्थितिहरू बगीरहेको नदी माथिको सारहीन फिंज जस्तो देखिन्छ, शून्यता जस्तो प्रतीत हुन्छ, यसको विस्तृत विवरण बौद्ध ग्रन्थहरूमा पाइन्छ ।

सापेक्षिकताको मूल कारण व्यक्तिमा अहंभावको उत्पत्ति हो, यो उत्पत्तिको मूल कारण फेरि व्यक्तिमा रहेको इन्द्रिय तथा मस्तिष्क सहितको संचेतना पद्धति (Nervous System) हो,

जसबाट युक्त भएर व्यक्तिले चारैतिरको वातावरणसित कृया-प्रतिक्रिया गर्नुको साथै स्वयं आफैनै अस्तित्वको पनि आभास पाउँछ । यही आभास नै सम्पूर्ण माया वा अविद्याको जडमा र हेको छ । व्यक्ति 'म' छु भनी ठान्छ जब कि वास्तवमा इन्द्रिय तथा मस्तिष्कयुक्त शरीरमा 'म' केवल आफूलाई दिएको अस्थायी नाम मात्र भएकोले 'म' को कुनै छुट्टै अस्तित्व हुँदैन । वास्तवमा न यहाँ कुनै 'म' हुन्छ न कुनै 'मेरो' ।

पूर्ण सत्यताको स्थितिबाट हेर्दा अर्थात् सम्यक्दृष्टिबाट हेर्दा विश्व प्रवाहका तीनवटा स्पष्ट देखिने लक्षण हुन्- अनित्य, दुःख, र अनात्म ।

भूतबाट वर्तमान भई भविष्यतिर परिवर्तन भैरहेको विश्व प्रवाहका घटनाहरू अन्तर्सम्बन्धित मात्र नभई एक अर्काका कारण पनि छन् । भूतको स्थितिबाटै वर्तमानको स्थितिको जन्म हुन्छ भने, वर्तमानको स्थिति नै भविष्यको स्थितिको कारण पनि हो । यस कार्य-कारण पद्धतिलाई बौद्ध साहित्यमा हेतुवाद वा प्रतीत्य-समुत्पादको नाम दिइएको छ । विकासवादको सिद्धान्तले प्रतीत्य समुत्पादको सिद्धान्तलाई पुष्टि गर्दछ । प्रतीत्य-समुत्पादलाई भगवान् बुद्धले जीवन प्रवाहलाई व्याख्या गर्नलाई प्रयोग गरेका छन् भने विज्ञानले यसै सिद्धान्तलाई कैयन् प्राकृतिक सत्यताको निरूपण गर्नमा प्रयोग गरेको छ । विज्ञानको अन्तिम लक्ष पनि पूर्ण सत्यतालाई प्राप्त गर्नु नै हो र यसको लागि विज्ञानले, प्रतीत्य-समुत्पाद सिद्धान्त वा कारण-कार्य प्रणालीलाई अपनाई अगाडी बढी रहेको छ । के ? किन ? कसरी ? भन्ने प्रश्नहरूलाई विज्ञानले वैज्ञानिक पद्धति अपनाई सत्यता पत्ता लगाउने प्रयत्न गर्दछ । वैज्ञानिक पद्धतिको सक्षेपमा अर्थ हो-तथ्यहरूको आधारमा सत्यताको खोज । जस्को लागी विज्ञानले कल्पनाको होइन, प्रयोगको बाटो रोजेको छ । विज्ञान जस्तै बोधिज्ञान पनि वास्तविकतासँग सम्बन्धित ज्ञान भएकोले दुवैवीच राम्रो सम्बन्ध रहेको छ ।

बौद्ध दर्शनमा वास्तविकतालाई शून्यतासँग पनि जोड्ने प्रयास गरेको पाइन्छ । शून्यता वास्तविक विश्व प्रवाहको तार्किक मूल्यांकन मात्र हो । वास्तविक जगत्मा हामी छौं, हामीले देखेका यी चीजबीजहरू छन्-यी सबै त्यक्तिकै सत्य छ, जतिको कि हाम्रो अस्तित्व । वास्तविकतामा 'म' को अत्यन्तिक अभाव छ, यहाँ न कुनै 'म' छ, न कुनै 'मेरो' छ, त केवल अनवरत प्रवाह मात्र । यही सत्यतालाई दर्शाउन 'शून्यता' को व्यवहार गरिएको हुनुपर्छ ।

विश्वमा कुनै चीजको अस्तित्व छ त परिवर्तनशील विश्व प्रवाह मात्र । यहाँ वर्तमान, भूत र भविष्य सापेक्षिक शब्दहरू हुन्, निरपेक्षिक सत्यतामा यी तीनैकाल छैनन् । यस परिप्रेक्षमा वर्तमानका सबै स्थितिहरू शून्य प्रायः हुन्छन् । प्रतिफल परिवर्तित विश्वप्रवाह र शून्यता एउटै सिक्काका दुई मुख जस्तै हुन् । त्यसकारण यहाँ एक अर्थमा सबै थोक छ भने अर्को अर्थमा केही पनि छैन ।

विश्व प्रवाह बारे अनेक गलत प्रश्नहरू गरिन्छन् र त्यस्का जवाफहरू पनि गलत ढंगले दिइन्छन् । जस्तै विश्व प्रवाह कस्ले संचालन गच्यो ? किन संचालन गच्यो ? र कसरी संचालन गच्यो ? यसको जवाफमा एउटा काल्पनिक तत्वलाई खडा गरिन्छ आफ्नो अज्ञान छोप्नलाई र सो तत्वले किन र कसरी गच्यो सो बारे काल्पनिक कथाहरू बन्न शुरू हुन्छ । मानव देह कसद्वारा संचालित हुन्छ ? यस्को जवाफमा एउटा काल्पनिक तत्व जीव (आत्मा) खडा गरिन्छ र यस सम्बन्धी अन्य प्रश्नहरू गरिन्छ-जीव र शरीर एउटै हो या भिन्न हुन् ? मरेपछि जीव के हुन्छ ? इत्यादि । यी प्रश्नहरूको गलत र काल्पनिक जवाफहरू दिइन्छन् । जस्तै जीव र शरीर भिन्न हुन्, शरीर मरेपछि जीव, छुटेर जान्छ । त्यसो भए जे गरे पनि भयो त ? अहं हुँदैन-स्वर्ग छ, नरक छ । रामो काम गरे स्वर्ग जान पाइन्छ, त्यहाँ सम्पूर्ण सुख हुन्छ, नरामो काम गरे नरक जानुपर्छ त्यहाँ भयानक दुखहरू हुन्छन् । काल्पनिक प्रश्नको काल्पनिक जवाफहरू हुन्छन् । जसबाट गलत धारणाहरू बन्न पुर्यन् ।

वास्तविकता गलत धारणाहरूबाट टाढा छ । त्यसकारण गलत प्रश्नहरूको माथ्रमबाट वास्तविकतामा पुनु असंभव छ । वैज्ञानिक पद्धतिले वास्तविकता बारे सही ढंगले प्रश्न गर्न र समाधान गर्ने बाटो हाम्रो अगाडि खोली दिएको छ । र यही बाटोबाट मानवले थोरै अवधिमा निकै प्रगति गरी सकेको छ । ६ करोड वर्षको मानव इतिहासमा विज्ञानले खुट्टा टेक्न शुरू गरेको ५००० वर्ष पनि भएको छैन । विश्व प्रवाह बारे पनि विज्ञानले अनेकौं र हस्यहरू प्रष्ट पारी सकेको छ । वास्तविकता तर्फ जाने दुइ बाटोहरू छन्-विज्ञान र दर्शन । विज्ञानको बाटो लामो, समय लाग्ने तर भरपर्दो छ, जबकि दर्शनको बाटो, छोटो तर भ्रमपूर्ण समाधानतर लाग्ने खतराले भरिएको छ । हाम्रो सामू प्रष्ट रूपमा रहेका तथ्य कुराहरूको आधारमा पनि, विना भ्रमपूर्ण काल्पनिक उडान भरी, यथार्थतामा पुनर सकिन्छ, सो कुरा भगवान् बुद्धले प्रष्ट गरी सक्नु भएको छ । भगवान् बुद्धका दश अव्यक्त वा अकथनीयहरूबाट यो कुरा अझ स्पष्ट भएको छ । उनले सम्पूर्ण मानवका साभा प्रश्न दुखलाई यो दुख कसले बनायो,

किन बनायो, कसरी बनायो भनी काल्पनिक उडान गरेनन्-कुनै काल्पनिक तत्वलाई बीचमा थापेनन्, किन्तु तथ्य कुराहरू कै आधारमा दुखको कारण, दुख निरोध र दुख निरोधको मार्ग पनि पत्ता लगाए । यही वैज्ञानिकहरूको काम गर्ने वैज्ञानिक पद्धति पनि हो ।

वैज्ञानिक पद्धतिको अर्थ छोटकरीमा यस्तो छ । (१) समस्याको निरूपण गर्नु, पहिचान गर्नु, सबै कोणबाट समस्याको अवलोकन गर्नु (२) समस्या सम्बन्धी यथार्थ तथ्यहरू संकलन गर्नु (३) संकलित तथ्यहरूको आधारमा समस्या समाधानको मार्ग पहिल्याउनु, (४) पहिल्याइएको मार्गलाई व्यवहारमा उतारी प्रयोग गरी हेर्नु र (५) प्रयोगबाट उचित ठहरिएपछि, सो मार्ग ठीक रहेछ भनी जान्नु । यही तरिका वैज्ञानिकहरू विज्ञानमा लाग्दा अपनाउँछन् । भगवान् बुद्धले दुख कसले बनायो भनी किन प्रश्न गरेनन् ? किनकि यो प्रश्न तै गलत छ । सही प्रश्न त यी हुन् - दुख के हो ? कसरी हुन्छ ? के भएमा दुख हुँदैन ? बुद्धले यी प्रश्नहरूको सही समाधान गरे । अन्यविश्वास र काल्पनिक उडानहरूबाट सत्यतामा पुनर सकिदैन भन्ने अनमोल शिक्षा हामी बुद्धबाट पाउन सक्छौं ।

वास्तविकताको बोध र परम शान्ति निर्वाणको घनिष्ठ सम्बन्ध छ - सूर्य र धामको जस्तै, बादल र वर्षाको जस्तै । विश्व प्रवाहको पूर्णतया अवबोधबाट व्यक्तिलाई आफ्नो 'स्वत्व' को पूर्णतया अभाव महसूस हुन्छ, मन र शरीरका कृयाहरू हुन्छन् तर त्यस्ता सबै आफ्ना-आफ्ना संगठन र स्वभावबाट परस्पर अन्तरसम्बन्धित भई घटनाकम्मा कारण-कार्य प्रणाली (प्रतीत्य समुत्पाद धर्म) बाट बाँधिए प्रवाहित हुनु बाहेक अरू कुनै सत्वको अत्यन्त अभाव वा 'शून्यता' को महसूस हुन्छ र यो पनि देख्छ, कि कसरी तृष्णा प्रवाह शुरू हुन्छ, कसरी भूठो 'म' को अभ्यूदय हुन्छ, कसरी स्वार्थ जनित संघर्ष शुरू हुन्छ, कसरी सम्पूर्ण दुख चक्र घुमीरहन्छ । दुखलाई त्यस्को सम्पूर्णतामा देख्नु 'म' र मेरो युक्त मिथ्यादृष्टिबाट मुक्त भई सम्यक् दृष्टिमा सत्यलाई देख्नु यथार्थतालाई देख्नु वा वास्तविकताको बोध गर्नुबाट नै परम शान्ति निर्वाण सम्भव हुन्छ । ज्ञान विनाको मुक्ति सम्भव छैन भन्ने एउटा कथन छ, र वास्तवमा हो पनि ।

Tibet Cottage (Pvt) Ltd.

P.O. Box : 1-49 Chha, Jyatha, Thamel, Kathmandu, Nepal
Tel : 4226577, 4252867/Max: 977-1-4240165
E-mail : tcottage@mos.com.np
<http://www.tibetcottage.com>

Tibet Cottage is known for excellence and caters to its patrons' wish for cleanliness, help fulness and warm hospitality. Because we are family-owned guest house, stay with us and make it a temporary home of their own.

दुःख चक्रको वास्तविक ज्ञान नभै सो बाट बच्न सकिन्द्ध - यो सम्भव छैन । काल्पनिक उडानमा हामी एउटा विश्व प्रवाह संचालन गर्न तत्वलाई थापना गरेर, संसारलाई भूठो स्वप्न सरीको माया संक्षी त्यसैमा सबकुछ न्यौद्धावर गरी दिन्द्धौ र उसैमा विलाएर जान्द्धौ-यो पनि संभव होला तर यसभित्र ज्ञान छैन केवल भक्ति र अन्यविश्वास मात्र छ । वास्तवमा हाम्रो नाकै अगाडि जुन विश्व प्रवाह छ, त्यसबारे ज्ञान प्राप्त गर्नु र मिथ्यादृष्टिबाट सम्यक् दृष्टितर जानु जिति सरल र बोधगम्य छ, एउटा हैंदै नभएको तत्व थापना गरेर तृष्णारूपी प्रवाहमा अनवरत बहीरहेका जीवन प्रवाहलाई एकात्मित पन्छ्याई, त्यही काल्पनिक तत्वमा हुरूकक भएर सबकुछ छोडि दिनु अत्यन्तै दुष्कर हुन्छ । अर्को कुरा, विश्व प्रवाहको यथार्थोद्धवाट दुःखमय जीवन व्यतीत गरीरहेका प्राणीहरू उपर दुःखको भार घटाउन, ज्ञान दिएर अथवा अन्य प्रकारले सहयोग गरेर सांसारिक प्राणीहरूको जीवन क्रमलाई ठीक बाटोमा लैजाने प्रेरणाविधि ज्ञानको बाटोमा हुन्छ, ज्ञानद्वारा नै यथार्थतामा संसारलाई सुखी बनाउन सकिन्द्ध । विज्ञान तथा प्रविधिले विश्वमा मानव जीवनलाई कति सुविधा दिएको छ, यो ज्ञान द्वारा हुन सक्ने उदाहरणको रूपमा रहेको छ, यस्तै बोधज्ञानद्वारा मानव चेतनालाई ठिक बाटोमा लगाएर विज्ञान र प्रविधिले दिएको सुविधालाई मानव कल्याणका खातिर लगाउने गुणायश बोधि मार्गमा रहन्छ भने, अन्यविश्वास प्रेरित भक्ति-मार्गमा व्यक्ति संसार लाई लात मारेर काल्पनिक तत्वलाई सबकुछ सम्पर्की अन्यकारमा घुम्न पुग्छ । यो दुष्कर हुनुको साथै सांसारिक गतिविधि उपर उदासीनताको पनि मार्ग हुनजान्द्ध ।

भगवान् बुद्धले बोधज्ञानको प्रकाशबाट हेदा सांसारिक प्राणीहरूलाई अन्यो भएको पृथक जन (अन्यभूतो पुथुज्जनो) को संज्ञा दिएका छन् । यहाँ अन्यो भएकोको अर्थ हो - मिथ्यादृष्टि युक्त, अविद्या युक्त, अज्ञान युक्त जो व्यक्ति आफु भन्ने पटकै नभएको मानव देहमा पनि 'म', 'मेरो' को ममता लिई तृष्णारूपी नदीमा प्रवाहित भइरहन्दैन, पृथक्जनको अर्थ हो- बोधिमार्गमा

नलागेका-सांसारिक सुख, दुःख मै रमाइरहेका । ज्ञानको बाटो छोडेर परिकल्पित तत्वलाई नै यथार्थ मानी यथार्थतावाट अलगिगाएर सोही तत्वमा प्रवेश गर्नेहरूलाई, अन्योपृथकजन मध्येबाट पनि अटल श्रद्धा र विश्वासको कारण प्रज्ञाको बाटोलाई छोडी एउटा सर्वज्ञ, सर्वव्यापी, सर्वशक्तिमान् मानिएको तत्व माथि प्रवेश गर्नेहरूलाई, तिखाँले सताइएका बटुवाहरू पानीको खोजीमा कुवातिर नलागी मृग मरीचिकातिर हाम्फालन खोजेका बटुवाहरूको रूपमा हेर्न सकिन्द्ध ।

बोधज्ञानको विज्ञानसित घनिष्ठ मित्रता हुन्द्ध किनभने विश्वप्रवाहलाई ठिकसित बुझ्नमा विज्ञान सहायक हुन्द्ध, विश्वप्रवाह मित्रका मानव देह सम्बन्धी विज्ञान, मन सम्बन्धी विज्ञान, सम्यक् दृष्टिमा सहायक हुन्द्ध, तर काल्पनिक तत्वको अन्यभक्ति गर्नेहरू विज्ञानसँग डराउँछन् किनकि विज्ञान यथार्थतामा आधारित छ, काल्पनिक तत्वमा होइन । विज्ञानले यथार्थता बारे बोध गराउने कोशिश गर्दै, काल्पनिक तत्वबारे विज्ञानले केही गर्न सबैदैन ।

विश्व प्रवाहभित्र विज्ञानको अगम भण्डार भरि एको हुन्द्ध र त्यसैबाट खोतली खोतली वैज्ञानिक ज्ञानहरू निकाल्ने प्रयास विज्ञानले गर्दछ । विश्व प्रवाहबाट बाहिरहो काल्पनिक तत्वको अस्तित्वलाई विज्ञानले केही गर्न सक्दैन । विश्व प्रवाहभित्र, विज्ञान तथा गणितका महान् सिद्धान्तहरू र अणु परमाणुहरूको अत्यन्त सूक्ष्म प्रवाहहरू रहेकोले वैज्ञानिकहरू विश्व प्रवाहदेखि कायल हुँदा हुन् तर उनीहरू यो कुरा बुझदछन् कि विश्व प्रवाह नै मानव मस्तिष्कको जननी पनि हो । विश्व प्रवाहलाई ठिकसँग बुझ्ने दिशामा विज्ञानले दिएको देन पनि कम छैन । बोधज्ञानले जस्तै विज्ञानले पनि 'म' र 'मेरो' को सर्वथा अभाव र भूठो आभासको कारण दर्शाउन प्रशस्त मात्रामा प्रगति गरी सकेको छ ।

सकल प्राणीमात्रया भिं जुइमा, दुःख मदुपि जुइमा,
भय मदुपि जुइमा व सुखपूर्वक हवनावने फुपि जुइमा ।

ताम्राकार हाउस
Tamrakar House

The Family Store

शुक्रपथ, यो, फोन : ४२५९९०७, ४२५९९०७

फ्याक्स : ४२५९३१७

Shopping Center

पुतलीसडक, यो, फोन : ४२४५३४८

नेपालमा बौद्धको टुपीमा जात-भात

□ सुवर्ण शाक्य, ऊँ बहाल, काठमाडौं

विशेषतया प्राणी दुइप्रकारको जन्मने खालका छन् । एउटा आमाको गर्भवाट सीधै चलहल गर्ने जीवको रूपमा उत्रने र आमाको दूध चुसेर हुक्ने, अर्को आमाको गर्भवाट फुल उत्पन्न भई त्यसैफुल विकसित भई त्यसबाट चलहल गर्नेगरी जन्मने । फुलबाट उत्पन्न हुने जीव आमाको गर्भवाट निस्केपछि दोसोपटक गरी जन्मने भएको हुँदा त्यस्तालाई संस्कृत भाषामा 'द्विज' भनिदैन । हिन्दूधर्ममा मानिस वर्णमा विभाजित छ । ब्राह्मण, क्षेत्री, वैश्य र शूद्र भनेर विभाजितगरी राखिएको लाई चार वर्ण भनिएको हो । हिन्दूधर्ममा मानिस जातिलाई नै अपवित्र मानेर पवित्र हुने संस्कार गरी त्यसलाई पवित्र पारिन्छ । त्यसरी पवित्र हुन पाउने अधिकार पनि सीमित छ । ब्राह्मण, क्षेत्री र वैश्यलाई पवित्र हुने गरी संस्कार विधि गरिन्छ । शूद्र जातिलाई त्यसरी पहिलोपल्टको जन्म र पवित्र पारिसकिएको संस्कारित अवस्थालाई दोसोपल्टको जन्म भनिन्छ । संस्कार गरिसकेपछि दोसोपल्टको जन्ममा गनिने भएको हुनाले त्यस्ता संस्कार गरि एका तीन जातिको वर्गलाई 'द्विज' भनिन्छ । 'द्विज' भन्नाले शूद्रबाहेक ब्राह्मण, क्षेत्री, वैश्य तीनैवटा वर्गलाई कहिन्छ ।

षोडशसंस्कार भनी मानिसलाई त्यसको गर्भाधानदेखि, संस्काररूपी कर्मकाण्ड गर्ने गर्दछन् । यस्ता संस्कार मध्ये 'द्विज' हुने संस्कारमा टुपीको क्रिया नै प्रमुख मानिन्छ । टुपीको संस्कार क्रियालाई चूडाकर्म भनिन्छ । चूडाकर्म गर्दा विभिन्न विधि अपनाई शिरको रौं खौरी कही भाग रौं बाँकी राख्ने गरिन्छ । त्यसै बाँकी राखेको भागलाई नेपालीमा टुपी भनिन्छ । विश्वमा कपाल खौरैदा शिरमा टुपी राखि छाइनुपर्ने धार्मिक जाति भनेको हिन्दू धर्मावलम्बीमात्र देखिन्छन् । एउटा उल्लेखनीय कुरा शूद्र कहिने जातिको छ । शूद्रहरूले पनि टुपी राख्ने गर्दछन् र हिन्दू कहलाउँछन् तापनि तिनीहरूलाई संस्कारित मान्दैनन् । हिन्दूधर्मबाट छ्युट्रिएर आफै मौलिक संस्कार गरी बुद्धारा प्रतिपादित शिक्षालाई अङ्गाली बौद्ध हुनेहरूको पनि चूडाकर्म गरिन्छ । तिनीहरूको चूडाकर्म गर्दापनि शिरमा रहेका सम्पूर्ण केश खौरी टाउकोमा टुपी राख्दैनन् । त्यसैकारण तिनीहरूमा हिन्दूत्वको अंश पनि र हेनन् किनभने हिन्दू जनाउने चिन्हमा एउटा टुपी पनि हो ।

'बुद्ध-बोधी' धातुबाट बनेको 'बौद्ध' शब्दको अर्थ भवसम्बन्धी बोध भइसकेको भन्ने हुन्छ । विशद् ज्ञानले बोधित्व प्राप्त गरी लोक कल्याणको लागि अग्रसर भएर वीतराग बनेका बुद्धहरू गौतम बुद्धन्दा पहिले पनि धेरै भइसके भन्ने कुरा पढान पाइन्छ । ती बुद्धहरूले चूडाकर्म कसरी गरे भन्ने कुरा भने कहीं उल्लेख गरिएको पाइदैन । चतुरार्थसत्यका प्रतिपादक शुद्धोदनपुत्र सर्वार्थसिद्ध शाक्यसिंह गौतम बुद्धले आफू राजकुमार छँदा बुद्धत्व प्राप्तिका लागि गृहस्थ त्याग गर्दा अनोमा नदीको किनारामा गएर आफैले चूडा काटेर स्वयं चूडाकर्म विधि पुऱ्याएको

देखिन्छ । उनले बोधित्व प्राप्त गरी धर्मप्रचारार्थ संघपरम्परा बसाइएपछि चूडाकर्म विधिको नियम देखापन्नो । यसलाई बौद्ध परम्पराको चूडाकर्म भनियो । बुद्धको शिक्षालाई अनुसरण गरी राजा, महाराजा र धेरै गृहस्थहरू बुद्धको शिक्षानुकूल बौद्ध बने । टुपी न खौरीकन पनि बौद्ध बनिरहेकाको चूडाकर्म विधिवार

पनि त्यसित उल्लेख गरिएको देखिन्छ । एउटै कुरा बुद्धको शिक्षाले निष्णात भई बौद्धत्व ग्रहण गरेकामा चार वर्ण अनुसारको वर्णभेद भने फुक्का भएको देखिन्छ । हिन्दू धर्ममा शूद्र जातिलाई अछूत मानी खानपान र कामकाजमा अलगग राखी निम्नस्तरको जातिमा गनिने भनिए जस्तै बौद्धत्व ग्रहण गरेकाका बीच यस्ता उच्च र नीच मानिने मानिस भेदभावका विधिवाट भने अलगग भइसकेको हुन्छ । शूद्रहरूले पानी पैंधेरो, पोखरी तलाउ, मन्दिर देवस्थल र विद्वत्-गुरुजनको कार्यक्रममा निर्धक्क सबैसँग बसी-यवहार गर्न पाइदैन थियो भने बौद्धका बीच यस्ता बन्देजहरू हुँदैन थियो । हिन्दू र बौद्धमा अगाडिबाट देखिने व्यवहारगत फरक यही नै जातीय छुवाछूत नहुनु हो ।

नेपालको परिप्रेक्षमा कुरा गर्दा नेपाली बौद्धजातिहरूमा नेवार जातिभन्दा बाहेक अरू कुनै गृहस्थ जातिमा टुपी राखिन्दैन । जस्तै गुरुङ, तामाङ्ग, शेर्पा, थकाली आदि कसैको टुपी हुँदैन । टुपीवाल मगर र थारूले बाटो विराएर टुपी पाली हिन्दूभै भइरहेकोमा अहिले आएर बौद्धत्वमा सचेत भई आफूलाई बौद्ध भनी सकारेका धेरै छन् । चीवर लगाएर भिक्षु बनेका बाहेक गृहस्थ बौद्धविधि अनुसार चूडाकर्म गरेर टुपी काटी बौद्ध रहेकामा वज्राचार्य र शाक्यजाति छन् । यिनीहरूको चूडाकर्म विधि गराइँदा पुरोहित वज्राचार्यद्वारा गराइन्छ । यी दुई जातिवाहेक अरू जन्मजात बौद्धहरू यहाँ धेरै छन् । तिनीहरूको चूडाविधि पनि वज्राचार्य गूरुङ्दारा नै गरिन्छ तापनि चूडाकर्म गर्दा तिनीहरूको टुपी काटिन्दैन । यसरी टुपी नकाटिंदा नेपालको राज्य शासन अन्तर्गत तिनीहरू हिन्दूसम देखापन गएका छन् । बुद्ध, धर्म, संघालाई गुरु मानेर अर्को थप गुरुको रूपमा वज्रधर वज्रसत्वलाई गुरु मानेर बौद्ध रहेका वज्राचार्यले विधिगरी गुरुको रूपमा वज्रधर वज्रसत्वलाई गुरु मानेर बौद्ध रहेका वज्राचार्यले विधि गरी यजमानलाई चूडा संस्कार कर्म गराई विभिन्न मनोसृजित देवी-देवताहरूको समेत पूजा-आजा गराई आफै बौद्ध संस्कार पद्धतिमा राखी बौद्ध बनाइएका छन् । शाक्य र वज्राचार्यको चूडाकर्म गर्दा मात्र टुपी खौराई अरूलाई टुपी राखिदिने परंपरा नेपाली वज्राचार्यी पद्धतिमा छ । यसप्रकारको टुपी खौराने र नखौराने गरी विभाजन गरिएकोमा एउटा अनौठो कारण जातीय विभाजन हो ।

नेपालको यसप्रकारको जातीय विभाजनमा छुवाछूतको कुरामा दाल-भातको कुरासँग सम्बन्ध गाँसिएको छ। विश्वमा प्रचलित र परिचित बुद्धधर्ममा भातसँग जात गाँसिई बौद्धत्वमा फरक भएको सायद पाइदैन होला। यहाँको बौद्धको टुपीको संस्कार भातमा अडेको भएपनि उदास समुदायका जातहरू टुपी नराखी चूडा संस्कार गरिने शक्य, वज्राचार्यहरूको भान्छ्रमा सरिक हुने भएर पनि उनीहरूलाई पनि टुपी राख्न लगाई चूडा संस्कार गराइन्छ।

यहाँ गृहस्थ बौद्धहरूमा भिक्षुहरूको संघ परम्परा र हेकै शाक्य वज्राचार्यको पनि संघ परम्परा छ। अरू टुपीवाल बौद्धहरूको त्यसप्रकारको संघ परम्परा छैन्। टुपीको आधारमा जात परम्परा चलाइएको हुँदा टुपीवालका छोरीवेईसँग शाक्य वज्राचार्यको विवाह हुँदा टुपी नभएका बौद्धहरूको वीजवाट उत्पन्न आफै सन्तान भएपनि त्यस सन्तानलाई संघमा समावेश हुनेगरी चूडाकर्म गराइदैन। यस्ता व्यवहारले गर्दा नेपाली बौद्धहरू विश्वका बौद्धेखि अलग्न देखिएका छन्। बेला-बेलामा यस्तो व्यवहारप्रति बौद्धभित्र हिन्दू संस्कारको विधि भनी लोकजनबाट दोषारोपण पनि आउने गरेको छ। टुपीमा जात-भात अडाएर चूडाकर्म गरी बौद्ध बन्ने परम्परा सायद विश्वमा एउटै मात्र उदाहरण नेपालमा पाइँदो हो। आफै सन्तानलाई संघच्युति यो गुरु पिताको सन्तानदोही व्यवहारले बुद्धधर्मको सिद्धान्त विपरीत जात-भात र टुपीको धर्मभै भएको चूडाकर्म संस्कारमात्र नेपाली वज्रपरम्परामा देखिएको छ। महायान वज्रयानका कुनैपनि धर्मशास्त्रमा सन्तानदोही संस्कार देखिएको छैन्। यो एउटा अपूर्व परम्परा नेपाली लामा बौद्ध विधिमा पनि यसप्रकारको संकुचितता देखिदैन। शिक्षा र दीक्षा अनुसार बुद्धधर्ममा व्यक्तिको फरक हुने मानिन्छ। तापनि टुपी र जात-भातमा भेद हुने बुद्धधर्मचाहिँ नेपाली वज्राचार्य परम्परामा मात्र रहेको छ।

बुद्धधर्म व्यवहारवादी भएको हुँदा जसरी विधि गरियो र शिक्षा-दीक्षा दिइयो उसरी नै व्यवहारमा पालन हुनुपर्नेमा वज्रयानी-संस्कार विधि पश्चात् संस्करित व्यक्तिहरूमा शील पालन गरिएकै को व्यवहार प्रयोगमा ल्याइन्। यसैकारण वज्राचार्य विधिलाई 'कर्मकाण्ड' भनिएको हो सिवाय तुनियामा कर्मकाण्ड त सबै क्षेत्रमा गरिएकै हुन्छ। भिक्षुले अपनाउने विधि पनि कर्मकाण्ड नै हुन् तर पनि फरक त्यति कि त्यसको विधि व्यवहारमा उतारिन्छ। वज्राचार्य विधि अपनाइए पनि त्यसलाई व्यवहारमा उतार्ने कुरामा छ्याल राखिन्न।

वज्रयानी दर्शन र सिद्धान्त अति रहस्यपूर्ण र उच्चकोटिको मानिएपनि नेवार वज्रयानीसँग कसैले धर्मको कुरा गरेमा तिनीहरू पूजाको कुरा सिवाय जान र व्यवहारको कुरामा मजबूत रहेको देखिदैन र पंचशीलसम्म पनि थाहा राख्ने व्यक्ति कम रहेको हुन्छ, उता श्रावकयानी परम्परामा पंचशील प्रार्थना गर्दछन् र प्रायः पालन पनि गर्दछन्। टुपी छेदन गर्ने वज्रयानी चूडाकर्म विधि र थेरवाद चूडाकर्म विधिको तुलना गर्दा वास्तविकता एउटै प्रकारको देखिनु सिवाय दुइवटा जस्तो देखिदैन

मिशन भूमि

तर विधिको बेला खानपान, रहन-सहन र व्यवहारमा पंचशील भन्दा उल्टो हुनेगरी विधि थिएको यहाँको वज्रयानमा पाइन्छ। यसले गर्दा बुद्धधर्मको कुरा जान्न चाहने बौद्ध अबौद्ध दुवैखाले व्यक्तिमा बौद्धत्व सम्बन्धमा शंका र भ्रम उत्पन्न भएको पाइन्छ। समीक्षा गरी हेर्दा वज्राचार्य र शाक्यहरूमा गरिने चूडाकर्मविधि कुनै हालतमा नरामा देखिदैन। तत्कालीन राजा जयस्थिति मल्लको पालाको बौद्धलाई हिन्दूकरणमा विस्थापित गर्ने राजकीय दवावलाई चतुर्याइपूर्वक लोप्पा दिएर वज्राचार्यहरूले कुलपर म्परा थामेको कुरा पनि कम गैरिवको कुरा होइन, तथापि गैर वमय कुरालाई शास्त्रमा सीमित राखेर व्यवहारमा स्वच्छद भइदिएको उदाहरण अहिले वज्रयानीमा देखिन्छ।

बुद्धधर्म मात्र दर्शन नमै व्यवहार पनि भएकोले दर्शनशास्त्रका ठेल्लालाई साररूपमा व्यवहारमा उतार्नु अति बाच्छनीय कुरा हो। यसमा वज्रयानीविधिको अस्तित्व रहने हुन्छ। वास्तवमा भन्ने हो भने एउटै धर्मका यान र शाखा त के अन्य विभिन्न धर्म पनि एक न एकवटा विशेषता लिएर रहेका हुन्छन्। बौद्धहरू मात्र स्वर्ग जाने, उनीहरूले मात्र शान्ति पाउने र अरू नरक जाने र उनीहरूले अशान्ति भोग्ने भन्ने हुैनै। स्वर्ग-नरक र शान्ति-अशान्ति शुद्ध धर्मको व्यवहारबाट प्राप्त हुने कुरा हो। समग्ररूपमा हेर्दा यस्तो बौद्धत्वको कुरा टुपी र जात-भातमा अडिने कुराहोइन।

अतुलनीय टिकाउ द आयामदायी स्मुदिधाका

**साथ Jialing को पटम्पटागत पावटको
आञ्चर्यजनक संगम / आजैदेखि Jialing**

**हाँक्कन शुल्क गनुहोस्स द बाँकी अन्य
बाइकहस्तभन्दा तपाईलाई धेटै अगाडि
बलले पुऱ्याउको महस्त्स गनुहोस्स ।**

Sugan Trading Company P. Ltd.

Jialing Complex, Basundhara, Ring Road
Kathmandu, Nepal

Tel : 4353136, 4355365, Max : 977-1-4355348,

E-mail : sujgan@mos.com.np

Tripureshwor Showroom, Tel : 249503

कर्मसंखार

□ शाक्य पुरुष वंश

मनो पुब्वज्ञमा धर्मा-मनोसेष्टा मनोमया ।
मनसा चे पदुट्ठेन भासति वा करोति वा
ततो नं दुक्खमन्वेति-चक्रं व वहतो पदं ॥
भावार्थ-मन सबै चित्त बुझेहरूको अगुवा हो ।
मन नै श्रेष्ठ प्रमुख र प्रधान हुन् । यदि प्रदुषित मनद्वारा
वाणी वा शरीरको कर्म गरेमा गोरुगाडीको पछि पांग्रा
आएँकै दुख पछि लागेर आउँछ ।

मनसा चे पसन्तेत-भासति वा करोति वा
ततो नं सुखमन्वेति छाँया वा अनपायिनी ॥

भावार्थ-निर्मल मनद्वारा वाणी वा शरीरले कर्महरू
गर्दूँन् तब सुख त्यस्को पछाडि लाग्छ, जुन प्रकारले आफ्नो
साथ नछोड्ने छाँया ।

भगवान् बुद्धद्वारा यी धर्मपदहरूमा प्रष्टरूपमा
मानिसले भोगदै आएका दुख सुखको फल कसैबाट हुन वा
दिने नभई आ-आफुले गरेको कर्मसंस्कारअनुरूप हुने प्रष्ट
उल्लेख भएको छ । यसको लागि कर्मसंस्कार जान्न आवश्यक
भएको छ ।

कर्म भन्नाले कार्यलाई इगीत गर्दै । तर यथार्थमा
कर्म भन्नाले केवल कार्यमा मात्र सीमित नभई यावत मानिसको
आचरण समेतलाई जनाउँछ । यस अर्थले कर्म एक वृहत,
एक गहन विषय हो । कर्म खासगरी तीन प्रकारबाट सम्पादन
हुन्छ । ती हुन् शरीरद्वारा हुने शारीरिक कर्म, बोलिद्वारा हुने
वाचिक कर्म र मनद्वारा हुने मानसिक कर्म ।

संस्कार शोधन, प्रवन्ध र व्यवस्था गर्ने धर्म हो ।
म.नि.चुल्ल वेदल्ल सूत्रअनुसार कायसंस्कार, वचीसंस्कार र
चित्त संस्कार छन् । शरीरसँग सम्बन्ध जोडिएको श्वास

प्रश्वासलाई कायसंस्कार भनिन्छ । वितर्क र विचारलाई
वचीसंस्कार र संज्ञा र वेदनालाई चित्तसंस्कार भनिन्छ । यस
अर्थले संस्कार कायिक कर्म वाचिककर्म र मानसिककर्मलाई
सहयोग गर्ने धर्म हो । यथार्थमा भन्ने हो भन्ने संस्कार
पञ्चस्कन्धभित्रको एक महत्वपूर्ण स्कन्ध हो ।

भगवान् बुद्ध भन्नुहुन्छ “भिक्षुहरू हो, रूप वेदना
संज्ञा संस्कार र विज्ञान भनेको पञ्चस्कन्ध हो, आत्मा होइन ।
यस भनाइको आधारमा बुद्धले स्थिर, नित्य आत्मा वा
पुद्गलवादलाई तिरस्कार गरेको छ । यदि आत्मा नै छैन भने
एउटा प्राणी अथवा मानिसले कसरी चिन्तन गर्दै कस्ले कार्य
गर्दै ?

हामी आफूले देख्ने, सुन्ने, अनुभव गर्ने आदि कार्यलाई
पञ्च इन्द्रियबाट हुने विश्वास गर्दौँ । तर यी पञ्चइन्द्रियहरू
यथार्थमा निर्जीव हुन् । जवसम्म यी पञ्चइन्द्रियहरूले
पञ्चस्कन्ध जोडिदैन तवसम्म यी इन्द्रियहरूले काम गर्दैनन् ।
जस्तै- विज्ञानस्कन्ध आँखामा जोड्नासाथ सजीव हुन्छ र
देख्ने काम गर्दै । दोश्रो क्षण तुरुन्त संज्ञास्कन्ध उत्पन्न हुन्छ ।
यस संज्ञाले राम्रो वा मन नपर्ने भएमा राग वा द्वेष उत्पन्न
गराउँछ । यही रागद्वेषको आधारमा राम्रो नराम्रो भनी
प्रतिकृया अथवा वेदनास्कन्ध उत्पन्न गराएको आधारमा संस्कार
स्कन्ध उत्पन्न हुन्छ । यही संस्कारस्कन्धले कर्म संस्कारको
सृजना गर्दै । यसप्रकार हामीमा यी पञ्चस्कन्धको माय्यमबाट
प्रतिक्षण रागद्वेष उत्पन्न गर्दै प्रत्येक दिनमा लाखौं करोडौं असल
र खराव संस्कार निर्माण गर्दै । यही रागद्वेषको संस्कार
मृत्युकालमा पनि उत्पन्न भएर नयाँ जन्म लिन कुनै प्राणीको
कोखमा प्रवेश गर्दै, जसलाई प्रतिसन्धिचित्त भन्दछ । यसरी

जसले शील (धर्म) बुझेको छ, तर प्रयोगमा ल्याउँदैन, उ त्यो मान्छे सरह हुन्छ
जसले बत्ति बाल्छ र आँखा चिम्लिन्छ ।

595, Battisputali Sadak, Ktm-9, Nepal
P.O. Box : 9008, Tilganga, Kathmandu,
Tel : 4483981, 4490067, Fax : 977-1-4474193
E-mail : aksth@wlink.com.np

आत्मा अवतरण गर्ने वा देवताको शृङ्खी नभई स्वयं प्राणीको नै संस्कार अवतरण भएको विश्वास गर्दछ ।

उदाहरणको लागि कम्प्यूटरको उपकरणको रूपमा प्रयोग हुने सानो चिप्समा कौरडौ करोड सूचना प्रविधीहरू अटाएरै प्राणीको मरणान्त अवस्थामा उत्पन्न हुने संस्कार वा प्रतिसन्धि चित्तमा पनि असम्युक्त संस्कारको क्षमता विद्यमान हुन्छ । त्यही प्रतिसन्धि चित्तले नयाँ जन्म लिने प्राणीको निमित्त कार्य सम्पादन गर्न गराउन सक्ने आधारभूत आवश्यक लिएर जाने त होइन ? यो विचारणिय छ । प्रत्येक जन्ममा एक प्राणीले आफ्नो कर्मसंस्कार आफैले बनाउन आवश्यक छ नकि कुनै देवताले बनाइदिन्छ । यही नै बुद्ध धर्मको मुख्य सार हुन् तसर्थ बुद्धले “अत्ताहि अत्तनो नाथो” भनेको हो । अथवा आफुनै आफ्नो मालिक हो ।

बुद्धद्वारा प्रतिपादित सिद्धान्त अनुसार यावत विश्व अनित्य दुख र अनात्मा भएकोले निर्वाणबाहेक संस्कार पनि परिवर्तन भइ नै रहन्छ । संस्कार परिवर्तन गराउनमा प्रेरित गराउने मुख्य विषयहरू कर्म, आहार, विहार, ऋतु यी चार तत्व मुख्य विषयहरू हुन् । (बुद्ध शिक्षा अनुसार कर्म, चित्त, ऋतु र आहारले संस्कार परिवर्तन गराउनमा प्रेरित गर्दछ - सं.)

(१) कर्म भन्नाले माथि उल्लेख भएको पूर्वजन्मवाट प्रतिसन्धि विज्ञान अथवा संस्कारको रूपमा वर्तमान जन्ममा रूपान्तर हुदै आएको विज्ञानलाई लिनुपर्छ । यस विज्ञानले इन्द्रियमा पञ्चस्कन्धको मद्दतले कर्म गराउन सर्वप्रथम जागरुक हुने कर्मलाई सम्भक्तु पर्छ ।

(२) आहार भन्नाले प्राणीले खाने भोजनलाई सम्भक्तुपर्छ । हिंसक प्राणीको दाहा हुन्छ, रिसालु साथै डरलागदो पनि हुन्छ । प्राणी हिंसा गर्नु नै यस प्राणीको मुख्य कर्म हुन्छ । घाँस खाने जनावरहरूले शिकार गर्दैनन् र सुशील स्वभावको हुनुको साथै अरुको कुभलो चित्ताउने कर्म गर्दैन । पशुजस्तै मानिसमा पनि आहार हेरी स्वभाव र कर्म छुट्टिएको हुन्छ । धैरै अमिलो पिरो माछा, मासु खाने व्यक्ति शाकाहारी, फलाहारी, अन्लाहारी व्यक्तिभन्दा रिसाहाको साथै हिंसक कर्म गर्न पछाडि नपर्ने स्वभावको हुन्छ । (चित्तको प्रभावको अध्ययनको अभावले भनिएको यो अभिव्यक्ति हिन्दूशिक्षाको तमो, रजो, सात्त्विक सिद्धान्तजस्तै छ, जुन गलत हो - सं)

(३) विहारको अर्थ यहाँ वातावरण र परिस्थितिलाई लिएको पाइन्छ । बच्चाले आमा-बाबुको रहन-सहन र स्कूल, कलेजका सहपाठीहरूको इलम कुराको स्वभाव सिक्छ । त्यसबाहेक लोगनेले स्वास्नीको र स्वास्नीले लोगनेको स्वभाव अनुकरण गर्दछ । छोरोले आमा-बाबुलाई अवहेलना गरेको र बुहारीको बढी कुरा गरेकोमा आमा-बाबुले गुनासो गर्दैन् । कम वर्षा हुने पहाडी क्षेत्रमा मानिसहरू खेति गर्न सक्दैनन् र विश्व भएर भेडा पालेर जीविका गर्दैन् ।

(४) ऋतुले प्राणीमात्र होइन यावत रुख, विरुद्ध र वनस्पति डाँडा-काँडा समेतलाई परिवर्तन गरिदिन्छ । जस्तै-वशान्त ऋतुले डाँडा-काँडा वन-जङ्गल आदिलाई हरियो रङ्गी विरङ्गी फूलहरूले संजाइदिनु, रूप नै फेरिदिनुको साथै बूढाबूढीहरू समेतलाई प्रभाव पार्ने गर्दछ ।

कर्मसंस्कारले मानिसको मन तथा आ-आफ्नो सोचाईको साथै अनुहारसमेत फरक-फरक बनाएको हुन्छ भनी विद्वानहरूको भनाई छ । यस विषयलाई एक काल्पनिक घटनाको माध्यमबाट प्रष्ट बोध गर्ने प्रयास गरौं जस्तै-

घटना - मध्यरातको सुनसान कार्तिक पूर्णिमाको सियोको टुप्पामा रहेको सानो प्वालसमेत छर्लङ्ग देख्नसक्ने जुनेली रातमा ड्रमसेटको सुरियो मध्यो धुनमा एक समुह आफन्तरू मिली नाचगानमा मस्त भई स्वयं आ-आफुहरूलाई विर्सी अति आनन्दको अनुभव गरिरहेको बेलामा अकस्मात एउटी अर्धनग्न केटी आइयुगिन् ।

प्रभाव- पहिलो केटालाई यस दृश्यले कामतृष्णा जागेर आयो उकुस-मुकुस भयो । दोशो केटालाई भूत त होइन, किचकच्चा त होइन ? भनी त्रास उत्पन्न भयो, जीउ जिरङ्ग भयो र कान लाग्यो । तेश्रो केटालाई केटीको सुन्दरतामा अनायास तस्वीर कोर्ने मुड जायो । चौथो केटालाई केटीको बहुलीपनको दशा देखेर अति नरमाइलोपनको साथै श्रृङ्खिकर्ता ब्रह्मादेवको कठोरताप्रति ध्यान हुनगयो ।

एउटै घटना- एक स्थान, एउटै समय, एउटै दृश्य, एक व्यक्तिप्रति घटेको घटनाप्रति प्रत्येक केटाहरूको फरक-फरक धारणाहरू व्यक्तहुनु नै कर्मसंस्कार भन्दछ । प्रतिक्षण परिवर्तन भईरहेने कर्मसंस्कारले मानिसलाई फरक भाव साथै अनुहार पनि फरकपाई गइरहेका छन् । जुम्म्याहाहरूमा पनि कर्म गर्दै गएको कारण संस्कार परिवर्तन हुदै जाँदा एक आपसमा के समानता बाँकि छ, भनी सोच्नुपर्ने अवस्था आउन सक्छ । यी सबै कर्मसंस्कारको खेल हो, नकि भाग्यको । बुद्ध भन्नुहुन्छ- “भाग्य न कसैले बनाउँछ, न देवताले नै, स्वयं आफैले बनाउँछ ।”

एउटै विषयमा पनि संस्कारले गर्दा प्राणीहरूमा पनि भिन्ना भिन्नै प्रवृत्ति उल्लेख भएको पाइन्छ । जस्तै- पानीलाई मानवले तिर्खा मेटाउने पेय पदार्थको रूपमा देख्छ । त्यही पानी माछाले घरको रूपमा देख्छ भने प्रेतले खाने पदार्थ पीप रगत । त्यस्तै नारकिय प्राणीले पम्लेको धातुको भोलको रूपमा देख्छ । मानिसले भन्दा कुकुर, विरालेले बढी देख्न र चिन्न सम्झे कुकुरले भन्दा चराहरूले बढी सूक्ष्म वस्तुहरू देख्नसक्छन् । उदाहरणको निमित्त नेशनल जोग्राफिक च्यानलमा समुद्रको किनारमा रहेको अग्लो डाँडामा बसेको बाजले समुद्रभित्र खेलिरहेको माछालाई भफ्टर पक्रेर ल्याएको दृश्य बरोवर देख्छै ।

બુદ્ધકો અહિંસા બારે મદનમહિલો વિચાર : એક સિંહાવલોકન

તિલકમાન ગુભાજુ

ભગવાન् બુદ્ધ નેપાલમા જન્મેકા, નેપાલકા એક સપુત ર રાષ્ટ્રીય વિભૂતિ હુન् । આફના રાષ્ટ્રીય વિભૂતિદ્વારા પ્રતિપાદિત ધર્મ નેપાલ ર નેપાલીકો આજૈ ધર્મ હો, સાફા ધર્મ હો ર રાષ્ટ્રીય ધર્મ હો । ઉનકા ધર્મ, દર્શન ર સિદ્ધાન્ત યતિ પ્રભાવકારી રહેકાછ્નું કિ ઉનલાઈ એશિયાકા પ્રકાશ, અહિંસાકા પૂજારી, ર વિશવશાન્તિકા અગ્રદૂતકા રૂપમા વર્ણન ગરિએકો છે । ઉનલે પ્રતિપાદન ગરેકો ધર્મલાઈ વિશવકા ડેઢ દર્શન ભન્દા બઢી દેશહરૂલે આફનો રાજ્ય ધર્મકા રૂપમા માન્ને ગરેકા છ્નું । વિશવકો સવભન્દા ઠૂલો સંસ્થા સંયુક્ત રાષ્ટ્રસંઘલે ઉનકો જન્મસ્થળ લુમિબનીકો વિશેષ ચાસો રાખેર ગુરુ યોજના બનાઉન લગાઈ ત્યાહાંકો વિકાસ ર નિર્માણમા સધાઉ પુચ્છાઈ રહેકો છે, ત્યતિમાત્ર હોઇન, ત્યસ વિશવ સંસ્થાલે વૈશાખ પૂર્ણિમાકો દિનમા આજ્ઞાની કાર્યાલયમા વિદાર્ગને નિર્ણય ગરેર ઉનીપ્રતિ ઉચ્ચ સમ્માન વ્યક્ત ગરેકો છે ।

તર વિડમ્બનાકો કુરા, ભગવાન् બુદ્ધ ર બુદ્ધ ધર્મલાઈ અન્ય મુલુક ર સંસ્થાહરૂલે જે જતિ મહત્વ દિએર અપનાએકાછ્નું ત્યતિ નેપાલ ર નેપાલીલે ગરેકા છૈનનું । વત્તિમુનિ અંધારો ભનેફે હાસ્તો દેશમા યો ધર્મ ઓફેલમા પરેકો છે । યો આશ્ચર્યકો કુરા હો કિ ભગવાન् બુદ્ધ ર બુદ્ધ ધર્મપ્રતિ યહાંકા બુદ્ધિજીવિહરૂકો દૃષ્ટિકોણ ત્યતિ સકારાત્મક છૈન । ઉનીહરૂ મિત્રભિત્રે “હસ્તીનાં જ્યાજ્યે માનોપિ નગચ્છેદ બૌદ્ધ મન્દિરમ्” અર્થાત् ‘હાતીલે કુલ્યેપનિ બુદ્ધ મન્દિરમા નજાઊ’ ભનેર કાન ફુક્છનું ભને બાહિર વિષ્ણુકો અવતાર પનિ ભને ગર્દાછ્નું । આફૂલે ઇચ્છાએકો મન્દિરમા હાતીલે કુલ્યેપનિ નજાઊ ભનેર આદેશ જારી ગર્નુંકો તાત્પર્ય કે હો ? યસમા ગહિરો રહસ્ય છિપેકો દેખિન્દ્ર । એક ત ઉનીહરૂ યસલાઈ સ્વતન્ત્ર ધર્મકા રૂપમા દેખન સક્વદૈનનું ભને અર્કો વિષ્ણુકો અવતાર ભન્નું બુદ્ધલાઈ વિષ્ણુભન્દા સાનો દેખાઉનું હો । સાથૈ ઉનીહરૂલે ત્યસો ભન્નું ઉનકો અનિશ્વરવાદી સિદ્ધાન્તકો ખણ્ણન ગર્નું હો । ભગવાન् બુદ્ધ ર બુદ્ધ ધર્મપ્રતિ ઉનીહરૂકો દોહોરો માપદંડ છે ।

ફેરિ કતિપય ધાર્મિક સમ્પ્રદાયહરૂલે બુદ્ધકો ફોટો દેખાએર, બુદ્ધકો મહાન् વાણી અંકિત ગરેર તથા ઉનકો શિક્ષા, સિદ્ધાન્ત ર ઉપદેશકો અનુશરણ ગરેફે ગરેર બૌદ્ધહરૂલાઈ આફૂતિર તાને પ્રયાસ ગરિરહેકા છ્નું । ત્યસરી તાનેર ગણકાહરૂ મધ્યે અધિકાંશ ત બુદ્ધ વિહાર ર ગુમ્બામા

ફર્કેર પનિ આઉને ગર્દેનનું કિન ? ત્યસૈવાટ પ્રષ્ટ હુન્દું કિ ત્યસરી ફોટો રાખ્ણું, મહાન વાણી દેખાઉનું આદિ બૌદ્ધહરૂલાઈ ભુક્યાઉને, ફસાઉને ર લોભ્યાઉને તરિકા હો, જાલ હો ર ષડ્યન્ત્ર હો ।

સહિષ્ણુતાકો નામ જપેર કહિલ્યૈ નથાન્નેહરૂ પનિ કિન હો ભગવાન् બુદ્ધ ર બુદ્ધધર્મપ્રતિ સહિષ્ણુ છૈનનું । ઉનીહરૂમધ્યે ધેરૈલે યસ ધર્મકો ઉન્નતિ ર પ્રગતિ દેખન પનિ સક્વદૈનનું ર યસકો પ્રશંસા સુન્નપનિ ચાંહૈનનું । ઉનીહરૂકો ફેરિસ્ત તૈયાર ગર્ને યસ લેખકો ઉદેશ્ય હોઇન । યસમા એક જનાકો વિચારકો માત્ર ચર્ચા ગર્ને પ્રયાસ ગરેકો છું । ઉહાઁ હુનુહુન્દું ખ્યાતિપ્રાપ્ત વિદ્વાન, વરિષ્ઠ પત્રકાર તથા નેપાલ રાજકીય પ્રજા પ્રતિષ્ઠાનકા પૂર્વ ઉપકુલપતિ મદનમણિ દીક્ષિતા ।

ભગવાન् બુદ્ધકો અહિંસા સમ્વન્ધમા ઉહાઁકા દુઇવટા લેખ પદ્ધન પાઇએકોલે ત્યસૈકો સેરોફેરોમા ચાહારેર સિંહાવલોકન ગર્ને પ્રયાસ ગરેકો છું । ઉહાઁલે આજભન્દા ૨૭ વર્ષપહિલે રૂપરેખા પત્રિકામા “પૌરાણિક નેપાલકો ઇતિહાસવારે કેહી સવાલ” શીર્ષકમા લેખ લેખ્ણું ભેટકો થિયો ભને હાલૈ નેપાલ પત્રિકાકો અસોજ ૧-૩૦, ૨૦૬૦ વર્ષ ૪ અંક, ૪ મો બુદ્ધકા ચિન્તનકો શ્રોત ર ત્યસમા આયામેલી વિકાસ” શીર્ષકમા અર્કો લેખ લેખ્ણુભેટકો પદ્ધને અવસર મિલ્યો । તી દુવૈલેખ અહિંસા સમ્વન્ધમા છ્નું ।

૨૦૩૩ સાલકો રૂપરેખા વર્ષ ૭ અંક ૩ પૂર્ણાઙ્ગ ૧૮૨ મા પૌરાણિક નેપાલકો ઇતિહાસકોબારે કેહી સવાલમા ઉહાઁલે “ભારત ભૂમિમા જન્મેકો..... તર દેશભિત્તિ રહિત બૌદ્ધ ધર્મ..... શાન્તિ ર અહિંસાકો નામમા સધૈ નૈ વિદેશીકો સામુન્ને શિર નિહુચ્યાએકો..... મુલુકકો સ્વાધીનતાસમ્મ વેચેકો..... ભારતકો પરતન્ત્રકો કારણનૈ બુદ્ધ ધર્મકો અહિંસાવાદ હો ” ભન્નુભેટકો છે । ત્યસૈવેલા સો લેખકો મૈલે પ્રતિવાદ ગરેકો થિએ । જુન રૂપરેખા પત્રિકાકો વર્ષ ૭ અંક ૪ પૂર્ણાઙ્ગ ૧૮૩ કો પાઠક પ્રતિકિયામા છાપિએકો થિયો ।

ઉહાઁ જસ્તો બૌદ્ધિક ર ખ્યાતિપ્રાપ્ત લેખકલે નેપાલકા રાષ્ટ્રીય વિભૂતિ ઘોષિત ભેટકો ભગવાન् બુદ્ધલાઈ ભારતભૂમિમા જન્મેકો ભનેર લેખેકો દેખા અહિલે પનિ મલાઈ આશ્ચર્ય ર દુખ લાગદ્ધ । સો લેખમા ઉહાઁલે ભારત

पराधीन भएको कारण बुद्धको अहिंसावाद हो भनेर बुद्धधर्मलाई आरोप लगाउनु भएको छ ।

त्यसको प्रतिक्रियामा मैले जुन बेलासम्म भारतमा बुद्धधर्म राम्ररी फैलिएको थियो, त्यसबेलासम्म त्यो देश पराधीन नभएको कुरा ऐतिहासिक तथ्यको आधारमा खण्डन गरेको थिएँ । भारतमा बुद्धकालीन अवस्थादेखि ईसाको पाचौं छौटौ शताब्दीसम्म बुद्ध धर्मको अवस्था राम्रो थियो । त्यसपछि यसको पतन शुरू भयो । शंकराचार्यको अभ्यूदयपछि वर्णाश्रम हिन्दू धर्मको पुनरुत्थान भयो । सातौ आठौ शताब्दीपछि त्यस धर्मको ठूलो उन्नति भएको सर्वविदित छ ।

इदिहासकारहरूले एघारौ शताब्दीपछि भएको पराधीनता शुरू भएको मानेका छन् । एघारौ देखि तेहाँ शताब्दीसम्ममा त्यो देश पूर्णरूपले मुसलमानहरूको पञ्जामा परेको थियो । मुसलमान राजाहरू मोहम्मदवीन कासीम, शहीबुद्दिन, कुतुबुद्दित आदिद्वारा ख्यातिप्राप्त भारतीय राजाहरू सिन्ध नरेश दाहीर शाह, कन्नौजपती, जयचन्द्र, नादियाका राजा लक्ष्मणसेन, दिल्लीशेर कहलिएका पृथ्वीराज चौहान आदि पराजित भएका थिए । वर्णाश्रयी हिन्दू राजाहरू पराजितभै भारत पराधीन भएको दोष पाँचौ छैटौ शताब्दीमा रहेको बुद्धधर्मलाई दिनु सरासर अन्याय, अविवेक र पक्षपात भएको आफ्नो प्रतिक्रियामा मैले उल्लेख गरेको थिएँ ।

मेरो प्रतिक्रियाका सम्बन्धमा उहाँले आफ्नो लेखमा प्रस्तुत गरिएको तर्फ विभिन्न समयमा प्रकाशित अनेक विद्वानहरूको विभिन्न ग्रन्थहरूको आधारमा उल्लेख गरिएका हुन् भनी डा. राँगेय राधवको नाम समेत उल्लेखगरी सम्पादकलाई भन्नुभएको कुरा सोही प्रतिक्रियाको अन्तमा छापिएको थियो । जुनसुकै विद्वानहरूले लेखेको भएपनि

भगवान् बुद्धलाई भारतभूमिमा जन्मेको भनेर के कुनै नेपालीले स्वीकार्नु हुन्छ ? त्यस्तो आपत्तिजनक कुरा र आफै राष्ट्रिय विभूति माथि हिलो छ्याने कुरा आफ्नो लेख रचनामा अंकितगर्नु के को प्रतीक हो ? आफ्नो लेख रचनामा अर्काको तर्क विचार या त आफ्नो विचारको पुष्टिगर्नलाई लिइन्छ या त्यसलाई खण्डन गर्नुपर्यो भने उदधृत गरिन्छ । विद्वान मदनमणि दीक्षितले आफ्नो लेखमा डा. राँगेय राधव लगायतका विचार भनेर के कति कारणले दिनुभयो, त्यो प्रष्ट छ ।

दीक्षितले त्यस बेलाको लेखमा बुद्धको अहिंसा भन्नु भएको छ भने अहिले नेपाल पत्रिकामा हालै छापिएको लेखमा अहिंसाको इतिहास अति नै पुरानो रहेको उल्लेख गर्नु भएको छ । उहाँले लेख्नु भएको छ— यी सबैवाट बौद्ध धर्मको मूल श्रोत अहिंसाको इतिहास सिद्धार्थ गौतम भन्दा अति नै पुरानो रहेको थियो भन्ने थाहा हुन्छ ।

छुट्टाछुट्टै हेरेमा उहाँका ती दुवैलेखमा व्यक्त विचार लाई उचित नै मान्दा हुन् । तर त्यसमा व्यक्त विचार पर स्परमा बाभिएका छन् जुन कुरा धेरैले याद गर्दैनन् । फेरि उहाँ जस्तो प्रबुद्ध लेखकले लेखेको कुरालाई होइन भन्न त्यति सजिलो पनि छैन । यस पत्तिका लेखकलाई तीन चार जना मित्रहरूले नेपाल पत्रिकामा छापिएको उहाँको लेख हेर्न आग्रह पनि गरेका थिए । त्यसवाट उहाँको कलमको प्रभावकारिता छर्लङ्ग हुन्छ ।

नेपाल पत्रिकामा छापिएको उहाँको लेख एउटा खण्डनको क्रममा आएको हो । उहाँले २०५२ सालमा फिल्म्याण्डमा सन्दर्भ शास्त्रवारे भएको तेहाँ विश्व सम्मेलनमा अमेरिकाको वौसटन विश्वविद्यालयको बौद्धवादका प्राचार्याले पेश गरेको कार्यपत्र सुन्नु भयो । कार्यपत्रमा सिद्धार्थ गौतमले

भिजन टूर्स एण्ड ट्राभल्सले नेपाली श्रद्धावानहरूको लागि थाइत्याण्ड, बर्मा, श्रीलंका तथा चीन जस्ता बैद्ध देशहरूको तीर्थ यात्रा जान इच्छुक श्रद्धावान महानुभावहरूले सम्पर्क गर्नुहोला ।

सम्पर्क : ज्ञानुराज शाक्य, प्रणय श्रेष्ठ

Through
Vision TOURS & TRAVELS (P.) Ltd.
(A Quality Tour Operator in Nepal)

PO BOX: 10666 THAPATHALI, KATHMANDU, NEPAL
TEL: 244114, 258326, FAX: 977-1-244114/524588
Email: vision@wlink.com.np, Website: www.visiontours.com

- Inbound Tour & Outbound Tour
- Air Ticketing
- Cultural & Religious Tour
- Hotel Booking

श्रीनगरकुमारी

लामो समय र ध्यानको साधनबाट ज्ञान आजन गरेर सनातन हिन्दू धर्म भन्दा पृथक र उच्चतम विचारहरू समावेश गरी बुद्धधर्मको जग वसालेको हुँदा सनातन हिन्दूधर्मले अनुसरण गरेको भन्दा पूर्णतया भिन्न दिशामा बुद्ध धर्म रहेको उल्लेख गरेका थिए ।

कार्यपत्रमा उल्लेखित उपरोक्त विचार मदनमणि दीक्षितलाई सत्य भएनछ । सात समुद्रापारका अमेरिकी प्राध्यापकले नेपालका राष्ट्रिय विभूतिलाई उनको धार्मिक योगदानको कदर गरेर वर्णन गरेको कुरा नेपाली सहभागीले पचाउन सक्नु भएनछ । तर त्यो कुरा उहाँले त्यसैबेला प्रकट नगरी पठाउनु भएको खाण्डनको प्रतिउत्तर नपाएको गुनासो उहाँले हालको आफ्नो लेखमा व्यक्तगर्नु भएको छ ।

आफ्नो सम्बन्धमा २७ वर्ष पहिले छापिएको उहाँको लेख र अहिले नेपाल पत्रिकामा छापिएको लेखको विचारमा आएको अन्तरले मलाई हैरान बनायो । कहिले अहिंसा बुद्धको भन्ने र कहिले त्यो उनीभन्दा धेरै पहिलेको हो, पुरानो हो भन्ने उहाँको विचार बुझन गाहो भयो । सत्य भन्ने एउटै हुन्छ । सत्यलाई आफ्नो स्वार्थ अनुकूल व्याख्या गर्न खोजियो भन्ने त्यसबाट अनावश्यक भ्रम उत्पन्न हुन्छ र विवाद हुन्छ । धर्ममा त्यस्तो गर्नु उचित होइन । धर्मको मामीलामा पनि सत्यता भएन भन्ने सत्यतालाई अन्त कहाँ खोज्न जाने ?

अहिंसा बुद्धको विशेषता हो कि होइन, त्यसवारे प्रष्ट हुनुपर्दछ । मदमणि दीक्षितले नेपाल पत्रिमा प्रकाशित लेखमा व्यक्त गरेका विचारलाई सही मान्ने हो भने उहाँले २७ वर्ष पहिले रूपरेखामा छापिएको लेखद्वारा भारत पराधीन भएको कारण बुद्धको अहिंसावाद हो भनेर जुनआरोप या दोषारोपण गर्नुभएको छ, त्यसलाई उहाँले खण्डन गर्नु

पन्यो । त्यो आरोप फिर्ता लिनुपन्यो र उपनिषद आदिकै कारणले भारत पराधीन भएको सवीकार्नु पन्यो । अन्यथा दोष दिने बेलामा बुद्धलाई अघि सार्ने र जस लिने बेलामा उपनिषद देखाउने दोहोरो मापदण्ड अपनाउनु उपयुक्त हुदैन । त्यस्तो काम कुनैपनि विवेकशील व्यक्तिले गर्नु हुदैन ।

भगवान् बुद्धको सम्बन्धमा पनि दीक्षितको विचारमा अन्तर आएको देखियो । हालको लेखमा उहाँले “वास्तवमा गौतम बुद्ध प्रथम सर्वोत्तम हिन्दू” थिए भन्नुभएको छ । जबकि २६ वर्ष पहिले उहाँको बुद्ध ‘हिन्दू थिएनन्’ भन्नु भएको थियो । उहाँको विचारमा आएको यो परिवर्तन पनि रहस्यमय छ । बुद्धलाई केही न केही विशेषण लगाएर हिन्दू बनाउने प्रयास धेरैले गरेका छन् । तर त्यो सार्थक भएको छैन ।

राष्ट्र र राष्ट्रियताको दृष्टिले हेर्दा हिन्दूस्थानका निवासीलाई चलनचलिमा हिन्दू भन्ने चलन छ । भगवान् बुद्ध नेपालमा जन्मेका, नेपालका सुपुत्र र राष्ट्रिय विभूति समेत भएकाले उनी हिन्दू होइनन् र उनलाई हिन्दू भन्नु हुदैन ।

जहाँसम्म धर्मको कुरा छ, भगवान् बुद्धले हिन्दू धर्मको मूलग्रन्थ वेद मानेन र वेदानुकूल आचरण र व्यवहार पनि गरेनन । अझ प्रष्ट रूपले भन्ने हो भने उनले वेदको विरोध गरे र यज्ञयज्ञादि कर्मकाण्डको भर्त्सना गरे भने उनलाई हिन्दू भन्नु उपयुक्त छ छैन स्वतः प्रष्ट छ । के वेदलाई नमान्ने हिन्दू हुन सक्छ ? त्यसमा पनि दीक्षितले बुद्धलाई प्रथम सर्वोत्तम हिन्दू भन्नुभएको छ । त्यसो भन्नु मनको लड्डु घ्यूसित खानु जस्तै हो ।

**Peace of the world is based on
peace in the family**

World Distribution Nepal Pvt. Ltd.

शावधार्यवंशको उत्पत्ति

-धर्म सुन्दर बज्जाचार्य (थिमि)

इतिहासको अध्ययन गर्दा इशापूर्व ६०० वर्ष अगाडि यस दुनियाँमा अनेकौं महापुरुषहरूको जन्म भएको देखिन्छ । जस्तै- भारतमा भगवान् महावीर, चीनमा लाओत्यू र कन्फ्यूशियस त्यस्तै यूनानमा हिरेक्लीटस् र पायथागोरस आदि ।

त्यही शादिमा नेपालको पश्चिमी कपिलवस्तु शाक्य गणराज्यमा सिद्धार्थ गौतमको जन्म भयो । उहाँले ३५ वर्षको उमेरमा “जन्म मरणबाट मुक्त हुने ज्ञान” प्राप्त गरी “बुद्ध” हुनु भयो । संसारको सबै प्राणीको हितगर्ने उद्देश्य लिई निरन्तर रूपमा उहाँले ४५ वर्षसम्म गाउँ/गाउँ नगर/नगर जानुभई आफूले प्राप्त गर्नुभएको ज्ञानको देशना गर्नुभयो । उहाँले देशना गर्नु भएको धर्मलाई नै “बुद्ध धर्म” भनिन्छ ।

सिद्धार्थ कुमार एक शाक्य राजकुमार हुन् । २९ वर्षको उमेरमा महाभिनिष्कमण (राज्य त्याग) गरी ६ वर्षसम्म दुष्करचर्या गरी अन्तमा गौतम बुद्ध हुनुभयो । पालि साहित्यको अध्ययन गर्दा गौतम बुद्धले आफ्नो शाक्यकुलको विषयमा यसरी भन्नुभएको थियो । जस्तै: “अपाचओ ओक्काकराजास्य सक्य पुतो” । यसरी नै विभिन्न बौद्धग्रन्थहरू जस्तै-दीघनिकाय, सुतनिपात अट्टकथा, जातक निदान कथा, लङ्गाको दीपवंश र महाववंश, महावस्तु, ललितविस्तर, महाभिनिष्कमणसूत्र आदिमा “शाक्य” सम्बन्धि कुराहरू उल्लेख भईराखेको छ ।

शाक्यहरूको सम्बन्धमा बुद्धघोष (ई. ४००-५००) ले आफ्नो अट्ट कथामा स्पष्ट रूपमा यसरी उल्लेख गर्नु भएको छ ।

कोशल राजा ओक्काक सूर्यवंशीराजा इक्ष्वाकुको सन्तान हो । राजा ओक्काकका पाँचजना महारानीहरू क्रमशः भूता, चित्ता, जयन्ती, जालिनी र विशाखा हुन् । जेठी महारानीको कोखबाट चार राजकुमारहरू र पाँच राजकुमारीहरू क्रमशः ओक्कामुख, करकण्डु, हत्यनीक र सिनीपुर तथा प्रिया, सुप्रिया, आनन्दा, विजितार विजितसेना हुन् ।

जेठी महारानीबाट ९ जना सन्तानहरू जन्म भईसकेपछि कालगतिबाट मृत्यु भए । राजा ओक्काकले जेठी महारानीको देहान्तपछि कान्थी महारानीसँग विवाह गरे । जब कान्थी महारानीसँग विवाह गरे, त्येतिवेला कान्थी महारानीले राजा ओक्काकसँग एक सत्य वचन मागेकी थिइन् । कान्थी महारानीको कोखबाट राजकुमार जयन्तुको जन्म भयो । जब राजकुमार जयन्तु वयस्क भए कोसल राज्यको उत्तराधिकारी धोषणा गराउनको लागि राजा ओक्काकसँग विवाहको बेला मागेको सत्य वचन पूरा उभान्नद्वारा किएको थिए ।

गर्न अनुरोध गरिन् । आफूले दिएको वचन अनुसार कान्थी महारानीको कोखबाट जन्म भएको राजकुमार जयन्तुलाई कोशल राज्यको उत्तराधिकारी धोषणा गरी, जेठी महारानीको कोखबाट जन्म भएका ९ जना सन्तानहरूलाई देश निकाला गरे ।

आफ्नो पिता कोशल नरेश ओक्काकका वचन अनुसार ९ जना दाजु-भाइ दिदी-वहिनी आफ्नो राज्य त्याग गरी हिमालय पर्वततिर लागे । हिमालय पर्वतको नजिकै एक ठूलो सालका रूखहरूको जड्गल थियो । त्यति बेला त्यहाँ सांख्य दर्शनका प्रतिपादक महर्षि कपिलमुनि तपस्या गरी बसेका थिए ।

यसरी कोशल राज्यका राजकुमार-राजकुमारीहरू आफ्नो राज्य त्यागगरी सालका रूखहरू भएको ठूलो जड्गलमा आइपुरादा महर्षि कपिलमुनीसँग भेटभयो । उनीहरू त्यहाँ जड्गलमा आउनुपरेको कारण मुनीले थाहापाई सकेपछि त्यही सालको रूखलाई फडानी गरी बस्नु भनेर वचन दिनुभयो । महर्षि कपिलमुनीको वचनानुसार उनीहरूले सालको रूख फडानीगरी जड्गलको एक भागमा कपिलमुनी कै नाममा “कपिलवस्तु” नामाकरण गरी बसित बसाले ।

सालको रूख फडानी गरी बसित बसाली ९ जना राजकुमार-राजकुमारीहरू त्यहीं बसोबास गर्दै थिए ।

*With Best
Compliments of*

CE

CONSTRUCTION PVT. LTD.

Bagmati Chambers, Mlat 4/5
Ka 2-2/18 Milan Marg, Teku
P.O. Box 1223, Kathmandu, Nepal
Phone No. 4243120, 4252124
Fax : 977-1-4231043
E-mail : cecon@mail.com.np

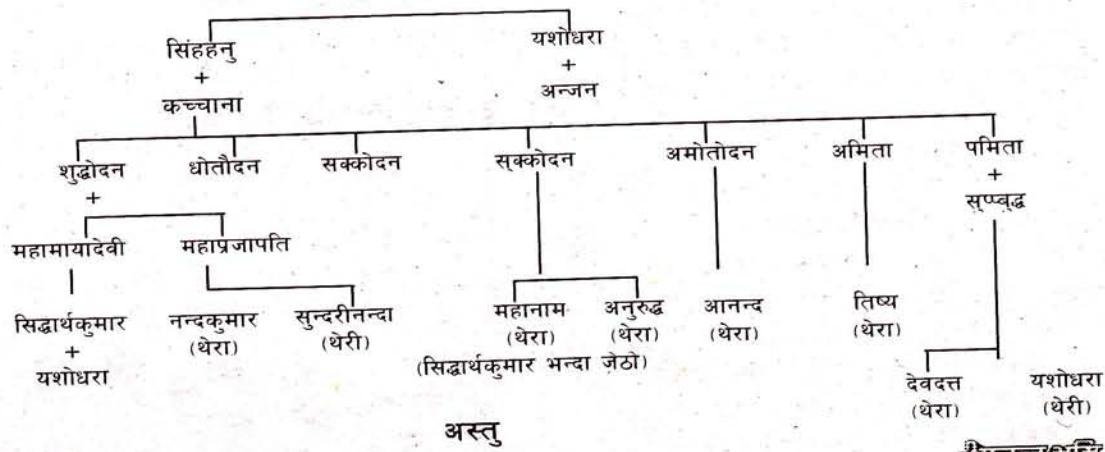
उनीहरूसँग आफू सूर्यवंशी राजा इक्ष्वाकुको सन्तान हुन् भन्ने गर्व थियो । यही गर्वको कारणले गर्दा अरु कुलका मानिसहरूसँग विवाह गर्दा आफ्नो राजसीकुल पतन हुने देखेर जेठी दिदी प्रियालाई महारानी मारी चार राजकुमारले चार राजकुमारीसँग आपसमा विवाह गरे । केही समयपछि कोशल नरेश ओकाकले यो कुरा थाहा पाए । यसरी आफ्नो छोरा/छोरीबीच विवाह भएको थाहा पाउनासाथ कोशल नरेश ओकाकको मुखबाट “सक्क वत भो कुमार ! सक्क वत भो कुमार !” उद्गार प्रकट भयो ।

यसरी कोशल नरेश ओकाकले आफ्नो राजकुमार हरूलाई “सक्क” भयो भन्ने उद्गार पछि नै शाक्यवंशको उदय भएको हो । “सक्क” शब्द नै शाक्यको पूर्वरूप हो । सक्क<सक्य>शाक्य भएको हो भन्ने कुरा धैरै विद्वानहरूको विचार रहेको छ । यसरी राजकुमारहरू शाक्य भए । शाक्यकुलको मूल पुर्खा राजा ओकाकलाई नै मानिएको छ । कपिलवस्तु नै शाक्य वंशको उत्पत्ति स्थल हो ।

लामो समयपछि कपिलवस्तुका महारानी प्रियालाई कुष्ठ रोग लाग्यो । कुष्ठ रोगका कारणले गर्दा महारानी प्रिया कपिलवस्तु राज्यबाट टाढा पूर्वतिर रोहिणी नदिको पारी कोल वृक्षको जङ्गलमा एउटा छाप्रो बनाई त्यहीं बस्न गइन् । कोल वृक्षकै जङ्गलमा आफ्नो बाँकी जीवन व्यतीत गर्दै थिइन् । एकदिन आचानक महारानी प्रियालाई जङ्गली बाघले हमला गर्न आयो । त्यति नै बेला एक पुरुषले बाघको पञ्जाबाट महारानी प्रियालाई बचायो । त्यस घटनापछि महारानीको र त्यस पुरुषबीच परिचय आदान-प्रदान भयो । उक्त पुरुष वाराणसी देशको राजा राम थियो र कुष्ठरोगका कारणले गर्दा यस कोल वृक्षको जङ्गलमा बस्न आएका थिए । राजा रामले कोल वृक्षको फल खाई आफ्नो कुष्ठ रोग निको भएको कुरा पनि

शाक्य वंश (कपिलवस्तु)

जयसेन

अस्तु

शाक्यवंशी

ખોકનાબાસી જનતામા અપિલ

□ કૃષ્ણકુમાર પ્રજાપતિ, નગદેશ

હે ખોકનાબાસી ન્યાયપ્રેમી જનતાહરુ ! તપાઈંહરૂકો ખોકના ગાડુંમા ગાઈજાત્રાકો સિલ-સિલામા અસહાય, નિરીહ બાખો પોખરીમા ફ્યાંકેર ટોકી-ટોકી માર્ને “પોખરી જાત્રા” કો પરિદૃશ્ય યસપાલીકો પત્ર-પત્રિકામા હેરેં, પદ્ને મૌકા પાએં । ઉત્ત પરિદૃશ્ય હેરી પઢી મેરો મનમા લાગેકો કૌતુહલતા વ્યક્ત ગર્ન ખોજેકો છુ !

કાઠમાડૌં ઉપત્યકાભિત્રકા નેવાર સમુદ્યાહરૂ કલા ર સંસ્કૃતિ પ્રેમી હૌં ર થિયૌં નૈ । સંસ્કૃતિકો નામમા, પરમ્પરાદેખિ સંચાલન ગરી આએકો નામમા, નિરીહ, અસહાય બાખાલાઈ નિર્દયી, ક્રૂરતમ તવરલે, દાનવીય ઢંગલે પાનીમા ડુબાઈ, લુછાચુંડી ગરી દાનવીયતાપૂર્વક રત્નભર પનિ દયા, માયા, કરુણા નરાખી માર્ને, માર્ન લગાઉને, માર્નમા નૈતિક સઘાઉ પુર્યાઉને કાર્ય કદાપી માનવ સંસ્કૃતિ હુન સક્વાન । વિશ્વલે આજ તેશ્વો સહશ્રાદ્ધીમા પદાર્પણ ગરી સક્યો, એકાઈસૌં શતાબ્દીમા યુગલે કોલ્ટે ફેરી સક્યો । વિજ્ઞાન ર પ્રવિધિકો અભૂતપૂર્વક ર આશર્ચર્યચક્રિત ઉન્નતિ, પ્રગતિ ર વિકાસલે સંસારમા ધૈરેજસો ઉઠલપુઠલ લ્યાઈ સક્યો । માનિસલે અન્તરિક્ષમા પાઈલા ટેકી સક્યો । વિજ્ઞાનકો ચમત્કારલે ગર્દાં આજ એક કુનાકા માનિસલે અર્કો વિશ્વકો કુનામા રહેકા માનિસહરૂસિત સજિલૈસિત, અલ્પ સમયમા નૈ ભેટઘાટ, કુરાકાની, સુખ દુખકો બારેમા વિચાર આદાન-પ્રદાન ગર્ન સક્ને અવસ્થામા પુરી સક્યો । વિશ્વ બ્રહ્માણ્ડકો કુને પનિ ક્ષેત્રકો, સ્થાનકો ઘટના પરિઘટના હેર્ન સક્ને, બુભુન સક્ને, તત્ તત્ ક્ષેત્રકો ઘટના પરિઘટનાકો પરિદૃશ્ય હેર્ન બુભુન સક્ને અવસ્થામા હામીલાઈ વિજ્ઞાનલે પુર્યાઈ દિયો । યસ્તો અવસ્થામા પનિ સંસ્કૃતિકો નામમા, પરમ્પરાકો નામમા “વિરાલો વાંધી શ્રાદ્ધ ગરે જસ્તો” ગરી દયા, માયા ર કરુણાદૃષ્ટિ નભએકો સંસ્કાર, સંસ્કૃતિ અપનાઉનું કહાંસમ્મકો, કતિ સમ્મકો બુદ્ધિમાની હોલા ? કે એકપલ્ટ પનિ દિમાગ ખુસ્ચ્યાઈ સોચુપર્ને બેલા ભએકો છૈન હોલા ? રામો, અસલ સંસ્કૃતિકો મનન ગર્ને, નરાંસો સમાજ હિત વિપરિતકો સંસ્કાર સંસ્કૃતિલાઈ એક એક ગરી કર્મસિત છોડનું પર્ને બેલા ભએકો છૈન ?

પોખરી જાત્રામા પોખરી ભિત્ર ડુબી નિરીહ અસહાય બાખામાથિ ક્રૂરતમ ઢંગલે, નિષ્ઠુરી ભૈ, તાણડવ નૃત્ય શૈલીમા લુછાચુંડી ગર્ને પૌરખી હાત ભએકા યુવાહરૂલે બાખો માદૈમા તપાઈંહરૂકો સંસ્કૃતિલે દિગો ર સ્થાયી રૂપ લિન સક્વાન । ત્યસ્તા પૌરખી હાતહરુ, દેશ વિકાસમા લગાની ગર્ન પાએમા નેપાલી આમાકો મુહારમા હૈસિલોપન, ચહકિલોપન આઉનેછ, આર્થિક સમાજિક સુધાર હુનેછ । પ્રસિદ્ધ સમાજશાસ્ત્રી, રાજનેતાહરૂલે સમયમૈ ઉદ્યોગણ ગરી સક્નું ભએકો છ, અર્થાત્, “યુવાહરુ, યુવા શક્તિહરુ નૈ રાષ્ટ્ર નિર્માણમા ભરપર્દો વંશ હો ર રહનું પર્દછ ।”

કૃષ્ણકુમાર

વર્તમાન વિશ્વલાઈ કતાતિર લાને ભને કુરો સચેતિત યુવા જનશક્તિમા ભરપર્દછ । યુવા જનશક્તિ નૈ ભ્રમયુક્ત સંસ્કારમા ર ભ્રમયુક્ત બાટોમા છન્ત ભને ત્યસ્તો દેશ વિકાસમા પછ્છ પર્દ્દ, ભનીરહનું આવશ્યક છૈન । જુન દેશલે યુવા જનશક્તિલાઈ સહી ઢંગલે પ્રોત્સાહન ર પ્રેરિત ગરી સહી માર્ગમા લગાઉંછ, ર ડોરાયાઉન પ્રેરિત ગર્દ્દ, ત્યસ્તો મુલુકલે વિકાસલાઈ પછ્યાઈ રાષ્ટ્રલાઈ ઉન્નતિ ર પ્રગતિકો શિખરમા પુન્યાઉને કાર્ય ગર્દછ । આજ હાંસો જસ્તો પદ્ધૈટે મુલુકમા ભ્રષ્ટાચારલે મુલુકલાઈ ગાંજેકો છુ । રાજનીતિક, સામાજિક, સાંસ્કૃતિક, આર્થિક હર ક્ષેત્રમા વિકૃતિ, વિસંગતિ છ, ભ્રષ્ટાચારરૂપી મહારોગલે ગાંજેકો છુ, ગ્રસિત ભએકો છુ । કે તપાઈંહરૂમા અલિકતિ પનિ રાષ્ટ્રપ્રેમકો ભાવના છ ભને ત્યસ્તા વિકૃતિ, વિસંગતિપ્રતિ ર ભ્રષ્ટાચારપ્રતિ સચેત હુનું આવશ્યક છૈન ર ? સચેત મૈ સંગઠિત મૈ ત્યસ્તા વિરુદ્ધ જાઈ લાગુનુંપને બેલા ભએકો છૈન ર ?

હાલે માત્ર અખિયાર દુરૂપયોગ અનુસન્ધાન આયોગલે ચમત્કારિક ઢંગલે ભ્રષ્ટાચારી માથિ જાઈ લાગી રાતારાત કાર વાહી અગાડી બઢાઉંદા ૨૨ જના ભ્રષ્ટાચારી આરોપમા કારવાહી પરેકા વ્યક્તિહરુ (કર્મચારી) હરુબાટ ૬ અરવકો સમ્પત્તિ દેખા પરેકો છ, હાલ ઉનીહરુ માથી કાંનૂની કારવાહી જારી છુ । અખૈ ૨૨ જના માત્ર હોઈન ૨૨૦૦ યા ૨૨૦૦૦ સિત કારવાહી અગાડી બઢાઉનું પર્ને જનમાનસકો ભનાઈ રહેકો છુ । અખિયાર દુરૂપયોગ અનુસન્ધાન આયોગલે થાલની ગરેકો શુભકાર્ય પ્રતિ જનતાલે સુસ્વાગત પનિ ગરેકા છન, અખૈ ભ્રષ્ટાચારી માથી નવદુર્ગ ભવાનીલે મહિષાસુર માથિ જાઈ લાગે જસ્તૈ નૈ જાઈ લાગુન પર્દછ ભન્ને ઠહર ગરેકા છન્ત ।

નિરીહ ર અસહાય બાખો માથિ જાઈ લાને પૌરખી હાતહરુ યસ બેલા નેપાલ આમાલાઈ દુબ્લો પાતલો હુને ગરી રગત ચુસે જુકાહરૂલાઈ, જુકારૂપી ભ્રષ્ટાચારિહરુ માથિ જાઈલાગન કમર કસ્નુપર્ને હોઈન ? કમર કસ્નેબેલા ભએકો છૈન ર ? ૨૨ જના ભ્રષ્ટ ભનીએકા કર્મચારીહરુ ત પક્કે પનિ ઉચ્ચ ઓહોદાકા કર્મચારી ત હોઈનન ? સચિવ તહકા, મની તહકા રાજનૈતિક વ્યક્તિત્વહરુ એવ ઉચ્ચ ઓહોદાકા ભ્રષ્ટાચારીહરુકો ફેહેરિસ્ત તયાર ગર્નું નૈ બાંકી હોલા । ત્યસ્તા ભ્રષ્ટાચારીહરુકો વિરુદ્ધમા તપાઈ યુવાહરુ તત્ત્વયારી હુન સકેમા નેપાલ આમાકો મુહારમા કાંચુલી તત્કાલે ફેર્ન સકિન્દ્ર, બસન્ત ઋતુ નૈ પર્ખનું આવશ્યક છૈન ।

જવસમ્મ પૂર્જિવાદી વ્યવસ્થા ર સંસ્કારકો અવશેષ રહન્દ, તવસમ્મ ત્યસ્તા કિસિમકા વિકૃતિ, વિસંગતિ ર સામાજિક ભ્રષ્ટાચારકા ઘટનાહરુ ઘટીરહન્દન્ન । નયાં જનવાદી વ્યવસ્થા ર સંસ્કાર મુલુકલે અપનાએપછી, માત્ર ઉત્સેહિત વિકૃતિ, વિસંગતિ

र सामाजिक भ्रष्टाचार भन्ने कुरो नै हुँदैन, त्यस्को मूल चुरो जुरो समेत सखाप पारी सकेको हुँच्छ । अतः निरीह असहाय पशु (बाखा) माथि जाई लाग्ने हातहरू पूजिवादी व्यक्तिवादी, सामन्ती व्यवस्था र संस्कारको विरुद्ध नयाँ जन संस्कृति कायम गर्न गराउनमा लगानी गर्न पाए कसो होला ? तपाईंहरू जस्ता दिग्भ्रिमित भएका युवा जेशिला हातहरू सही ठाउँमा सही तवरले लगानी गर्न पाए नेपाल आमा स्वयम् सपूतका कियाकलाप देखि मुस्कुराई रहनेछिन् । आफ्ना सपूतहरू प्रति खुशीले गद-गद भईरहनेछिन् । तपाईंहरूको द्योः पोखरी जात्राको भोलिपलटको राष्ट्रिय दैनिक पत्रिकाहरू गो.प., समाचार पत्र, अनन्पूर्ण पोष्ट, कान्तिपुर, सेस टाईम, राजधानी, जस्ता पत्रिकाहरूमा छापिएको मार्मिक, हृदय विदारक दृश्य दृश्यावली नजर गरेपछि, मेरो मानसपटलमा गएको भुइँचालोको प्रतिविम्ब प्रस्तुत गरेको मात्र हो ।

खोकनाका दिग्भ्रिमित युवाहरू निरीह असहाय बाखालाई लुध्धाचुंडी गरी छाला टोकी रहेको र अर्को एक युवकले गर्दैन समाईहेको, बाल्केको अवस्था मरी सकेको (जिब्रो टोकी), उक्त दृश्यावलीबाट के भान हुँच्छ भने खोकनावासी जनताहरूमा उक्त बाखालाई दया, माया र करुणाको दृष्टिपात गर्नु त कहाँ हो कहाँ ? निर्दियी ढांगले, दानवीय ढांगले आफ्नो संस्कृतिको प्रदर्शन गरीरहँदा मृत्युको वरण गर्न विचरो बाखो समेत मर्दा मर्दै लाजले, शरमले जिब्रो टोकी रहेको छ । मर्दा मर्दै बाखाले मनमनै भन्दो हो- यो त प्राणी मध्ये सभ्य, सुशिक्षित भनिएका सामाजिक बन्धुलाई नसुहाउने कियाकलाप गरी म माथि जघन्य अपराध गरी रहेका छन् । मेरो के त्यस्तो अपराध भएको थियो मानव भनाउँदा माथि ? अथवा मेरो पूर्वजहरूले मानव भनिएका माथि के कस्तो अपराध गरेर गए, जुन आज मैले यतिका खोकनावासी जनताहरूको सामू कसैको मुखवाट समेत कुनै किसिमको दया, माया र करुणाको शब्द उच्चारण नभईक्कन मेरो मराईमा सबैले खुशी मानी साँस्कृतिक गाईजात्रे पर्व मानी रहन्छन् । मेरा कति पूर्खाङ्को ज्यान यसरी नै गई सक्यो र गईरहने होला ? कहिँ कैतै व्वाँसो र पाठोको कथामा जस्तै “तैले नगरेपनि

तेरो पूर्वज (बाजे) ले पानी धमिल्याएको होला भनी जंगली न्याय सम्पादन गरी हाम्रा पूर्खा माथि अन्याय गरेको हुनुपर्छ । हामी माथिको जघन्य अन्याय, अपराध नै खोकनावासीको धार्मिक साँस्कृतिक पर्व र जात्रा सदा नै गरी रहने भए हाम्रो भन्नु छैन, हाम्रो पक्षमा कहिल्यै सुनुवाई हुने छैन । तर समयले कोल्टे फेरी सकदा पनि खोकनावासीको बुद्धिको धैटोमा धाम नलागेको देखेर पो विडम्बना भएको छ । सुधैने कहिले होला ?”

हाम्रो देश नेपाल शान्तिका महानायक, महाकारुणिक, तथागत गौतम बुद्धको पादन जन्मभूमि हो, क्रकुच्छन्द र कनकमुनि तथागत बुद्धको समेत जन्मभूमि हो । सम्पूर्ण प्राणी माथि दया, करुणा, मैत्री र स्नेह राख्नु पर्छ भनी शंखधोष गर्नु हुने तथागत बुद्धहरूको जन्मथलो नेपालको एउटा ठाउँमा वस्ने खोकनावासी जनताहरूमा नीरीह प्राणी माथि क्रूर दानवीय ढांगले नागो नाच गर्नु, लुध्धाचुंडी गर्नु, ब्रह्मलूट जस्ता अमानवीय कियाकलाप गर्नु कहाँसम्मको बुद्धिमानी हो ? त्यस्ता कियाकलापलाई संस्कृति भनी यापन गरी रहनु बुद्धिको धैटोमा विक्रो लगाउनु सिवाय अरू के हुन सक्छ ? संस्कृति, संस्कार भनेको त सभ्यताको प्रदर्शनी पो हुनुपर्दछ । त्यस्तो पाशविक यातना कहाँको संस्कृति हुन सक्छ ? विकृति र विसंगतिको डुङ्गुङ्गती सिवाय के पो हुन सक्छ ? आफूतिर एकपल्ट, फर्की चिन्तन मनन गरेर हेर्नुस त ! त्यो निरीह र निसहाय बाखोको सद्वा तपाईंहरू मध्ये कोही कसैलाई एकपल्ट, एकचोटी गरी हेर्नुस त । तपाईंहरूमा कस्तो किसमको संवेगको अनुभूति हुँदो हो । बुद्ध भन्नु हुँच्छ, “तपाईंलाई दुःख मन पर्दैन भने अरुलाई पनि दुःख हुने काम नगर्नु होला ।” बुद्धले दुःखको परिभाषा गर्दा धर्मचक्र प्रवर्तन सूत्रमा आठ किसमको दुःखहरूको व्याख्या गर्नु भएको मध्ये प्रियसित विद्योड हुनुपर्दा, अप्रिय व्यक्तिहरूसित सामाहित र समागम भैरहनुपर्नि दुःख हो, भन्नु भएको छ । समागम र भेटधाट या विद्योड हुनु त दुःख हो भने त्यस्ता अप्रिय व्यक्तिहरूले तपाईं माथि लुध्धाचुंडी र हातपात गर्दा तपाईंलाई कस्तो हुँदो हो र अझै मार्न आउँदा त्यसबेला तपाईंमा कस्तो किसिमको संवेग

With best complements of बैंक अफ काठमाण्डौ लिमिटेड Bank of Kathmandu Ltd.

New Road, P.O. Box : 9044 Kathmandu, Nepal
Tel : 4231556, 4231557, 4231558, 4231674, 4231575,
Fax : 4223279, Tlx : 2820 BOK NP

र अनुभूति हुँदो हो ।

बुद्धले धम्मपदको “दण्ड वर्ग” भन्नु भएको छ -
सब्बे तसन्ति दण्डस्स- सब्बे भायन्ति मच्चुनो ।

अत्तानं उपमं कत्वा- न हनेयय न घातये ॥

अर्थ- दण्ड देखेर सबै डराउँछन्, मृत्यु देखेर सबै काँच्छन्,
त्यसकारण आफू भै सम्झी प्राणीलाई हिंसा नगर्नु ॥

सब्बे तसन्ति दण्डस्स-सब्बेसं जीवितं पियं ।

अत्तानं उपमं कत्वा- न हनेयय न घातये ॥

अर्थ- दण्ड देखेर सबै डराउँछन्, सबैलाई ज्यानको माया
छ, त्यसकारण आफू भै सम्झी प्राणीलाई हिंसा र आघात नगर्नु,
नगराउनु ॥

उपरोक्त दुईवटा मर्मस्पर्शी गाथाहरूलाई मनन गरौ
त ! बुद्धले सुस्पष्ट शब्दमा भन्नुभएको छ, कि दण्ड सजाँय भने
पछि डर लाग्छ, हाँसी-हाँसी दण्ड र सजाँय थाप्ने थोरै मात्र
हुनेछन् जोसित बोधिसत्त्व भावना हुन्छ । मृत्यु भनेपछि सबै नै
डराउँछन्, काँच्छन् । सबै सत्त्व प्राणीलाई ज्यानको माया हुन्छ,
त्यसैले आफू भै सम्झी प्राणी हिंसा नगर्नु, प्राणी घात नगर्नु,
नगराउनु ।

हे खोकनावासी युवाहरू ! तपाईंहरूले संस्कृतिको
नाममा रमाई-रमाई, उफी-उफी, निरीह असहाय बाखालाई
लछाचूँडी गर्दा कत्तिको दुख्यो होला, तपाईंहरूको क्रूर व्यवहार
बाट कत्तिको डरायो होला, आफ्नो मरणको समय आयो, मेरो
अगाडि मलाई धाँटी अँथ्याउन यमराजहरू उपस्थित भैरेछन्
भनी मृत्यु देखी काँपी रहेको होला, के यस्ता पिडायुक्त चिन्तायुक्त
बाखाको दर्यानीय कारूणिक रोदनप्रति मानवीयता पोखु पढैन
र ? अतः त्यस्ता निरीह बाखाप्रति मानवीयता राखी आघात
नगर्नु नै सच्चा अर्थमा नौलो मानवीयतायुक्त, करुणामयी संस्कृति
हो र हुनेछ । आजको युग भनेको नै सह-अस्तित्वमा रहने,
बाँच्ने युग हो । वैज्ञानिक प्रविधिको माध्यमबाट कसले कस्तो
विचार गरी रहेका छन्, डराइरहेका छन् भनी समेत थाहा पाउन
सक्ने भैसेको छ । अतः कोही कसैलाई हिंसा गरेर, आघात
पुन्याएर गर्ने अन्य संस्कारयुक्त संस्कृति हैन, कोही कसैलाई
अभयदान गरेर, दया, माया गरेर, करुणा दृष्टि राखेर, मानवता
प्रकट गरेर नौलो संस्कार संस्कृति कायम गर्नु नै सच्चा अर्थमा
परिपक्व संस्कृति हो र हुनेछ । यस्तो नौलो संस्कार र संस्कृति
कायम गर्नमा तपाईंहरू लाग्नुदोस् लाग्न प्रेरणा मिलोस् ।

बुद्धले धम्मपदको “दण्डवर्ग” मा केटाहरूलाई उपदेश
गर्दै भन्नु भएको छ -

सुखकामानि भूतानि- यो दण्डेन विहिसति ।

अत्तनो सुख मेसानो पेच्च सावे न लभते सुखं ॥

अर्थ- आफ्नो सुखको लागि सुखकामी प्राणीलाई जसले
दण्डद्वारा हिंसा पीडा दिन्छ, त्यसले परलोकमा सुख पाउँदैन ।

सुखकामानि भूतानि- यो दण्डेन नहिसति ।

अत्तनो सुख मेसानो पेच्च सो लभते सुखं ॥

अर्थ- आफ्नो सुखको लागि सुखकामी प्राणीलाई जसले
दण्डद्वारा हिंसा पीडा दिदैन, त्यसलाई परलोकमा सुख प्राप्ती हुन्छ ।

बुद्धले सुस्पष्ट शब्दमा भन्नुभयो कि दुख दिनेलाई
परलोकमा सुखप्राप्ति हुैदैन, दुख नदिनेलाई परलोकमा सुखप्राप्ति
हुन्छ, भन्नुको तात्पर्य कर्म प्रधानतालाई जोड दिनुभएको छ ।
कर्मले मानिसलाई महान बनाउँछ, कर्मले नै उसलाई नीच र
चण्डाल, चोर, बदमास, डाँका, लुच्चा, फटाहा तुल्याउँछ ।
उसैको हातमा छ, आफू के बन्ने र हुने भन्ने कुरो । जसले जे
गयो त्यसको प्रतिफल भोग्नुपर्छ भन्नु नै कर्म विपाक हो ।
अंग्रेजीमा उखान नै छ, "As you sow, so do you reap."
अर्थात् जस्तो रोप्यो, त्यस्तै पाउँछ । अमलाको बोटमा अम्बा
फल्दैन अर्थात् अमला रोपेर अम्बा फल्दैन । चाँपको बोटमा
आँप फल्दैन । त्यसैले, हामीहरू विवेकशील प्राणी होइ । विवेक
पुन्याएर, चिन्तन-मनन गरेर, सोच विचार पुन्याई यो गर्नु हुन्छ,
त्यो गर्नु हुैदैन भन्ने कुरालाई सुनेर बुझेर जीवन यापन गर्नुपर्दछ
पुरानो र काम नलाने अन्य परम्परा र संस्कृतिलाई परित्याग
गरी कामयावी, जीवनोपयोगी, युग सुहाउँदो संस्कृति, संस्कार र
परम्परालाई कायम गर्नुमा बुद्धिमानी हुनेछ, ठहरेछ ।

बुद्धले मानव मात्रलाई सही अर्थमा यस ब्रह्माण्ड र
धरतीको मालिक बनाउन प्रेरणा दिने कार्यगर्नु भएको छ ।
मानिसलाई वास्तवमा सही र सच्चा मानव बनाउन प्रेरणा
दिनुभएको छ । भनिन्छ, Man is the master of everything
and he decides everything. यसबाट के ज्ञात हुन्छ भन्ने
मानिस नै यस बहमाण्डको मालिक हो । यस्तो मालिक हुने गुण
विद्यमान भएका युवाहरूले निरीह र असहाय प्राणी बाखामाथि
निर्दयी र क्रूर यातना दिई जल्लादी कार्यगर्नु गलत छ भनी
बुझी त्यस्ता आततावी हिंसायुक्त कार्यबाट अलग भै मानवतायुक्त
कायमा लाग्नु नै नौलो शान्तिपूर्ण संस्कार र संस्कृति अपनाएको
हुन्छ ।

बुद्धले “सत्तनिपात” को वसल सूत्रमा भन्नुभएको छ-
“जातले ब्राह्मण हुने होइन, जातले चण्डाल हुने होइन, कर्मले नै
ब्राह्मण हुने हो, कर्मले नै चण्डाल हुने हो ।” कर्मलाई भन्दा जात
र जन्मलाई प्रश्न्य दिई लागिपर्नु कहाँसम्मको बुद्धिमानी होला ?
अतः खोकनावासी जनताहरू हो ! तपाईंहरूले भगवान् बुद्धको
धर्मापदेशलाई मन्त्र गरी आफ्नो परम्परागत सोच र चिन्तनलाई
परित्याग गरी सम्यक् ढंगले जीवन यापन गरी सम्यक् दृष्टि
राखी शील, समाधि र प्रज्ञा जस्ता गहन विषयमा ढुबी फोहोरी
आहालबाट सदाकोलागि उठी नयाँ संस्कार र संस्कृति यापन
गर्नमा प्रेरणा मिलोस् भनी शुभेच्छाका साथ यो सानो गुनासो
यही दुङ्गाउँदछ ।

भवतु सब्ब मङ्गलं ॥

धर्म-दायाद.....

□ ज्योति शाक्य, कालिम्पोद

क्या: प्रद्रव्या ककालिसें वन थः स्वामी, आः दाजु वनी
चित्तय् निवृत्ति धाना: लायकुइ च्वना छुं जिं आः यायेगु दनि ।

तन मन सर्वस्व विया च्वना दिल महाराज ! छिसं धर्म-निति
छिगु नं जिगु नं धर्माभिवृद्धि ज्वीगु थ्व ज्याय छाय अस्वीकृत ?”

न्यना: खं म्ह्यायया मगधराजया छुधाय छुधाय जुल सः दुसुत
छखें मन हर्ष छखें तर थः गु सन्तति मतिनाय चरस्स दित ।

धाल महेन्द्र खं पूवकेत सहमति केहेयात विया:
“खः वा ! जिमिस बुद्धि चाथें थी-थी जीवन दृष्टि स्वया:

श्रमण जीवनय वइगु समस्यां अल्पि जुया: च्वन्य मागु सदां
चायका: फक्वनं चित्त क्वातुका: स्वया त्यागया विचा: मिखां
वयागु खः थन जिपि, अयेन आशवस्त छितः अभ मजुया
भीत अथवा थ्व राज्यनिति थन मछिना: मल्वया च्वंदया:

लिचिला अनुमति विया मदियागु कि मेगु संशय छुं दनिसा
धया दिसं वा ! समाधानयाय, व जिमिगु बारे यदि खतसा ।”

असंख्य नरया हि-म्हुका: युद्ध्य मखु तर धर्मनिति
शासनाधिपति जुया च्वन्य फुर्मू मौर्यश्वरया स्वः नुगलं

परजन स्यायेगु कि त थः सीमागु युद्ध्य मखु तर धर्म निति
छवयेत हे थः गु इच्छा काय-म्ह्याय, गुलि थाकु धइगु व्यया मती

धाल मेकथं, “अनुमति लो वी तर थ्व त्यागया दुप्कर-लंय्
उत्सुक्ता वा अनुकरणं जक सिद्ध ज्वीगु ज्या मखु गवले ।

छम्ह सम्प्राटया आज्ञा केवल माने यायें धइगु कथं
अथवा अनुया महत्वाकांक्षा पूवका: वीगु धइगु मनं

लोकाचारं शिष्ट जुया जक क्वः छीगु चर्या ल्वः गु मखु
सत्यमय स्वच्छ स्वस्फूर्त नुगलं मजुलसा धर्म ज्वी हे मखु ।”

क्वः मचानिव खं जुजुया म्ह्याय-म्हं दृढः सः पिकाल थू पहलं
“मखु वा ! उकथंवने धइगु जिं न्यना: खं मात्र करंबरं

तरछिगु कृपा भी परिवारय बुद्ध धर्मया रशिमखया:
नर जुनि सार्थक गथे ज्वीधइगु सत्य सवा: मति थ्वीक्य दया:

विरागया लंय् पला: न्व्याकेत परिस्थिति थः गु ल्वः गु खना:
सुअवसर छाय थ्व त्वः फिक्यधका:, वचं छिगु काय-गु मनं तुना ।”

कथहं

सिद्धार्थिया रांवेग

□ बुद्धरत्न शाक्य 'क'

अन्तिम जन्मया स्वंगूरु नं, महासत्व कुमार जूवन
पुण्य-संस्कारया त्यागवलं उच्च कुलय् लावन,
अज्ञान अभाव मदुगु मुलय् पुता जुया: जन्म कावन
मैत्री करुणा श्रद्धाफलयागु जीवन वैगु जूवन ॥

हेराथें थो कुमार दयेवं सकलया इच्छा पूवन
थः थः जीवन सकसिगु जूरां फुकसिया मू व जूवन,
उषा सुर्यः ल्वीकेवं देयमनं जः अन त्वः वन
यक्वसिया मिखापतिकं तिरिमिरि जः अन व्वलन ॥

अभावया सुपाँय् वैच्वंबलय् सुभावया निभा: थ्वन
छुं न्हिंतक ला व लकसय् दुःख धैगु हे ल्वः मन,
लय्लय्तातां थः पुचः नापं वन्य शिकार म्हितः वन
दुःख ल्वः मंगु लकसय् व्वलना: दुःख हे वया ल्वः मन ॥

जंगलदुने मचावूम्ह माथुं लिगिलिगिच्वंगु वं खन
उज्वः म्ह अशक्तम्ह मायाके र्वा: र्वा: मस्तय्सं दुरु सालाच्वन,
प्राण कायेत वंम्ह प्राणी प्राणीया निति थः तन
छाय वीमागु दैवं इमित अथे ज्वी मायेक जीवन ॥

सत्वया नुग: जब करुणां जाइ हिंसा वैत हिस्याना हे
मैत्रीया नुग: जब त्यागं त्याइ दैमखु छुं वया राग नं,
जन्म जन्मया पारमीधन व्वलन छकः अन वया हाकनं
थः हे वैगु न्व्यः ने गवतुला: धाल वं लंकि पित्या: याकनं ॥

थः नाप वैपि पासापिसं खका: पंगल: धैगुभन
थः गु म्हया ला थम्हंध्यना: श्रद्धां लः ल्हात थः गु तन,
पशुया निति सत्व जीवन जुयाविल थः वलिदान
लोकयान्व्यः ने धरतिया धन्य जुल वथाय उप्पलवर्णा ॥

थः पुचः छम्ह पा: जुया: उखे पासापि जुल ख्वयाख्यया:
मालेवं छु मल्वी थन पासाया अस्थि कंकाल खन,
अनर्थय गथे वंग जीवन थ्वल इमिगु करुणा कन्दन
वहे थः सः थौ नं दनि उगु अलौकिक इतिहास धन ॥

कथहं

आनन्दभूमि

What is Religion?

□ Master Hsing Yun
Taiwan

Every man must have a religion and that religion must be one, which will appeal to the intellectual mind. Without a religion, man becomes a danger to society. Scientists and psychologists have widened our horizon but they have not given us a purpose in life. Only religion can do this. Man must therefore choose a rational and scientific religion according to his convictions. No one has the right to force another person to accept any religion. No one should exploit poverty, illiteracy or human emotional feelings to force others to accept a certain religion.

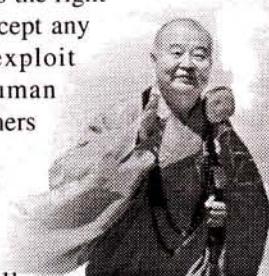
Man should be free to choose his own religion according to his liking and intellectual capacity. To follow a religion blindly without an understanding would deprive the religion of its spiritual value. Human beings (we) are not animals. They have intelligence and commonsense to differentiate between according to circumstances. They (we) should therefore choose a religion that is logically sound and inspiring.

Is Buddhism a religion?

Buddhism is not a superstitious dogma but a rational process of learning truth, and also it may be said to be a living, practical knowledge of empirical metaphysics. What the Buddha taught is education, self-development and life practice. His teachings allow us to leave suffering and attain truth and joy. Buddhism shows us how to live a joyful, fulfilling and contented life. It is a life-centered spiritual practice. Buddhism is free from theistic moorings and is grounded upon two directly verifiable foundations-concern for one's own integrity and the happiness and welfare of others.

Buddhism has a comprehensive doctrine and profound philosophy containing several unique concepts not included in other such systems. It is the investigation of our reality. Buddhism is an education about us, and our living environment. In this sense it is a testable science.

According to Venerable Hsing Ting, abbot of FGS

temple, Buddhism is a cosmology, philosophy and thinking process that can be applied to daily life-a personal spirituality, a broad teaching of truth and a method of understanding existence beyond attached. For the Buddha, written sutras and worship were not required. There, true Buddhism does not belong to a traditional idea of relation. Buddhism de-

emphasizes faith in the unknown and rejects dogmatism. For the

purpose of this study, we can say that Humanistic

Buddhism is an

"educational and spiritual practice".

Buddhism does

not want people to be like a withered log or fire and to talk about the sufferings of this world in a serious manner all the time. Buddhism is a happy religion and hopes that every one will find supreme peace and happiness. If Buddhism is a happy religion, why does it emphasize the suffering of life? It is because if you do not know suffering, you will not know happiness. When you will not know happiness. Then you will not know why you have to learn about Buddhism; Suffering is what causes us to cultivate the Buddhist Path. The Buddha's message is as a religion way of life. *"Keeping away from all evil deeds, cultivation of life by doing good deeds and purification of mind from mental impurities."*

For our purposes, religion may be defined in a very broad sense as a body of moral and philosophical teachings and the acceptance with confidence of such teachings. In this sense, Buddhism is a religion. And also it is the unique exposition of the absolute truth, which will show man how to live in peace and harmony with his fellow beings.

The Value of Life

One day, the pig complained to the cow, "Humans are really unfair. While I'm alive, they think of me as dirty, lazy, and stupid. But after I die, they will use my hair, skin, flesh, and even all my organs.

But you, cow, are always being praised for your perseverance. This is unfair to me."

The cow then replied, "While I'm alive I pull carts, till the land, and even provide milk for them. But, eventually, I will also contribute my entire body; my skin alone is worth much more than yours. You just have to wait until after death before humans realize your value—that is the difference between us."

Each of us was born with individual characteristics and different causes and condition. The difference between the value of one person's life and another's depends on the between the value of one person's life and another's depends on the enterprise of each individual. Therefore, we should all create and plan for our own lives. The meaning of lives in the shines universally on earth, so everyone also likes water.

Once, Beethoven was ordered by a prince to perform at a particular place. He walked for three miles in the pouring rain to reach that place and, after his performance, he wrote the prince a letter. He wrote, "your Highness, you became a prince because of your fortune, but I am me because of myself. There might be thousands of princes in the world, but there is only one Beethoven."

Though we are born alike as humans, the value of life is different backgrounds. Sometimes, family, money, and fortune influence the value of life. But sometimes, the value of life is the result of one's

own perseverance and diligence. Some are able to benefit society not only while they are alive, but far beyond their lifetimes. For example, Beethoven could play beautiful music when he was alive, but even long after many are still applauding his death. The value of life lies not in the qualifications of the individual, but rather, in whether one's life benefits others. A precious diamond may be worth millions, but once somebody owns it and locks it away, then others are not able to know its value. On the other hand, worthless rocks used for building roads and bridges provide convenience for everyone passing over them. Therefore, should the value of life be equated to that of a diamond or that of an ordinary rock?

A few members of a family may only occupy a large mansion, and outsiders are not able to gain easy access. But a roadside rest stop or a public restroom provides convenience to thousands. Therefore, we cannot really compare the value of such public depends on how we actualize it, and we should strive to do so in beneficial and helpful ways while we are alive. It is all right to be like a pig—only valuable after death; a worse scenario is if we are like death wood and grass, only good for compost after life is gone. Then the value of our lives is too limited. How we realize the value of life is a mission that we all need to work on.

सूटाना आनन्द भूमिमा विभिन्न बौद्ध विहार, संघ संस्था र व्यक्तित्वहरूको सक्षिप्त परिचय
प्रकाशित गरिए जाने योजना रहेकोले सम्बन्धि पक्षलाई दुईशय शब्द नवढाई, सम्बन्धित फोटो र
अधिकृत पत्र सहित सक्षिप्त परिचय पठाइदिनु हुन अनुरोध गरिन्छ। - सम्पादक

Ajay Overseas (Pvt.) Ltd

HEAD OFFICE : WARD NO. 16, VANASTHALI, BRANCH OFFICE : WARD NO.
24, WOTU TOLE

Whom do you love most ?

□Gautam Maharjan
Veluvanaram, Thecho.

The answers of the question-whom do you love most? - Can come innumerable like "I love my mama, papa, May boy-fan, girl-fan... money, business..." People in general, say not, "I love me very much" though they love self most because they may be accused selfish and so on; it may cause earth quack in their life. It is said that lame loves peg leg, deaf wishes hearing, blind loves eyes, lepers own limbs.

During Buddha's reign, King Prasenjit Koshal makes the common Mali lady named Mallika Devi queen of his country- Koshal. One day he hoping the response she loves him most -asks her, "Whom do you love most?" In response, the literate, wise queen even knowing his in tension - says, "I myself, your majesty." It angers the king because he has made her the queen from the common low-class family, given royal honor, prestige that she might have never dreamed. The King forgets that she with whom he shelters life from the battle; with whom he affectionate; with whom he quests his lust, desires, because. She is very beautiful. Alike she chooses him fiancé seeing her good and conformable life. Later consulting with Buddha, the king praises her wisdom. Like wise people do acting love other to fulfill self-desires; lovers make garlands of praise for beloveds; husbands fulfill wives and children's desire, officials love offices, children love parents, etc because they have to achieve something, expect something more from the familiars, relatives, for self-development; because they are existing in the world. If not so why don't they love street-boys, help-pours concern about well fore? Though they help unable it is merely self-betterment. If any disaster occurs people definitely think for self-protection first rather than others. It is the bitter fact.

Since ancient time, people are pretending to love other more. However, they as Buddha evokes, are falling in the quagmire of love, affection. Its main cause is ignorance. Besides people who know also hover around the temporary happiness, sex; intoxication, luxury, beauty and power because of their misconstrue over 'Self', i.e., love and lust, concerning the matter. Tathagata s

sermons that love causes. Mere trouble. Yashodhara Devi weeps at Siddhartha Gautam's abandonment (exile) of Royal Palace and first presence of Buddha in her chamber. Krishna Gautami holding her carcasses son vagabonding for curing

her darling dead son goes to Buddha and asks to prevent his son Venerable sends her in search of a handful mustard seeds from the house. Where no death has arrived, she unable same to her, Vishakha, after demise of her darling granddaughter, weeps and goes to Buddha. Likewise people in the world are crying unknowingly and getting trouble due to love. Hence, Tathagata has sermon.

*Ye kechi soka paridevita wa
Dukkha ca lokasmimane karupa
Piyan Patichchappa bhavanita yate
Piye asante na bhawanti yate
Tasmahi asokari viriya pathayano
Piyan na kaiyiratha Kuhinchiloketi. (I.e.)*

Love causes various sorrows like grief, pain, etc. To man differently in this earth; if no love, man has not to get birth. They will be happy then. So, griefless man, being free from caring dirt, should had better not to love anybody in the world.

Buddha uses to criticize, hate physique as temporary, lungful, smelling and piercing body. One of the laymen Okkali becomes monk only to see the super golden physique of Buddha which Tathagata counts worthless. Due to such civilization, Khema-the beauty queen of Bimbisara-fears to visit before Lord Buddha because she has pride over her physical beauty, alike today's beauties. May dislike Tathagata's realistic sermon. Tathagata exemplifies that man loves hair, tooth, nail, skin and every limb but if same so-called beautiful hair, tooth or nail; falls on food or to be seen separated, they hate bitterly; even throw away and mock own self.

Despite Tathagata Criticizes love, venerable advocates detachment in love, Well-wish as well. Vesantara donates son-Jali Kumar, daughter-Krishnajini and wife. Maddi Devi to Jujak Brahman and undressed (disguised) Sakra Deva respectively. Siddhartha Gautam sacrifices Royal Life; emperorship, luxury and courtesies. Anatha Pindika sacrifices the billions wealth that none has ever donated. Mahapala Sthavira in differentiates tearing-eyes while. Meditating only by standing which causes blindness. Nunda Sthavira sacrifices of getting the angel. And so on previous Sangha and laymen dedicate their belongings, Self and love, which make them, achieve supreme knowledge - "enlightenment". No doubt, today's Sangha (Huns and monks) detachment of love, laymen's donation, social-work, study, etc. all are for self, self-enlightenment,

complete cease of trouble in Life. But a pity! Being vice versa too.

Nevertheless, Buddha is criticized for lovelessness. As Sermon, Tathagata loves nobody. Rather venerable spreads compassion, well-wish welfare, Metta and peace. Tathagata knows love is the barrier, obstacle on the way of enlightenment and no one lasts for no body; nobody summons no one's future, goal until and unless one does oneself. Tathagata himself has achieved enlightenment detaching from the Love. If waited for other, venerable might have never received it. So, venerable sermons, "Attahi attano natho", "Atta dipo bhava." i.e., Thou is thy master, be thou thy light. Even Metta Bhavana (Well-wish chant), at first, refers; Aham awero homi; Abya pajjō homi, Anigho homi..." i.e., May I be free from enmity....."

Therefore one should do for self first then only can do for other. If one is not well fed, how can s/he let other feed? If one is not enlightened how s/he enlightens other? If one is not well taught how can he teach other well? If one is not existed, how can s/he think about other? Sankichha Samanera, the enlightened novice of seven being scapegoat for the bandits in Yajna spreads "Metta" which causes no harm to him and able to guide them. Nigrodha the novice teaches the cruel fierce "Kalasoka to be Dharma-soka, i.e., Dharma Raja Asoka. Similarly King Uddayana harrowing the queen, Shyamawati along with five hundred. Maiden's dead is convinced by then being self-enlightened, sorrow less self-confident. To be and let be enlightened, detachment of Life-Sorrow, Shravakas and scholars are of opinion that one must be enlightened; one must follow noble paths; one must detach from love, rather spread and cultivate compassion, benevolence, welfare, well-wish sharpening "Sila, Samadhi and Prajna".

'Bhavatu Sabba Mangalam'.

नेपाल बौद्ध परियत्तिका विद्यार्थीहरूको
लागि खुशीको खबर

Old Is Gold Question Collection
नह्यसः मुना पिदन

प्रश्नो प्रश्न पत्र संग्रह प्रकाशित

सम्पर्क: विश्व शान्ति विहार, फोन- ४४८२९८४, ४८२२५०

शाथीलाई पत्र

-श्रा. उत्तमो

भुली नदेउ दुखेको घाउ,
जो शीतलता चाहन्छ,
ममता चाहन्छ तिमो ।
तर छोडी आएको छ,
त्यो छहारी- जहाँ म हुर्के !
वेदना जल्दा के पोलोस्,
आज यो मुटु त्यसरी पोलेको छ,
मेरा अन्तस्करणले,
आज आँशु खसाल्दा,
यो आस्थारूपी खम्बा लडेको छ
के देख्नु पन्यो नि त्यस्तो ?
आज त्यसैले म उदाशीन आकाश भएछु ।
मेरा विश्वास,
तिमा सुझाव,
मेरा विचार,
तिमा प्रेरणा,
त्यो बल्ने शिखा,
आज निभेको आभाष जल्दैछ, मनैमा ।
मेरी आमा,
मेरा बाबु,
परिवार, साथी, सगिनी सब,
छोडी म आएको छ,
रसाएको देख्दा रस आँशुमा
मेरो मुटु रसाएको थियो,
मेरो आस्थारोएको थियो,
मेरो आँखामा,
त्यो झ-झल्को बलेको थियो ।
सम्भन्नालाई भूलु छ, अब
आशालाई जसैगरी पनि बाल्नुछ,
मेरो अन्तरको सार्थकता,
मैले उमानुछ,
एकलै हिंडून परे म हिंडुला,
कोही कसैको नै हुं र म ?
एउटा विश्वासको पानी पिउँला,
तिमी मलाई पानी देउ या नदेउ,
जे भूल हिजो गरे,
त्यो मेटर मेटिन,
त्यसैले म वर्तमानसँग जीउँछु,
जो मेरो जीवनसँगी बन्न सक्छ,
भविष्यत् सम्मत हो,
जो भएकै छैन,
माफी चाहन्छ,
यदि भूलै भए मवाट कुनै ।
धेरै म भन्न चाहन्न,
मैं त्यो साथी,
तिमो सहदयी ! ♣ 2nd oct 1003, म्यानमार

३०

बौद्ध गतिविधि

आनन्दकुटी विहारमा बुद्धपूजा धर्मदेशना

२२ कार्तिक, स्वयम्भू। आनन्दकुटी विहार स्वयम्भूमा कर्तिं पुन्हीका दिन मासिक बुद्धपूजा-धर्म देशना, दान प्रदान एवं भोजन कार्य श्रद्धालु उपासक उपासिकाहरूको उपस्थितिमा सम्पन्न भयो। आनन्दकुटी विहारका प्रमुख, विहार गठीका अध्यक्ष एवं आनन्द भूमिका प्रमुख सल्लाहकार आचार्य भिक्षु कुमार काश्यप महास्थविर समक्ष पञ्चशील प्रार्थनापश्चात् उहाँले धर्म देशना गर्नुहुँदै व्यवहारिक शुद्धिलाई ध्यान दिनसके मात्र जीवनमा सुखशान्ति प्राप्त हुने कुरा कथात्मक शैलीमा प्रवचन गर्नुभयो। त्यसबेला उपस्थित सम्पूर्ण भिक्षु, श्रामणेर अनागारिका एवं सम्पूर्ण उपासक उपासिकाहरूलाई जलपान-भोजन व्यवस्था कार्यक्रम आनन्दकुटी विहार दायक सभाको व्यवस्थापनमा सम्पन्न भयो।

व्यवस्थापन एवं योजना तुर्जुमा गोष्ठी सम्पन्न

३ कार्तिक, तानसेन। ज्ञानमाला संघ, आनन्द विहारको अध्यक्ष सर्जुलाल वज्राचार्यको सभापतित्व एवं भिक्षु धर्मज्योतिको आतिथ्यत्वमा एकदिने संघ व्यवस्थापन एवं कार्ययोजना तुर्जुमा गोष्ठी सम्पन्न भयो। २० जना सहभागी रहेको सो गोष्ठीमा देवन्द्र मान शाक्य, सहजकर्ता तुल्सी न्यौपाने, प्रेम मान शाक्य, दशरथ मुनी शाक्य र रत्नमान वज्राचार्यले पनि बोल्नु भयो।

प्रतीत्य समुत्पाद विषयक कक्षा संचालन

ज्ञानमाला संघ, आनन्द विहार तानसेनको प्रतीत्य समुत्पाद विषयक कक्षा संचालन भएको छ। भिक्षु जटिलज्युवाट संचालित उक्त कक्षामा विभिन्न धार्मिक संघ संस्थाका ७० जनाको सहभागिता रहेको थियो। पाँच दिनसम्म चलेको उक्त कार्यक्रमको अन्तिम दिन भिक्षुहरूवाट तानसेन नगरमा भिक्षाटन पनि गरिएको थियो।

छैठौं वार्षिक समारोह सम्पन्न

१५ कार्तिक, ललितपुर। श्रद्धेय जिन्यायाद्वा लामाको उपस्थिति एवं बुद्धिराज वज्राचार्यको प्रमुख आतिथ्यत्वमा नेपाल बौद्ध परिषद्को छैठौं वार्षिक समारोह सम्पन्न भयो। समारोहमा परिषदका अध्यक्ष महीश्वर राज वज्राचार्यद्वारा लिखित “वज्रयान चर्यांय् गुरुमण्डल पूजायारहस्य” विभाचन गरियो। परिषदअन्तर्गत सुगत बौद्ध महाविद्यालय तयारी समितिवाट संचालित परीक्षामा समिलित विद्यार्थीहरूलाई प्रमाणपत्र वितरण गरियो। तीर्थमान शाक्यले छैठौं “बुद्धायान” स्मारिका लोकार्पण गर्नुभएपछि डा.लक्ष्मण शाक्य, सुवर्ण शाक्य, धर्मरत्न विश्वशूली, शान्तहर्ष वज्राचार्य, सर्वज्ञराज वज्राचार्य, पन्नाकारी वज्राचार्य, विद्याभूषण वज्राचार्य लगायत प्रथम भएका विद्यार्थी बालकृष्ण महर्जनले मन्त्रव्य कर्त गर्नुभयो। पोखरा विश्वविद्यालयसंग सम्बन्धन प्राप्त गर्ने प्रकृयाहरू अगाडि बढिरहेको कुरा परिषदका अध्यक्षले जानकारी गराउनु भयो।

आनन्दकुटी

दीपकरको शैक्षिक भ्रमण

१९ कार्तिक, शनिवार। दीपकर परियति शिक्षालय, नागवाहालका विद्यार्थीहरूको शान्तिवन-गोदावरीमा शैक्षिक भ्रमण सम्पन्न भएको छ। शिक्षालयका कोषाध्यक्ष हेराकाङी सुइकाको प्रबन्ध तथा शान्तिवन समितिको सहयोगमा सम्पन्न उक्त कार्यक्रममा भिक्षु आनन्द, केन्द्राध्यक्ष सुश्री अमिता थाल्वा, चिवरल शाक्यले परियति शिक्षाको महिमाबारे चर्चा गर्नुभयो। शुक्रराज शाक्यको संयोजकत्वमा परियति विद्यार्थीबीच हाजिरी जवाफ प्रतियोगिता सम्पन्न भएको थियो।

आर्थिक सहयोग प्रदान

२० कार्तिक, ललितपुर। अखिल नेपाल भिक्षु महासंघका सचिव तथा नेपाल बौद्ध परियति शिक्षाका सह शिक्षाध्यक्ष भिक्षु ज्ञानपूर्णिक महास्थविरले “बुद्धयोष प्रकाशन समिति”लाई आफ्नो ६४औं जन्मोत्सवको उपलक्ष्यमा रु. ५०,०००/- नगद प्रदान गर्नुभएको छ। स्मरणीय छ, उहाँकै अध्यक्षतामा २०५० सालमा उक्त समिति गठन गरिएको थियो। समितिकै सदस्य धर्मरत्न शाक्य विशूली^१ ले पनि रु. १०,०००/- मुल्य बराबरको पुस्तक पनि प्रदान गर्नुभयो।

बौद्ध संघको पुनर्गठन

२३ कार्तिक, भक्तपुर। बौद्ध संघ भक्तपुरको दर्शौं अधिवेशन धर्मोदय सभाका अध्यक्ष भिक्षु अश्वघोष महास्थविरको प्रमुख आतिथ्यत्वमा सम्पन्न भयो। संघका अध्यक्ष विरल शाक्यको सभापतित्वमा सम्पन्न सो कार्यक्रममा सचिव लक्ष्मीचन्द्र वज्राचार्यबाट प्रतिवेदन, पुष्परत्न शाक्यबाट धन्यवाद जापन तथा सुगत रत्न वज्राचार्यले कार्यक्रम संचालन गर्नुभयो।

बन्द सत्रमा कार्यसमितिको पुनर्गठन भए अनुसार अध्यक्ष विरल शाक्य, उपाध्यक्ष संघरत्न शाक्य, सचिव लक्ष्मीचन्द्र वज्राचार्य, सहसचिव पुष्परत्न शाक्य, कोषाध्यक्ष पुष्परत्न शाक्य, सदस्यहरू तुलसीकाङी मानन्द्यर, प्रकाश सुवाल, लक्ष्मीनारायण शिल्पकार, रत्नसुन्दर शाक्य, राजुमान वज्राचार्य र सुगतरत्न वज्राचार्य चुनिनु भएको छ।

द्वन्द्व समाधान सम्बन्धी सुभाव प्रस्तुत

२४ कार्तिक, काठमाडौं। नेपाल बौद्ध समाजले “देशको वर्तमान द्वन्द्व स्थितिको समाधानमा बुद्ध धर्मका उपायहरू” विषयक एकदिने राष्ट्रिय कार्यशाला गोष्ठीगरी उक्त कार्यपत्र सम्बन्धी निम्न सुझावहरू श्री ५ महाराजाधिराज तथा प्रधानमन्त्री समक्ष प्रस्तुत गरिएको कुरा समाजका अध्यक्ष गौतमबीर वज्राचार्यले बताउनु भएको छ।

(१) द्वन्द्व समाधानको मार्ग पहिल्याउँदा द्वन्द्वभित्र अन्तरनिहित कारक तत्वहरूको पहिचान गर्नुपर्ने। (२) शक्तिको स्वरूप स्वभावतः

अनित्य हुनेभएकोले हेतुप्रत्यय (दृष्टभाव) को कारणले गर्दा भविष्यमा यसले आफैलाई नष्ट गर्दैजाने यथार्थतावाट सचेत हुनुपर्ने । (३) विजय, पराजयल द्वेष भावना अभिवृद्धि हुनेहुँदा सहअस्तित्व र भातृत्व लाई प्रश्न्य दिनुपर्ने । (४) दृढ़को विव्वंसात्मक पक्ष त्यागी सकार अत्मक पक्षलाई श्रृजनात्मक कार्य परिचालनमा समाहित गर्नुपर्ने । (५) परस्परमा विश्वासको वातावरण जगाई हत्या, हिंसा र आतंकपूर्ण जीवनवाट ग्रस्त जनसमुदायलाई शान्ति र सुव्यवस्थाको आभास दिनुपर्ने । (६) व्यापक जनभावनाको कदरराई वार्ताकमलाई निरन्तर ता दिनुपर्ने । (७) विकेन्द्रिकरणको नीतिलाई बौद्ध सिद्धान्त अनुरूपको व्यवहारिकतामा उतार्नुपर्ने । (८) बुद्ध जन्मभूमिलाई संस्मरण गर्दै शान्ति र संबृद्धिको भाव जगाउनुपर्ने । (९) सम्पूर्ण राजनैतिक, बुद्धिजीवि, प्रशासनिक तथा जिम्मेवार व्यक्तिहरूले बौद्ध दर्शनप्रति पूर्वाग्रह त्याग्नु पर्ने ।

बौद्ध बृद्धाश्रमको साधारण सभा एवं पुनर्गठन

२८ कार्तिक, बुद्ध विहार । बुद्ध विहार भूकुटी मण्डपका संस्थापक दिवंगत मिक्षु सुमङ्गल महास्थविरद्वारा संस्थापित बौद्ध बृद्धाश्रमको आठौं साधारण सभा अनागारिका धर्मवर्तीको अध्यक्षतामा सम्पन्न भयो । सोहीबेला मिक्षु नियोध, जुलुम शिल्पकार, मोतिलाल शिल्पकार, इन्दिरा मानन्धर, जनक नेवा अदिले बोलु भयो भने निर्विरोध रूपमा पुनर्गठित सो आश्रमको पदाधिकारीहरूमा कमशः अध्यक्षा अ. धर्मवर्ती, उपाध्यक्षद्वय सानुरत्न स्थापित र मोतिलाल शिल्पकार, कोपाध्यक्ष जुलुमकृष्ण शिल्पकार, सहकोपाध्यक्ष जनक नेवा: शाक्य, महासचिव इन्दिरा मानन्धर, सहसचिव श्यामकृष्ण मानन्धर तथा सदस्यहरूमा अनागारिका अनुपमा, डा. चन्द्रेश तुलाधर, आशाकाजि सेवक, दिलरत्न शाक्य, केशवकाजि वैद्य र खेत वहादुर चित्रकार र हनु भएको छ । निर्वाचन अधिकृत मिक्षु नियोधको पहलमा पुनर्गठन प्रकृया सम्पन्न भएको थियो ।

भक्तपुरमा विचार गोष्ठी सम्पन्न

२९ कार्तिक । बुद्धधर्मको विकासका निमित्त मिक्षु कोण्डन्यको प्रमुख आतिथ्यत्वमा जनचेतनाको आवश्यकता विषयक मैत्रेय युवा संघको आयोजनामा विचार गोष्ठी सम्पन्न भयो । कार्यक्रममा मिक्षु कोण्डन्य, बौद्धसंघ भक्तपुरका विरल शाक्य, रत्न सुन्दर शाक्य पद्मसुन्दर शाक्य, तेजरत्न शाक्यले विचार व्यक्त गर्नुभयो । अध्यक्ष तिर्थराज वज्राचार्यले धन्यवादन ज्ञापन गर्नु भएको सो गोष्ठी लक्ष्मीचन्द्र वज्राचार्यले संचालन गर्नुभयो ।

मानिखेलमा बौद्ध जागरण शिविर

२८ कार्तिक, ललितपुर । दुर्गम गाउँका जनजातिहरूलाई बुद्ध धर्मको शिक्षा दिने उद्देश्यले युवक बौद्ध मण्डलको दुई दिने छैठौं बौद्ध जागरण शिविर कम्पाङ्ग बुद्ध विहार, मानिखेल गा. वि. स. वडा नं. ८ मा सम्पन्न भयो । हिमालयन बुद्धिष्ठ एजुकेशन काउण्डेशनको प्रायोजन तथा युवक बौद्ध मण्डल र कम्पाङ्ग बुद्ध

विहारको संयुक्त आयोजनामा संचालित उक्त कार्यक्रम युवक बौद्ध मण्डलका वरिष्ठ सल्लाहकार एवं ल.प.उ.म.न.पा.का पूर्वमेयर बेखारत्न शाक्यले शुभारम्भ गर्नुभएको थियो ।

करीब ६० जना प्रशिक्षार्थी सहभागी उक्त दुईदिने शिविरमा डम्भर वहादुर योञ्जन, चन्द्रमान शाक्य, श्याम तामाङ्ग, हेम बहादुर शाक्य, बेखारत्न शाक्य, बुद्धी बहादुर थिङ्ग, राजेश शाक्य तथा गुरु काइलाले मन्त्रव्य र प्रशिक्षण दिनुभयो ।

ल्यायम् पुचःको साधारण भेला

२९ कार्तिक, मकवानपुर । प्रजामहाविहार हेटौडाका अध्यक्ष मोहन वज्राचार्यको सभापतित्वमा मकवानपुर वज्राचार्य शाक्य त्यायम् पुचःको साधारण भेला धार्मिक विधिपूर्वक सम्पन्न भयो । सचिव रमेशराज वज्राचार्य र कोपाध्यक्ष रुद्रेन्द्र राज वज्राचार्य, सभापति मोहन वज्राचार्य, गुणराज शाक्य एवं सचिव पवन शाक्य र अध्यक्ष विद्युत वज्राचार्य, उपाध्यक्ष धीरेन्द्र शाक्य, नियमराज शाक्यले बोल्नुभयो । पुचःको मनोनित सदस्यमा हितर त्व शाक्य र सुश्री निलम वैद्यलाई चयन गरिएको छ ।

श्रामणेर उत्तमोलाई मोतिलानि सिरपा:

६ मसिर, काठमाडौं । विश्व शान्ति बौद्ध शिक्षालयमा अध्ययनवाट वि.सं. २०५९ सालको एस.एल.सी. परीक्षामा नेपाल भाषा विषय लिई सर्वोत्कृष्ट अंक ल्याई उत्तीर्ण हुने श्रामणेर उत्तमोलाई त्रिवि.वि.का उपकुलपति प्रा.डा. गोविन्दप्रसाद शर्माले यस वर्षको मोतिलानि सिरपा: प्रदान गर्नुभयो । पाँच हजार रुपमा र प्रमाण पत्रको उक्त पुरस्कार SLC देखि M.A. सम्म नेपाल भाषामा सर्वोत्कृष्ट अंक हासिल गर्नेलाई संरक्षिका मोतिलानि ताम्राकारले गत द वर्षदेखि प्रदान गर्दै आउनुभएको छ ।

उपासक बेखालालको स्मृतिमा शोक सभा

१० मसिर, थेचो । २०५० मसिर ४ गते दिवंगत हुनुभएका बेलुवनाराम विहारका अध्यक्ष एवं लुमिनी पलेस्वाँ पुखूका सकृद्य सदस्य उपासक बेखालाल महर्जनको निधनमा बेलुवनाराम विहार र ज्यापु महान्ती, ललितपुरको संयुक्त आयोजनामा शोक सभाको आयोजना गरियो ।

“अभिधम्म स्मारिका” लोकार्पण

१५ मसिर, ललितपुर । नेपालका संघउपनायक एवं अखिल नेपाल भिक्षु महासंघका अध्यक्ष भिक्षु बुद्धधोष भात्तास्थविरले एक धार्मिक समारोहकावीच “अभिधम्म स्मारिका” विमोचन गर्नुभयो । अभिधम्म अध्ययन समाजका अध्यक्ष प्रेमलाल चित्रकारको समापत्तित्वमा सम्पन्न सो समारोहमा भिक्षु आनन्द, अनागारिका धर्मवर्ती, धर्मरत्न शाक्य, डा. गणेश माली, महेन्द्ररत्न शाक्यले बोल्नुभयो भने अनागारिका सुजातावाट स्वागत भाषण तथा चित्राशोभा तुलाधरले कार्यक्रम संचालन गर्नुभयो ।

अनागारिका करुणावती स्यानमार प्रस्थान

१५ मंसिर, काठमाडौं। पद्मकीर्ति विहारका प्रमुख अनागारिका कमलाका शिष्या अनागारिका करुणावती बौद्ध देश स्यानमारमा अध्ययनार्थ प्रस्थान गर्नुभएको छ। उहाँ सुखी होतु नेपालका सदस्य तथा आनन्द भूमिका सकृद सहयोगी हुनुहुन्छ। उहाँको अध्ययन सफल होस् भनी सुखी होतु तथा आनन्द भूमि परिवार हार्दिक मंगलमय शुभकामना व्यक्त गर्दछ।

बौद्ध परियति शिक्षाको परीक्षा

यस वर्ष ब.सं. २५४७ (वि.सं. २०६०) को नेपाल बौद्ध परियति शिक्षाको परीक्षा यही आउँदो २०६० माघ १० गते शनिवारदेखि प्रारम्भिक प्रथम वर्ष - प्रवेश तृतीय वर्षसम्मका लागि दिउँसो १.००-४.०० बजेसम्म र माघ १७ गते शनिवारबाट विहान ७.००-१०.०० बजेसम्म परियति सद्व्रम्म पालक उपाधि परीक्षादेखि कोविद अन्तिम वर्षसम्मको परीक्षा दुई चरणमा सम्पन्न हुने कुरा परीक्षा नियन्त्रक भिक्षु बोधिज्ञानबाट जानकारी हुन आएको छ। साथै परीक्षाको लागि आवेदन फर्म यही मंसिर मसात्तभित्र सम्पूर्ण केन्द्रले परियति सम्पर्क सचिवालयमा बुझाउनुपर्ने सूचना जारी गरेको थाहा हुनआएको छ।

अन्तर्राष्ट्रिय एडस् सेमिनारमा भिक्षुको सहभागिता

१८ मंसिर, काठमाडौं। अन्तर्राष्ट्रिय एडस् दिवसको उपलक्ष्यमा UNICEF Regional Office for South Asia ले आयोजना गरेको Consideration - Care- Compassion South Asia Inter-Faith Consultation on Children, Young People and HIV/AIDS को तिनदिने अन्तर्राष्ट्रिय सम्मेलन सम्पन्न भएको छ। दक्षिण एशियाली विभिन्न धर्मका प्रतिनिधिहरूको सहभागिता रहेको सो सम्मेलनमा भिक्षु कोणडन्यले नेपालको बुद्धधर्मको प्रतिनिधित्व गर्नुभयो। घोषणा-पत्र समितिका सदस्य समेत रहनु भएका उहाँले समूहगत राष्ट्रको छलफल पाइँदू दक्षिण एशियाली मुलुकमा Key Role of Religious Leaders for Prevention and Care on HIV/AIDS सम्बन्धमा प्रकाश पार्नुभयो।

Hold not a deed of little worth, thinking 'this is little to me'.

The falling of drops of water will in time fill a water-jar.

Even so the wise man becomes full of good.

Although he gathers it little by little.

**M.R.
Pashmina Industry**

(Manufacturer Wholesaler and Exporter)

P.O. Box : 5741 PCN-19, Thamel, Kathmandu, Nepal

Tel : (Res) : 01-495120, 492066

(Show Room) : 01-429495, 429168

Fax : 00977-1-492066

e-mail : rajesh@madat.wlink.com.np

Dealer in :

**Pashmina, Cashmere Shawls, Dhaka shawls,
Cotton Garments & All Kinds of Nepali Handicrafts**

With Best
Compliments

Tunchhe Trans Himalayan Trading Concern

Tel : 4263300, 4268469, Fax : 4262994

E-mail : tdt@col.com.np

P.O. Box : 5836, Bhurungkhel, Kathmandu, Nepal

*May all sentient beings be enlightened
through emanating waves from
the fountain of world peace !*

SAMLING CARPET INDs.

P.O. Box : 2534 Boudha, Tinchuli, Kathmandu, Nepal
Phone : 4471534, 44781489, Fax : 977-1-4470525
E-mail : samling@mos.com.np